DTU Bibliotek

Denne fil er downloadet fra

Danmarks Tekniske Kulturarv

www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på *www.tekniskkulturarv.dk/about*

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

A. Bauer.

Studier fra
Verdensudstillingen
i Paris 1889.

INDUSTRI-
FORENINGEN

1264

Ge.
061.4 (100) Paris

Exposition universelle internationale de 1889

Bauer, A., Studier ...

1889

71-57 (A)

Industriforeningens Bibliothek
fra
Fort.

STUDIER

PAA

VERDENSUDSTILLINGEN I PARIS

1889

AF

ADOLF BAUER

INDUSTRI-
FORENINGEN.

KJØBENHAVN

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE

1889

SÆRTRYK AF »TIDSSKRIFT FOR KUNSTINDUSTRI«.

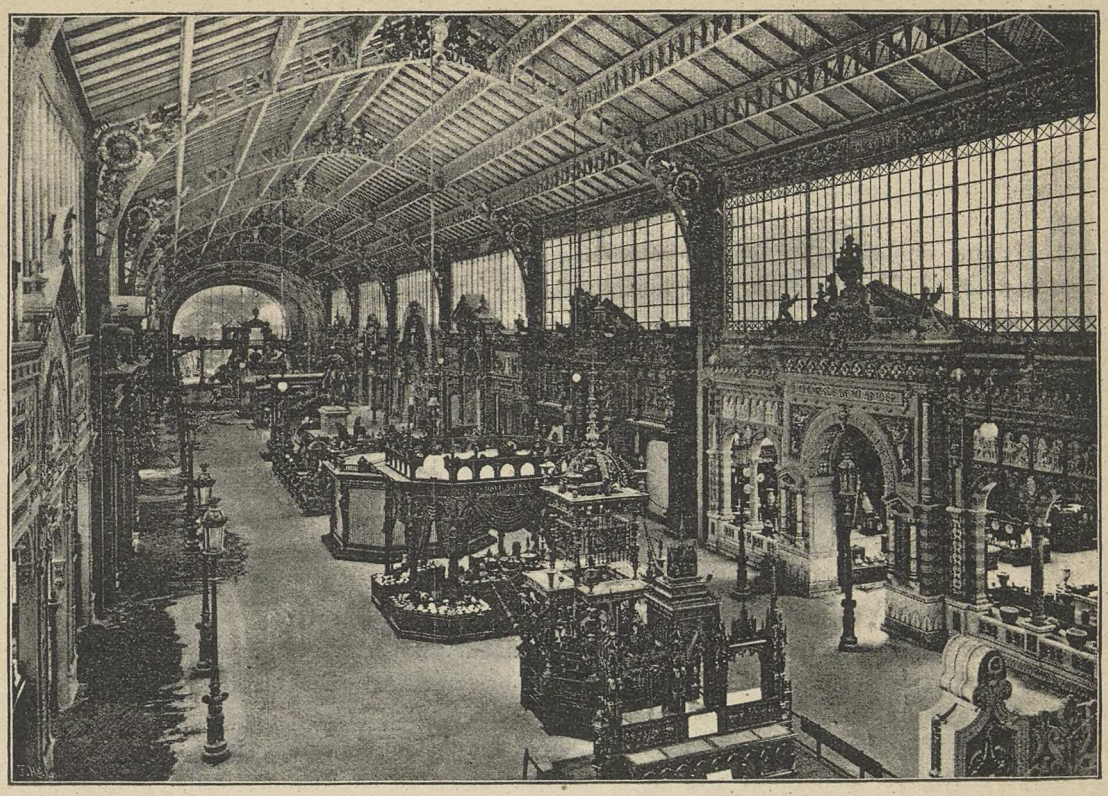

Fig. 1. Galerie de trente mètres.

Studier paa Verdensudstillingen i Paris.

Af **Adolf Bauer.**

Det første Indtryk, man modtager af Udstillingen, er et festligt. Den er ikke blot storartet og skjøn, men den er ogsaa, hvad Franskmændene kalde *gai*.

Man forberedes allerede dertil i Paris selv. Paa de offentlige Pladser er der rejst store, høje Mastestænger, dekorerede med Flag og Skjolde, paa hvilke læses Indskriften: *Exposition universelle*. De ere blevne Byens Symboler for i Sommer. Man havde dog ikke behøvet dem for at erindres om, at der iaar holdes Udstilling paa Marsmarken. Byen selv minder levende derom. Den er hver Dag klædt som til Fest. I tætte Rækker hænge Flagene fra Husenes Façader ud over Fortovene, saa at de naa over til Træerne paa den modsatte Side, og der dannes derved et Tag af Løv og Faner, under hvilket Butikkerne udfolde sig i deres fulde Pragt. Byen holder ligesom Udstilling for sig. Ogsaa den søger ved alle Midler at tiltvinge sig Publikums Opmærksomhed. Aldrig har maaske Franskmændenes Evne til at arrangere og udstille deres Varer viist sig i fuldere Maal end iaar i Butikkerne i Hovedgaderne. Omkring dem samler sig da ogsaa de Skuelystnes store Flok, medens en ustandselig Strøm af Fodgængere bevæger sig langs Fortovene, og Kjøretøjer i Hundredvis og af de forskjelligste Arter flyve hen ad Kjørevejen. Om Aftenen

forener det elektriske Lys sig med Gassen for i en Mangfoldighed af Variationer at skjænke dette Liv en Glans, der forstærker det festlige Indtryk.

Saaledes forberedt naaer man de Pladser, hvor Udstillingen afholdes, fem Gange større end det Terræn, der raadedes over, da der i 1867 første Gang var Udstilling paa Marsmarken, og over tre Gange større, end da man i 1878 havde forenet Trocadéroterrænet med Marsmarken. Ialt bedækker Udstillingen 127 Td. Land, hvoraf omtrent 39 Td. Land optages af dens Bygninger. En Jernbane paa 6 Kilometres Længde løber rundt om dens Terræn, 40 Mill. Kilo Jern er der medgaaet til dens Bygninger, omtrent 43 Mill. Francs har det kostet at kalde det mægtige Foretagende til Live, og ikke mindre end 32 Dampmaskiner, hvoraf en alene paa 1000 Hestes Kraft, arbejde i dens Tjeneste. Men endda er dens Storartethed ikke det stærkeste Indtryk, man modtager af den. Det er dens Festlighed.

Marsmarken er Centrum herfor. Aldrig har der ved en Udstilling været holdt saa mange Fester som ved denne, men heller aldrig har en Udstilling budt en saadan Festplads som denne. Det har sin Betydning at undersøge, hvad det er, som giver Udstillingen dens festlige Karakter. Derigjennem lettes Forstaaelsen af dens Ejendommeligheder.

Tre Gange efter hverandre har der med 11 Aars Mellemrum været afholdt Verdensudstillinger paa Marsmarken. Den første af disse, den i 1867, havde den bekjendte cirkelrunde Bygning, der blev sammenlignet med et Gasometer, og som theoretisk frembød saa megen Interesse ved sin Ordningsmaade. En Række af cirkelrunde Gallerier, det ene udenom det andet, indeholdt hvert sin bestemte Art af Frembringelser og indesluttede en indre Have, som laa gjemt for Tilskueren, der betragtede det Hele ude fra, som en kostelig Blomst inden i det ene Lag af Indpakning efter det andet. Den næste Gang, i 1878, var den runde Bygning bleven strakt ud til en Rektangel, der atter fyldte hele Marsmarken med en stor kompakt Masse, som i sit Indre skjulte den fortryllede Have. Denne Gang er det anderledes. Fæstningsfirkanten fra 1878 er bleven sprængt. Forsiden af Marsmarken ud mod Seinen er fri, og gjennem Eiffeltaarnets mægtige Buer ser man som gjennem en uhyre Portal ind i det pragtfulde Haveanlæg med dets Fontæner og Statuer, der opfylder hele Parkens Midterparti og paa de tre andre Sider omsluttes af Udstillingsbygningernes Ramme. At se Udstillingen saaledes maatte have været Noget for hin gamle japanske Kunstner *Hokusai*, der malede Vulkanen Fuji Yama vel de hundrede Gange og hver Gang forstod at finde et nyt Udsigtspunkt, fra hvilket der lod sig afvinde Billedet en ny Ynde. Han vilde ikke være kommen i Forlegenhed her. Som ægte Japaner vilde han vel vistnok til at begynde med have valgt Eiffeltaarnets Buer som Portalen, gjennem hvilken man skuer ind mod Tryllelandet indenfor. Netop det er et ægte japansk Prospekt, og man kan ikke forlange bedre Exempel paa, hvorledes Japanernes Synsmaade efterhaanden har vundet Indgang i Europa, end at dette Prospekt i Farvetryk pryder Omslaget paa et af de illustrerede Tidsskrifter over Udstillingen. Men Kunstneren vilde ogsaa have kunnet finde talrige andre Standpunkter, hvorfra det lønnede sig at betragte Udstillingen. Han vilde have kunnet stige op paa Altanen paa Trocadéropaladset, hin halvt orientalske Bygning, der ligger paa den modsatte Side af Seinen, og derfra have set ud over Kaskaden med de forgyldte Statuer, som i Terrasser sænker sig ned fra den, over hele det skraanende Trocadéroterræn med dets prægtige Haveanlæg, over Floden med dens talrige Dampere, over Kajerne med deres lange Rækker af forskjelligartede Bygninger, ligefra pragtfulde Paladser og til plumpe Lokomobiler og Kraner, og derfra til Marsmarken selv med Taarnet i Forgrunden med utallige Bygninger fra alle Tider og Lande ved dets Fod og over mod Haven og dens Paladser i Baggrunden. Eller han vilde have kunnet vælge det diametralt modsatte Standpunkt. Han vilde have kunnet begive sig til den midterste af de tre Bygninger, hvis Fløje indeslutte Marsmarken,

den, hvis store Kuppel kroner Udstillingens Hovedportal og danner Hovedindgangen, ikke blot til de egentlige Udstillingsbygninger, men ogsaa til den store bag ved liggende Maskinhal, og han vilde fra dens fremspringende Altan have kunnet nyde Skuet i omvendt Orden, lige til Blikket fangedes af Trocadéropaladsets som lange Arme udstrakte Sidegallerier. Og hvilke Standpunkter byder ikke selve Eiffeltaarnet for Udsigter over denne brogede Verden, Udsigter, der vexle for hver ny Platform, man bestiger, idet man faar et stedse videre Syn over det af Højder omgivne Pariser-Bassin, hvor Taarne og Kupler dukke op af Verdensbyens Hushav, og hvor det altid stærkt pulserende Liv i Øjeblikket netop banker stærkest i Udstillingen.

At man saaledes har lagt det egentlige Udstillingsterræn aabent for Alles Blikke, er den ene Hovedgrund til den Art af Virkning, Udstillingen gjør. Den anden maa søges i dens Bygningers Karakter.

Allerede efter een Dags Oversigt over Udstillingen fik jeg det Indtryk, som jeg andetsteds har udtrykt saaledes, at denne Udstillings Betydning ligger ikke saa meget i dens Indhold som i dens Bygninger. Jeg har senere faaet dette Indtryk bekræftet saavel i Skildringer af Udstillingen som af Sagkyndiges Udtalelser. Man misforstaa ikke denne Dom. Det skulde være mærkeligt, om der ikke paa en Udstilling af et saadant Omfang som den parisiske skulde findes adskilligt Nyt og Betydningsfuldt. Men i Hovedsagen er dens Indhold en videre Udvikling af det allerede Kjendte, fuldkomnere end, hvad man tidligere har seet — undertiden, men ikke altid — større, end hvad man hidtil har kjendt, men dog stadig nærmest at betragte som en Fortsættelse og en Forbedring. Og dette siges i Hovedsagen at forholde sig saaledes baade for Maskinindustriens og Kunstindustriens Vedkommende, men maa naturligvis stadig forstaas med fornøden Reservation. Anderledes forholder det sig med dens Bygninger. Her er noget Nyt, og det tilmed i flere Retninger.

Alverden veed allerede, at Eiffeltaarnet og den store Maskinhal i Udstillingspladsens Baggrund ere to af den moderne Tekniks Vidundere. Det ene er den højeste Bygning, der endnu er opført, det andet det største uden Understøttelse i Midten overspændte Rum — 720,000 Kvadratfod — og begge betegne betydelige Fremskridt i Anvendelsen af Jernkonstruktioner. Men til den Triumf, det moderne, endnu saa unge Bygningsmateriale Jernet i dem fejrer, kommer endnu en anden. Det er Jernets Ophøjelse i de dekorative Bygningsmaterialers Række og dets Anvendelse i Forening med andre dekorative Materialer i de øvrige Hovedbygninger.

Først et Par Ord om disse i Almindelighed. Marsmarken danner, som maaske bekjendt, en regelmæssig Firkant, dobbelt saa lang (ca. 2,700 Fod), som den er bred. Den ene Side af den vender mod Seinen, over hvilken Jenabroen fører til Trocadéropladsen; den modsatte Side vender mod *Ecole militaire*, for hvilken Marsmarken plejer at tjene som Exercerplads. Paa de to andre Sider begrænses Pladsen af to store Avenuer; den, der ligger tilhøjre for Jenabroen og længst borte fra Paris, hedder *Avenue de Suffren*, den tilvenstre for Broen, nærmest ind mod Byen: *Avenue de la Bourdonnai*. Den trefløjede »Hestesko« ligger med sine to Sidebygninger langs de nævnte Avenuer, medens Tverbygningerne, der forbinde dem, strække sig langs Ecole militaire-Siden.

Midterpartiet af disse sidste ligger i den Axe, som fra Broen fører tvers under Taarnet og deler Haven i to lige store Dele. Linien rammer Udstillingens Hovedportal, kronet foroven af en 190 Fod høj Kuppel, som dækker over den kirkelignende runde Forhal: *Dôme central*. Den Bygning, hvori denne Forhal findes, bestaar af sex Gallerier, parallele med *Ecole militaire* og indeholdende den franske Industris Arbejder. Den er det egentlige Industripalads, opført af *Bouvard*, og benævnes *Palais des industries diverses*. Den skæres i to Halvdele ved en 30 Metres bred, 30 Metres høj og 180 Metres lang

Hal, som strækker sig tvers igjennem den og fører Navn af *Galerie de trente mètres*. Dette Galleri (Fig. 1) er i Virkeligheden Udstillingens Hovedhal, dens Æressal, som fra Dômen fører tvers gjennem det nævnte *Palais des industries diverses* og ind til den bag ved dette liggende langt større og mægtigere Maskinhal, som afslutter Bygningskomplexet paa denne Side af Marsmarken. Fra begge Ender af Industripaladset udgaa Sidebygningerne lodret paa det og langs de to nævnte Avenuer. Disse Sidefløje bestaa hver af to Halvdele. Paa hver Side er den Halvdel, der ligger *Palais des industries diverses* nærmest, kun at betragte som en Slags Fortsættelse af dette, bestemt til de fremmede Landes industrielle Udstillinger. Af og til kunne disse endog strække sig ind i *Palais des industries diverses,* naar Frankrig ikke helt har kunnet fylde Pladsen i dettes forskjellige Gallerier. Den anden Halvdel af Sidebygningerne bestaar af to nye »Palaier«, hinanden fuldstændig lige i det Ydre og

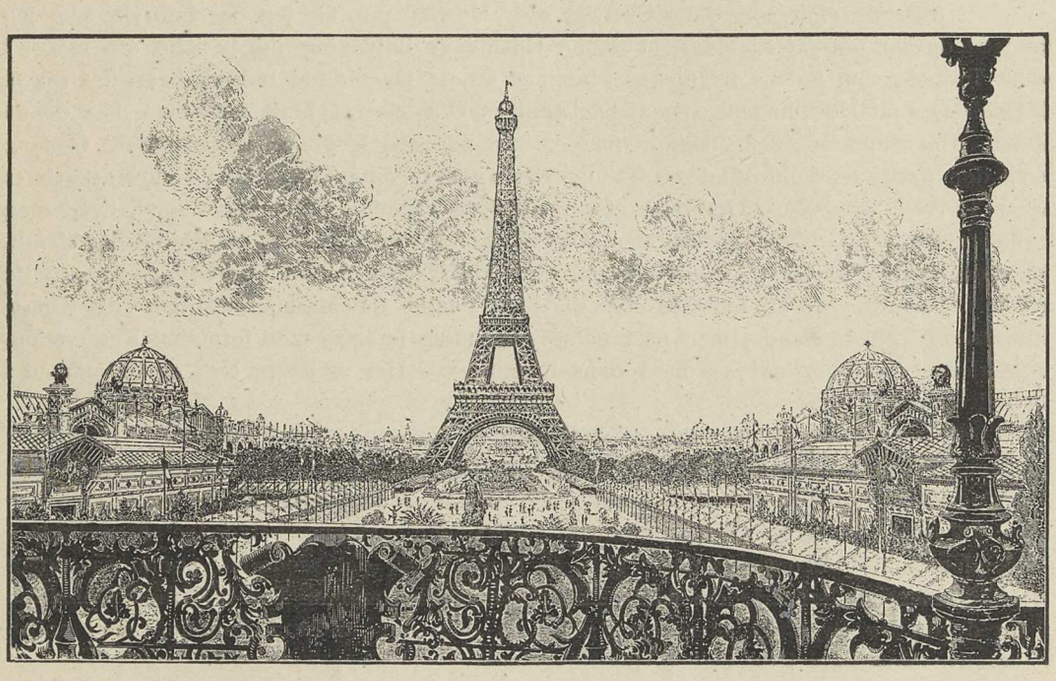

Fig. 2. Eiffeltaarnet set fra Industripaladsets Balkon.

opførte at samme Bygmester, Arkitekten *Formigé*. Det tilvenstre hedder *Palais des beaux-arts* og indeholder Kunstudstillingen, det tilhøjre kaldes *Palais des arts libéraux* og indeholder Udstillingens store retrospektive Afdelinger, der begynde med Menneskeslægtens ældste Historie og fortsættes gjennem en Række Samlinger til Arbejdets og Opfindelsernes Historie. For Fuldstændigheds Skyld bør endnu tilføjes, at begge Sidebygninger have paa hver Side, saavel mod den indre Have som mod Avenuerne, aabne Gallerier, indrettede dels til Promenader, dels til internationale Restauranter og Kafeer, og at disse Gallerier mod Haven ogsaa fortsættes langs Tverbygningen, saa at der løber en overdækket Gang rundt om Udstillingen paa de tre Sider. Foran Sidegallerierne ligger en bred Terrasse, og fra denne føre paa begge Sider Trin ned til den store Midterhave. Det er den eneste Afvexling, som findes i Terrænet, men den er ogsaa tilstrækkelig. Andetsteds, under mindre Forhold, søger man netop at skaffe sig et saa afvexlende Terræn som muligt og opnaar ved at gruppere de forskjellige Udstillingsbygninger i dette ofte

fortræffelige Virkninger. Her ligger Udstillingspladsen som en samlet Helhed for Beskuerens Blik, men i dette Tilfælde er det netop et Fortrin og bidrager til den Virkning, den frembringer.

Det er i de to Sidepalaier, at den omtalte Anvendelse af Jernkonstruktionerne er sket. Omtrent ved 1840 kan man regne, at Jernets Anvendelse i Bygningskonstruktionerne har taget sin Begyndelse, og den har hurtig naaet et betydeligt Omfang. Jernbjælker og Jernbuer danne nu Skelettet i de moderne Bygninger, men som Regel skjules de saa omhyggelig som muligt; man beklæder dem med andre Byggematerialer, eller, naar man lader Jernet træde frem, forsøger man ved en saa stærk Ornamentering som muligt at bringe Beskueren til at glemme, hvilket Materiale han har for sig. Anderledes i de her nævnte Bygninger. Her har Jernet faaet Lov til at være sig selv. Det giver sig ikke ud for Andet end for Jernsøjler, Bjælker og Dragere, med hvilke Huset er bygget, som have bevaret den Form, hvori de ere komne fra Fabrikken; man kan i dem se hvert Søm og hver Nagle, hvormed de ere befæstede til hverandre. Tidligere vilde man udenom dette Gitterværk have lagt en Skal, som kunde have beklædt det og skjult for Tilskuerne, hvoraf Bygningens egentlige Materiale bestod. Nu har man baaret sig anderledes ad. Man har udfyldt Mellemrummet mellem Søjlernes Gitterbaand med Terrakottafliser; man har givet Jernet selv en blaalig-grøn Farve, hvis Anvendelse i og for sig maa betragtes som et heldigt Fund, og det er derved lykkedes at skabe en Helhed, der gjør en fortrinlig Virkning. Derpaa har man givet sig til yderligere at udsmykke disse Bygninger. Man har givet dem Portaler, i hvilke Jernet og Terrakottaen vedblivende ere Grundelementerne, men som desuden ere dekorerede med Majolika, Forgyldning, Statuer o. Lign. Man har paa det af Jernpillerne baarne Underparti lagt en Attik, hvori atter de nævnte Elementer forene sig med Grundstofferne i nye Dekorationsvirkninger, og der er næsten intet af de Materialer, som anvendes til Udsmykningen af Bygninger, som man ikke har vidst at kombinere med Jernet. Over hver af Bygningernes Midterpartier er der dernæst opført Kupler, lavere end Centraldômens og afvigende fra denne ved de Skifter af Majolikafliser, hvormed de ere belagte, i blaalig-grønlige Farver, svarende til Jernets, og endende foroven i en stor forgyldt Knap. De »blaa« Paladser, som de to Sidebygninger kaldes, give Udstillingen dens dominerende Farve. Ikke for Intet har derfor ogsaa en af Udstillingens populære Førere taget Farve og Navn derefter og kalder sig *Guide bleu*[1]. Men det Væsentlige i den Karakter, disse Bygninger give Udstillingen, er selvfølgelig ikke Farven; det er deres Anvendelse af Jernet paa den beskrevne Maade og den stærke Benyttelse af Majolikaen som Byggemateriale, der er gjort i deres Kupler, idet der er medgaaet over 100,000 Fliser til hver Kuppel, hvis Fladeindhold er omtrent 12,000 Kvadratfod.

Det er ikke en Tilfældighed, at Jernet saaledes under forskjellige Former er kommet til at spille Hovedrollen i Udstillingens Bygninger. Man kunde med et Forsøg paa at være flot søge at klare Sagen ved at erklære, at vi leve i »Jernalderen«, og at Intet altsaa var naturligere end denne udstrakte Anvendelse af Jernet. Men til en virkelig Forstaaelse af, hvad Pariserudstillingen betyder, hjælper dette ikke. Man behøver blot at se paa Eiffeltaarnet for at faa Følelsen heraf. Dette fremhæves altid som et af den

1. Alle ere enige i at rose den opnaaede Virkning. Vi vide nu — skriver en Forfatter i *Journal des Débats* — hvilket festligt Indtryk der frembringes af Terrakottaens røde Farve i Forbindelse med Jernets himmelblaa. *Gonse* kalder det i *Gazette des beaux-arts: Un bleu persan, qui joue adorablement avec le rose des terres cuites dans d'exquises harmonies et vibre delicieusement sous le soleil.* Og den samme Opfattelse har *Lauth*, den tidligere Direktør for Sèvres, naar han skriver: *Cet alliage intime de la céramique et du fer communique à l'édifice une physionomie joyeuse, claire et légère, dont les yeux sont enchantés en même temps que l'esprit.*

moderne Tekniks Underværker og er det selvfølgelig ogsaa. Men hermed er Taarnets Ejendommelighed langt fra udtømt. Det virker ikke blot som et teknisk Kunststykke; man maa tillige beundre, hvor let og gratiøst disse Millioner af Pund Jern ere anvendte. Buerne forneden hvælve sig saa let og flot, og den svage Heldning, der er givet dem, frembringer et Indtryk, som om de vare gratiøst henkastede paa de massive Stensokler. Og op over dem hæver sig den gjennembrudte Jernsøjle saa luftig og fin, at man kommer til at tænke paa »Kniplinger i Jern« som Gothikkens Ornamenter ere blevne kaldte »Kniplinger i Sten«. Intetsteds noget Indtryk af Massivitet eller Plumphed. Derfor er ogsaa den Protest, som franske Kunstnere med *Meissonier* i Spidsen ved Planen om Taarnets Opførelse fremsatte mod det, fordi det tænktes kun at ville virke trykkende og tungt, falden betydningsløs til Jorden. Hvad enten man staar under Taarnet og ser op mod det, eller man fra en af Højderne i Paris' Omegn iagttager den Virkning, det gjør i Totalbilledet af Byen, vil Indtrykket blive det samme. Man forstaar, at en Arkitekt her har samvirket med Bygmesteren, og at af deres forenede Anstrengelser er denne moderne Bygning fremgaaet i al sin Ynde.

Ja, moderne Bygning — det er netop det, som Eiffeltaarnet og de blaa Palaier ere. De ere et Udtryk for det Nye i Tiden, maaske den saa meget efterspurgte nye Stil. Allerede for længere Tid tilbage har man i Tyskland gjort opmærksom paa, at her var der noget Nyt i Opvæxt. Man har henledet Opmærksomheden paa, hvorledes de amerikanske Jernværktøjer og Redskaber efterhaanden havde antaget Former, der, om de end maaske ikke alle kunde siges at være skjønne, dog vare originale og ejendommelige Udtryk for noget Nyt, der ganske naturlig brød frem af Jernets udstrakte Anvendelse i det daglige Liv. Og i den seneste Tid er noget Lignende blevet paavist for Bygningskunstens Vedkommende. De moderne Jernkonstruktioner ere et Udtryk for Jernets Forlangende om Frihed og Selvstændighed. Det vil ikke mere lade sig skjule bag et Dække af andre Byggematerialer; det vil frem og gjøre sig gjældende som det selvstændige Materiale, paa hvilket Bygningen hviler; det simple Dragersystem kræver den Ære, der tilkommer det, og det er kommet til sin Ret i Sidepalaiernes Bygninger som i Eiffeltaarnets vældige Masse, der staar som »det første kolossale Sindbillede paa en selvstændig Jernarkitektur, en Arkitektur, der bryder med alle Overleveringer, og som af selve det smidige Jern skaber sig sin Form, ikke blot beregnet paa Brobygninger eller andre nye tekniske Opgaver, men paa en Opgave af monumental Virkning«.

En større Triumf har Frankrig vanskelig kunnet fejre end den for første Gang at kunne vise Verden en Udfoldning af de moderne dekorative Jernkonstruktioner, ikke blot i en enkelt Form, men i flere forskjellige. Og det er gjort saa storslaaet, saa sikkert og dygtigt, at man ikke skulde tro, at man her stod overfor noget væsentlig Nyt, men snarere at man her saae Kulminationen af mange og lange forudgaaende Arbejder. Man veed snart ikke, om man mest skal beundre den Inspiration, der ad forskjellige Veje har ledet de forskjellige Bygmestre og Arkitekter til hver paa sin Vis og uafhængige af hverandre at finde disse beundringsværdige Udtryk for, hvad der rører sig i Tiden, eller om Beundringen skal ydes til den Dygtighed og det Talent, hvormed Ideerne ere virkeliggjorte. Aldrig har maaske Franskmændenes dekorative Evne fejret større Triumfer end ved denne Udstilling. Man kommer til at tænke paa de Ord, hvormed *Gonse* i en Artikel i *Le Japon artistique* betegner Japanerne: *Les premiers décorateurs du monde.* — De lade sig med lige saa stor Føje anvende paa Franskmændene, efter hvad de have præsteret her paa Udstillingen.

Denne dekorative Virkning er den anden Hovedgrund til det Indtryk, Udstillingen gjør. Alle disse mægtige Bygninger ere tillige i deres Sammenstilling saa fortrinlig ordnede og grupperede, at man kun ved en Detailundersøgelse faar Indtrykket af, hvor

anselige de i Virkeligheden ere. Udstillingen overvælder ikke trods sine storslaaede Dimensioner, naar man ser den som Helhed; den virker da netop i høj Grad harmonisk og tiltrækkende. Man har her ikke behøvet at ty til de sædvanlige Dekorationsmidler for at frembringe Indtrykket af, at man befinder sig paa en Festplads. Det kan saaledes anføres som et betegnende lille Træk, at paa Udstillingens Hovedbygninger mindes jeg kun at have set et eneste Flag; det, der vajer fra Eiffeltaarnets Top. Ellers naar man betragter en Udstillingsplads, som f. Ex. den hamborgske eller vor egen ifjor, er det netop Flagprydelserne, der minde om, at der afholdes Fest.

Hvad der her er sagt om Hovedbygningerne og den Virkning, som gjennem deres Gruppering er tilvejebragt, lader sig ogsaa anvende paa hele den Samling af forskjellige Bygninger, der omgive dem som Drabanter. Enhver Udstilling er jo en Art Verdenssystem, i hvilket der om de store Kloder samler sig mindre Drabanter, snart beskedne Pavilloner, saaledes som paa vor Udstilling ifjor, snart, som paa Verdensudstillinger, Bygninger af alle Størrelser, lige fra mægtige Paladser og til tarvelige Kiosker. Det er tvivlsomt, om nogen Verdensudstilling har havt en saadan Mangfoldighed af Annexbygninger at opvise som den parisiske, men det er utvivlsomt, at ingen har havt saa mange Pragtbygninger blandt disse som den. Det er blevet anført, at medens den egentlige Udstilling med dens Bygninger har kostet 43 Mill. Francs, kommer man ved at regne alle de særskilte Udstillingsbygninger med til det Resultat, at Udstillingens Bygninger alene repræsentere en Værdi af 150 Mill. Francs. For blot at nævne nogle Exempler kan det anføres, at der paa *Quai d'Orsay*, som forbinder de to Udstillingsterræner: Invalideesplanaden og Marsmarken, og hvor Agerbrug og Næringsmidler have deres to lange parallele Haller, ud mod Floden, findes to saadanne Pragtbygninger som det portugisiske med flere Taarne forsynede Palads og de franske Handelskamres anselige Bygning. Langs Avenue de la Bourdonnai-Siden af Marsmarken findes der en hel Række storslaaede Bygninger: de franske Akvarelmaleres Udstillingsbygning — Pastellisterne have atter et andet Sted deres særegne Bygning — Pressens toetages Pavillon, Post- og Telegrafbygningen, Udstillings-Administrationens Bygning — et stort Beboelseshus — en Edisonsk Centralstation, den Capske Diamantudstilling og en hel Række betydelige Udstillinger af fransk Industri, saasom det Cailske Kanonstøberi, *Forges du Nord* m. fl.

Der er imidlertid et bestemt Strøg af Marsmarken — og det er den, hvorom her i Særdeleshed er Tale — hvor disse Bygninger fornemmelig ere samlede. Med velberaad Hu har man i det Væsentlige holdt hele den af »Hesteskoen« indesluttede indre Have fri for Noget, der kunde svække Indtrykket af selve Hovedbygningerne. Her ligge kun nogle smaa Kiosker, hvori der drives Handel med Kataloger, Fotografier og Udstillingsnips, og saa to Pavilloner, der benyttes til Byen Paris's egen Udstilling. Naar man mindes den pragtfulde Pavillon, hvori den franske Hovedstad udstillede i 1878, og som fik en saa sjelden Tiltrækning ved *Decks* dejlige Fajancer, hvormed dens Façader vare dekorerede, forbavses man noget over den Tarvelighed i det Ydre, hvormed Byen denne Gang fremtræder. Men har man Blik for Totaliteten i Udstillingens Anlæg, forstaar man det. Disse Pavilloner svække ikke de store Virkninger, der skulle opnaas, og i Haven selv lægger man væsentlig kun Mærke til de talrige Statuer, der rundtom ere udstillede i den, og til *Coutans* store figurrige Fontæne, der forestiller Frankrigs Genius, staaende i en rigt smykket Skibsstavn — Frankrigs Skib — som den, hjulpen af alle gode Kræfter, styrer frem til Lykke og Held, medens der foran denne Hovedgruppe breder sig et 140 Fod langt af talrige større og mindre Straaler opfyldt Bassin. Ogsaa paa den firkantede Plads, der indesluttes af Eiffeltaarnets Fodstykker, findes der en stor Fontæne, men denne trykkes af den vældige Kolos, som taarner sig op over den, og gjør derfor kun Virkning, naar man staar tæt ved den.

For saaledes at faa hele Rummet paa Marsmarken frit har man maattet samle alle de Bygninger, som dels enkelte Lande og Stater, dels private Udstillere have opført, paa den Side af Marsmarken, som vender ud mod Floden. Tilhøjre og tilvenstre for Eiffeltaarnet ligge de her i lange Belter som mindre Legemer tiltrukne af Taarnet. Man

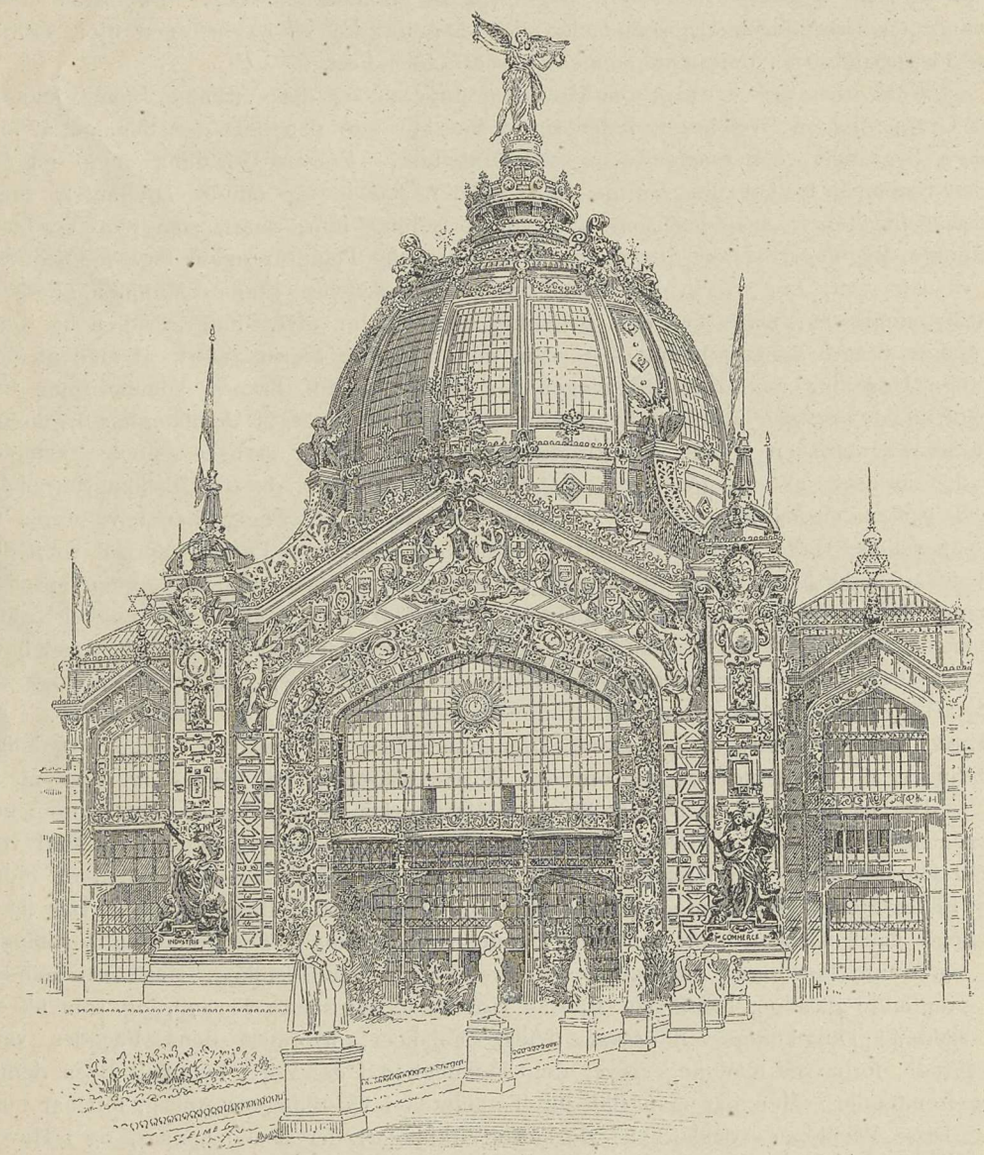

Fig. 3. Dôme central. Indgang til de industrielle Afdelinger.

kommer næsten til at tænke paa en Hesteskomagnet, om hvis Poler Jernfilspaanerne samle sig; thi saaledes have Bygningerne lagt sig i to Strimer langs Taarnets højre og venstre Side. Der er en sand Trængsel af Bygninger langs denne Side af Marsmarken; den ene store Bygning ligger formelig klinet op ad den anden, saa at man har Besvær med at komme frem imellem dem, og desuden trykkes alle disse Bygninger af Taarnet. Der

er anselige Pragtbygninger mellem dem, og særlig kan maaske strax fremhæves den Rolle, som de mellem- og sydamerikanske Republikker spille paa dette Sted. De ere her næsten allesammen: San Salvador, Nicaragua, Ecuador, Mexiko, Venezuela, Chile og Argentina, og de have grebet sig stærkt an til denne Lejlighed. Hvad enten dette nu skyldes, at de mene som Republikker at burde være med til at fejre den franske Republiks Hundredaarsfest saa storartet som muligt, eller de blot have villet gjøre sig bemærkede, saa er det sikkert, at det er veritable Paladser, som de med store Bekostninger have opført paa denne Del af Terrænet. Det Indre — det, der er udstillet i Bygningerne, — staar ikke altid i Højde med disses Pragt og Størrelse, men den opnaaede Virkning er saa betydelig, at den er et af de karakteristiske Træk i Udstillingens Fysiognomi, og der kvitteres da ogsaa pligtskyldigst herfor fra fransk Side, idet Republikkens Præsident kom tilstede, hver Gang en af disse Bygninger indviedes.

Skjønt man kan beklage, at saa meget Arbejde og saa store Ofre, som de her omtalte Bygninger have krævet, ikke komme til deres fulde Ret, kan man dog heller ikke overse, at det er med velberaad Hu, at de ere samlede saaledes i Bunke. Man kommer til at tænke paa Dværgene ved Kæmpens Fod, naar man ser dette Mylr omkring Eiffelkolossens Ben; men det giver et Liv og en Bevægelse paa dette Sted, som er af fortrinlig Virkning. Man behøver blot at kaste et Blik paa en af de næsten overalt udstillede Afbildninger af Eiffeltaarnet for at forstaa, hvilken Virkning det gjør, at Menneskene saaledes have opslaaet deres talrige Boliger ved det moderne Babels Fod. Men hvad ingen Afbildninger kunne forklare, det er det Liv, som rører sig paa dette Sted af Udstillingen, og som bidrager Sit til, at den, der betræder Marsmarken paa dette Punkt, strax faar Indtrykket af Udstillingens festlige Karakter. Allerforrest paa begge Sider af Taarnet ser man hollandsk klædte Piger med brede Guldspænder over Panden arbejde med Vaffeljernene saa hurtig, som om de betjente en Dampmaskine; lidt derfra ser man Opvartere i Dragter, der skulle skrive sig fra Clodevigs Tid, servere moderne Øl i en Bygning fra samme Konges Tid; Damer, klædte i venetianske Kostumer fra den store Republiks Tid, opfordre til at aflægge et Besøg i den italienske Renaissance-Bygning, hvori der arbejder Efterkommere af de venetianske Glasmagere fra Murano, som af *le noble roy Henri II.* blev indkaldte til Frankrig og fik Lov *d'y exercer leur art et d'en faire connaistre les procedes.* Fra de anselige Theatre, som findes her, lyder der Sang og Musik, Mængden stimler sammen foran det hollandske Diamantsliberi som omkring det norske Træhus, hvori Søljerne tilvirkes. Paa de festlig smykkede Restaurationsbygningers Verandaer sidde Gjæster og fryde sig ved Tilværelsen, medens de nyde Udsigten over det skjønne Udstillingsterræn; i Dammen ved Bygningens Fod svømme Svaner, og paa dens modsatte Side ligger et tætbevoxet Buskads, hvor man pludselig som ved Troldom er flyttet bort fra det brogede, støjende Liv til næsten fuldstændig Ensomhed. Her ligger de franske Telefonselskabers storartede Pavillon; her er en ikke mindre anselig Bygning, udstyret af parisiske Gasselskaber, medens man paa den modsatte Side finder »Børnenes Paradis«, *Palais des enfants,* med alle mulige Forlystelser for Børn, og ved Siden af det en Bygning, som indeholder en Fremstilling af Jordkloden i formindsket Maalestok, og derpaa atter, indsprængt mellem alle disse og endnu mange flere forskjellige Bygninger, de exotiske Paladser, som repræsentere de sydamerikanske Republikker ved deres ældre Søsters Jubilæum. Og endelig har man ligesom i et Bælte for sig, adskilt fra det her nævnte ved en Gadestrækning, over hvilken der fører talrige Luftbroer, den Række af mærkelige Konstruktioner, ved hvilke den pariske Operas bekjendte Arkitekt *Charles Garnier* har søgt at give en Fremstilling af den menneskelige Boligs Historie fra de ældste Tider og hos de forskjellige Folk (s. Fig. 4). At det ikke er lykkedes ham, derom ere nok saa temmelig alle Sagkyndige enige, men at han har tilført Udstillingen et karakteristisk

Element, at de talrige Udskjænkninger og Udsalg, som — temmelig anakronistisk — ere indrettede i disse historiske og forhistoriske Bygninger, bidrage yderligere til at give Udstillingen Liv og Kolorit, kan ikke benægtes. Men samtidig vidner det om det fortrinlige Blik for Arrangementet hos den eller dem, der have ordnet Udstillingen, at man har faaet hele dette Komplex samlet saaledes, at det kun faar Lov til at gjøre sig gjældende som et stort Kor af mange Røster, der vel har sin Betydning i Ensemblet, men dog ikke maa svække Virkningen af de store Solostemmer.

Der er endnu en Side af Udstillingen, som ikke maa overses, naar der er Tale om det festlige Indtryk, den gjør. Den kan ikke iagttages til enhver Tid, men Ingen, der ikke har set den, kan sige, at han har nydt Udstillingen fuldt ud eller kjender dens Karakter tilfulde. Det er det Skue, som Udstillingen byder, naar den illumineres om Aftenen, og naar de store Fontæner springe i elektrisk farvet Belysning. Denne Illumination og *les fontaines lumineuses* ere i den Grad en integrerende Bestanddel af Udstillingen, at de finde Sted hver Aften, og den lidt mere udvidede Illumination, der kaldes *Fête de nuit*, benyttes hver Søndag Aften og ellers, saa snart der er den mindste Anledning dertil. At Gassen har sin passende Andel i Illuminationen, er en Selvfølge — Eiffeltaarnet og Centraldômens store Kuppel illumineres saaledes paa denne Maade — men den langt overvejende Rolle spiller selvfølgelig Elektriciteten. Man kan dømme derom, naar man hører, at de paa Udstillingen anvendte elektriske Blus repræsentere en Lysstyrke af 170,000 Carcelblus, og at der til dem behøves Damp paa 3,000 Hestes Kraft foruden de 300 H. K., der benyttes til de elektriske Springvand. Og atter her faaer man det samme Indtryk som ved Jernkonstruktionerne. Frankrig er gaaet banebrydende i Spidsen, og det opnaaede Resultat er væsentlig af dekorativ Art. Det er et af de interessanteste Indtryk, man kan tage med sig fra Udstillingen.

Det var i 1877—78, at Russeren *Jablochkoff* i *Avenue de l'Opéra* i Paris først viste, at det elektriske Lys ikke blot lod sig bruge i Undtagelsestilfælde, men ogsaa som stabil Belysning. Den Æra for elektrisk Belysning, som vi nu opleve, indviedes ogsaa i Paris, der afholdt den første, banebrydende Udstilling i 1881. Og endelig fejrer det elektriske Lys en dekorativ Triumf saa storartet, som ingensinde før, paa den nuværende Udstilling. Man tænke sig Udstillingen en Aften! Et Kanonskud lyder, og som ved et Trylleslag bliver den indre Have og de den omgivende Bygninger illuminerede. Centraldômen straaler i gylden Pragt, Stjerner og Friser saavel som dens Hovedlinier trækkes op med guldgule Illuminationslamper. Under Buerne i de mange Sidepalaier brænde i Rækker store elektriske Lys, og ser man ind under deres Galleriers Lofter, synes de at være stjernebesatte; i hvert enkelt Felt tændes der en Glødelampe. I de lange teltoverspændte Gallerier i Haven brænder der elektriske Blus, Havens samtlige Parterrer indfattes i Rammer af Glødelamper, og i Træerne brænde smaa kulørte elektriske Blus. Eiffeltaarnets Buer trækkes op med Gasblus, hver af dets Platformer markeres med en tredobbelt Række af Blus, medens Taarnets store Masse ligger halvt skjult mellem disse ligesom i Luften svævende Lyskvadrater. Og derfra ser man over til Trocadéropaladset. Ogsaa dets buede Hovedbygning er trukken op i Linier af Ild, og den store Kaskade foran den med de forgyldte Statuer funkler i Lys; det er som en rindende Strøm af Ild, der vælter sig ned over dens Afsatser. Fra Eiffeltaarnets Lanterne skyder der pludselig et Par mægtige Straalebundter ud. De ere saa tætte og tykke, at man synes, de formelig maa kunne feje Alt tilside. De repræsentere ogsaa den mægtigste elektriske Lyskraft, som hidtil er præsteret, og Mørket viger besejret for deres Magt. Den ene farer rundt over Paris, synlig i mange Miles Afstand og rammende med voldsom, blændende Kraft overalt, hvor den træffer. Den anden gaar i skraa Retning ned paa Udstillingsterrænet. Den træffer der den store Hovedgruppe i *Coutans* Fontæne og oversaar den med Lys,

saa at den synes at blive transparent. Vandet, som vælder ud ved Gruppens Fod, gjennem Overflødighedshorn, Urner, Delfingab o. Lign., illumineres indefra i Farver; som en blaalig eller rødlig glødende Strøm styrter det samtidig ud i det store Bassin. Og i dette, fra de talrige Grupper, som fylde det, fra de vældige Aakander, som synes at svømme paa dets Vande, stiger der pludselig Straaler op, magisk belyste med elektriske Farvespil: rislende Guld, flammende Rødt og andre næsten feagtige Lyseffekter, der ligesom kulminere i Bassinets forreste Del, hvor et mægtigt Straalebundt af skiftende Farver spiller omkring Midterpartiet. Og saa tilsidst fyldes hele Eiffeltaarnet ligesom af et blodrødt Skjær. Det gløder eller brænder, de elektriske Lys paa Toppen kunne trods al deres Vælde ikke faa Bugt med dette blodrøde Lys, som fylder Kolossen, og man kan ofte i Luften ligesom se Kampen mellem de dirrende hvide Lysstraaler og de røde Skyer.

Naar man vil studere den Betydning, Kunstindustrien har i Frankrig, og hvorledes den giver sig et Udtryk paa Udstillingen, er man nødt til at dvæle ved de

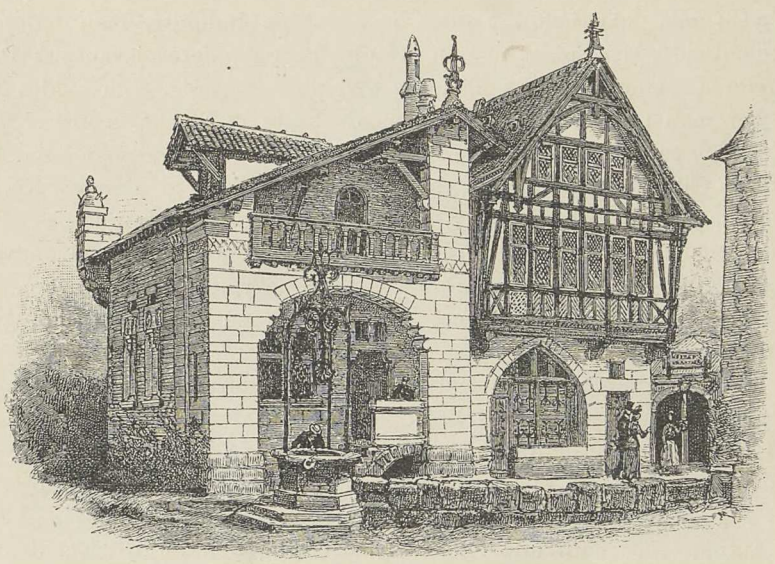

Fig. 4. Et romersk Hus og et Hus fra Middelalderen *(Charles Garnier)*.

Anvendelser, Elektriciteten har faaet. I teknisk Henseende finder man vel her den største og fuldkomneste Udvikling af elektrisk Kraft og Lys, som endnu nogensinde har været set, men dette er jo en Sag for sig og vilde ikke have Betydning i denne Sammenhæng, hvis ikke de opnaaede tekniske Resultater, saaledes som skildret, vare tagne i Skjønhedens Tjeneste og benyttede til dekorative Virkninger, der, hvad enten man undersøger dem detailleret eller som Helhed, ere lige interessante og imponerende. Derved er da den elektriske Belysning bleven en Faktor, der bidrager til Udstillingens festlige Karakter, og et af de Vidnesbyrd, som denne giver om Franskmændenes dekorative Evner.

Under dette Synspunkt lader det sig derimod vanskeligt gjøre at henføre et Par andre Sider af Udstillingen, der imidlertid spille en saa væsentlig Rolle paa denne, at de ialtfald bør nævnes. Den ene af disse er dens retrospektive Afdelinger, den anden Kolonialafdelingen.

Udstillingens retrospektive Afdelinger danne ikke noget sammenhængende Hele. Til dem kan man jo saaledes henføre den før nævnte Samling af Typer paa Menneskeslægtens Boliger; dertil hører ligeledes en stor Samling af kunstneriske Frembringelser fra

det 13de Aarhundrede og til Nutiden, der er bleven arrangeret i en Fløj af Trocadéropaladset, og endvidere har det franske Krigsministerium i sin Bygning paa Invalideesplanaden en interessant retrospektiv Afdeling. Men Hovedsædet for den retrospektive Udstilling er i *Palais des arts liberaux*, hvor der inden i den egentlige Bygning er opført et helt Pavillonsystem af Bygninger, i hvilke man begynder med en antropologisk Udstilling og successive faar Lejlighed til at gjøre Bekjendtskab med de forskjellige Opfindelsers Historie paa en i det Hele temmelig fyldestgjørende Maade.

Kolonialudstillingen har sit Hovedsæde paa Invalideesplanaden, det iaar tilkomne nye Udstillingsterræn. Der mødes Frankrigs forskjellige Kolonier og Skytslande med hverandre: Algier, Tunis, Madagaskar, Anam og Tonkin, Kongo, Guadeloup og Martinique, Guayana, fransk Indien, Kina, Øen Réunion, Senegambien, ja selv Tahiti og Ny Kaledonien. Og disse fjerne Egne ere ikke blot repræsenterede ved deres Frembringelser. Først og fremmest har man lagt an paa at give Indtrykket af deres Bebyggelse; man er i nogle Tilfælde endog gaaet saa vidt, at man har opført hele eller halve Landsbyer; man har befolket disse med talrige Indfødte, man lader de indfødte Haandværkere arbejde, der spilles anamitisk Komedie og opføres javanesisk Dans, medens et Par hundrede Tonkinesere gjøre Tjeneste ved de Kjørestole, som kaldes *Pousse-pousse*. Og saaledes har man paa den nævnte Esplanade skabt et Stykke exotisk Liv, hvis Overførelse til Udstillingen vel nok tildels skyldes politiske Grunde, men som er et af Udstillingens store Tiltrækningsmidler og bidrager i høj Grad til dennes Karakter af en Verdensudstilling. Ogsaa *Rue de Caïre*, der ligger langs Avenue Suffren-Siden af Marsmarken, med dens tildels ægte gamle Façader, dens Handlende og Haandværkere, med Udsalg af mere eller mindre ægte Arbejder, dens ægyptiske Æseldrivere, dens Kafeer og Boder er — alt Gjøglet fraregnet — ligeledes en interessant Forøgelse af Udstillingens Tiltrækningsmidler.

Der er sagt om en af de ældre Verdensudstillinger — om jeg mindes ret var det den parisiske i 1867 — at dens Betydning navnlig laa i den Paavirkning, som den fremkaldte af Orientens Kunstindustri paa Europas. For første Gang deltog da Orienten i større Udstrækning i et af de moderne store Verdensstævner, og dens Ejendommelighed og Farverigdom blev opladt i et Omfang som maaske ingensinde tidligere for Europæernes undrende Øje. Hvor mægtig den Indflydelse, der derigjennem er øvet paa europæisk Smag og Kunsthaandværk, har været, ville Alle vide, og den er sikkert nok endnu ikke afsluttet; thi hvad er Japanismen Andet end en Konsekvens deraf, men umuligt er det ikke, at Kolonialudstillingen i Paris, skjøndt tilvejebragt med ganske andre Formaal for Øje, atter vil blive en Biflod til den store Strøm, der fra Verdens forskjellige Egne og Folk flyder ind i Europas mægtige Legeme og tilfører dette ny Kraft. Muligen vil man engang i Tiden kunne pege paa Verdensudstillingen i 1889 som den, fra hvis Kolonialudstilling nye Impulser skrive sig.

Men indtil den Tid kommer, vil hele Verden have Nok endnu at lære af Frankrig. Hvad der i det Foregaaende er anført som de væsentligste Ejendommeligheder ved Udstillingen og dens Hovedbygninger, gjenfindes i hele Udstillingen — man kan sige til de mindste Detailler. Det er atter og atter den smagfulde, dekorative Ordning, uudtømmelig paa Ideer, arbejdende næsten med et hvilketsomhelst Materiale, ikke frygtende for nogensomhelst Opgave, der gjenfindes i Stort som i Smaat. Man har sagt om Italienerne, at selv det simpleste Gadeopløb hos dem ordnede sig til en virkningsfuld Gruppe; man kan med ligesaa stor Ret sige om Franskmændene, at hvad de røre ved, ordner sig til et virkningsfuldt og smagfuldt Arrangement.

Man tage f. Ex. den store Hovedindgang til *Dôme central* (Fig. 3). En mere broget Samling af Materialer end den, der er anvendt til denne Portal, kan næppe tænkes. I

den store Bue, der danner Rammen om den af mægtige Glasruder sammensatte Indgang, er der benyttet Terrakotta, »Staff« — en ny Form for Stuk, hvor Gibsen støbes sammen med Lærred — farvede Majolikaer, Billedhuggerarbejder, Bronce, Forgyldning efter en storartet Maalestok; foran den staa hver til sin Side de to mægtige Statuer: Chapu's Dampen og Barrias's Elektriciteten.

Ikke Alle ere lige begejstrede for denne Hovedportal til Dômen, for hvilken Arkitekten *Bouvard* derfor ogsaa har maattet høre adskillig Kritik, men Ingen kan nægte, at tiltrods for alle Indvendinger, der kunne gjøres, er der dog ogsaa her skabt et virkningsfuldt Hele, og at Portalen, navnlig set paa Afstand, træder frem af Bygningskomplexet paa en saadan Maade, at man strax faar Indtrykket af, at man her har Udstillingens Hovedparti for sig. Hertil bidrager ogsaa den store, guldgule Kuppel, det højeste Parti af alle Bygningerne, paa hvis Top troner *Delaplanche's* 27 Fod høje forgyldte Statue af

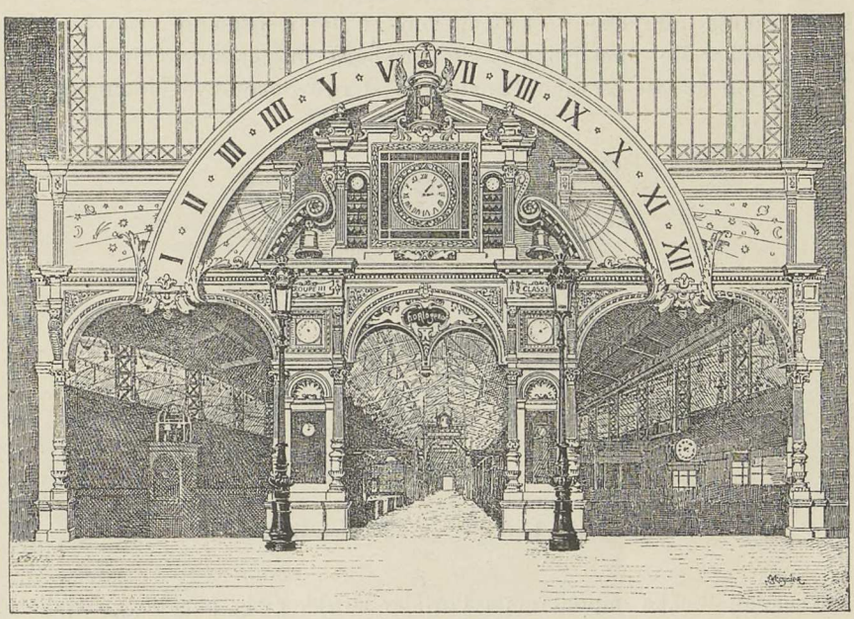

Fig. 5. Urmager-Afdelingens Port i *Galerie de trente mètres.*

Frankrig, der uddeler sine Kranse til Verden. Den Farve, Kuppelens Glas har faaet, gjør navnlig sin Virkning inde i Dômens Hal. Lyset falder med et gyldent Skjær ned paa dennes brogede Farvepragt. Rundt om Kuppelens nederste Del løber en stor figurrig Frise af *Lavastre,* forestillende Folkeslagene, som klædte i deres Nationaldragter indfinde sig hos Frankrig; over Søjlerne, der bære Kuppelens Buer, hvile Marmorgenier, medens forgyldte Bronceornamenter indfatte de Skjolde, hvorpaa Navnene paa Frankrigs Berømtheder læses. Der er Landsmænd, som, naar Orgelets Toner lød fra det tilstødende Galleri, erklærede, at de fik et Indtryk her, som om de befandt sig i en Kirke, men i Frankrig selv har man ikke været ubetinget tilfreds med, hvad Arkitekten her har skabt. Det maa dog alligevel indrømmes, at selv om Opgaven ikke er fuldstændig heldig løst, er der dog ogsaa her viist saa megen dekorativ Dygtighed og opnaaet saa megen Virkning, at man vel kan nævne ogsaa dette Bygningsparti som et Exempel paa, hvad Franskmændene i denne Retning kunne præstere. Alene den guldgule Farve, som man har givet Kuppelen, er et Fund,

der næsten er ligesaa heldigt som den blaa Farve til Jernet i Sidepalaierne, og som især om Aftenen, naar Kuppelen er oplyst og illumineret, gjør en henrivende Virkning.

Og dermed er den Opfindsomhed, som har raadet paa Udstillingen, endnu langtfra udtømt. Hele det paafølgende *Galerie de trente mètres* vidner derom. Denne Udstillingens Hovedhal (Fig. 1) — paa en Gang en storartet Vestibule, et Forbindelsesled med Maskinhallen og en Æressal — der skyldes Arkitekten *Paul Sedille,* gjør en udmærket Virkning. Og dog er den sammensat af de mest uensartede Bestanddele. Tilhøjre og tilvenstre i den findes, som før nævnt, Indgangene til de forskjellige franske Gallerier, og disse har man havt den Ide at gjøre til en Række Portaler, hvortil Materiale og Motiver hentes fra de Gjenstande, som det paagjældende Galleri rummer (s. Fig. 5 og 6). Det kan her strax bemærkes, at hvert Galleris Udstillere have forpligtet sig til at foretage deres Installationer — og hvilke Installationer! — i Fællesskab, saaledes at de danne et ensartet og værdigt Hele. Derved blev der endnu mere Mening i at give Indgangene til disse Gallerier et saa pompøst og storladent Præg som muligt. Ved Forlangendet om, at Portalerne skulde udtrykke Beskaffenheden af de Gjenstande, som fandtes indenfor dem, blev der stillet de forskjellige Arkitekter højst interessante Opgaver, og det faldt derved i deres Lod at vise Verden Benyttelsen af nye dekorative Materialer.

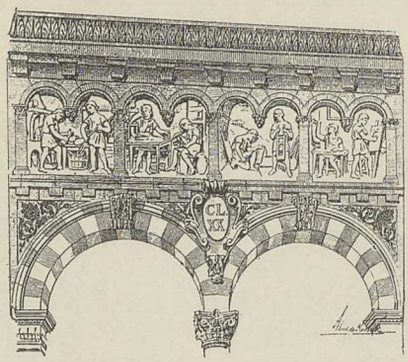

Fig. 6. Fra Keramik- og Mosaikafdelingens Port.

En saadan Række imponerende Portaler strækker sig paa begge Galleriets Sider, og hvor forskjellig den ene end er fra den anden, er det Hele dog sammenstillet paa en saadan Maade, at det bliver virkningsfuldt. Men sin væsentlige Pryd faar Galleriet fra de 11 store Opstilllinger, som findes i det. Ud for hvert Sidegalleri, som udmunder i det, har man stillet en Repræsentant for den paagjældende Industri. Derved bliver *Galerie de trente mètres* Æresplads i Udstillingen, og de 11 Udstillere skulle repræsentere Blomsten af Frankrigs Industri. Det er ret betegnende, hvor forskjellig man bar sig ad i 1878. Dengang blev den forreste af Palaiets fire Hovedfløje benyttet til Æreshal, men den var da delt i to Halvdele. Den ene af disse havde man indrømmet England, der her gav Møde med Prinsen af Wales' rige indiske Skatte, som denne havde hjembragt fra sin Rejse faa Aar iforvejen. Herimod havde Frankrig stillet det Bedste, det mente at have: Frembringelserne fra sine Statsfabrikker, de to nationale Industrier: Sèvres og les Gobelins. Denne Gang har man stillet disse alene for sig selv, og det er den private franske Industri, som helt og holdent gjør Honnørs i Æreshallen.

Og hvorledes løser den ikke denne sin Opgave! Man imponeres af Rigdommen og Mængden; thi hvad der er udstillet paa dette Sted, repræsenterer Millioner, og den enkelte private Fabrikant møder undertiden som i den store Bronceopstilling fra det

hundredaarige Firma *Thiebaut frères* med Hundreder af imponerende Statuer o. Lgn. Men endnu mere bedaares man af Kunsten og Skjønheden i de udstillede Gjenstande. Maa det her være tilladt blot at nævne et enkelt Firma, der rigtignok efter min Mening har præsteret noget af det Ypperste, som findes af Kunstindustri paa Udstillingen! Det er *Emile Gallé* i Nancy, der ifjor udstillede i Kjøbenhavn. Men ligesom man ikke gjerne maa bedømme fransk Kunstindustri efter den Mundsmag, som fandtes paa vor Udstilling, saaledes kan man heller ikke bruge det nævnte Firmas Udstilling hos os som Maalestok for, hvad det kan præstere. Firmaets Ihændehaver, *Emile Gallé*, synes nærmest at være Tegner og som saadan en højest original Aand. Der tilvirkes i hans Værksteder baade Møbler, Porcellæn og Krystal, og paa alle tre Omraader søger han at skabe noget Selvstændigt. Den af de tre Genrer, hvori han er naaet højst, er Krystalfabrikationen. I en Pavillon, bygget af Træ efter hans egen Tegning i den her omtalte Hal, har han udstillet sine Krystalsager, der trods de høje Priser ere blevne revne bort. Han vælger helst en Blomst til Forbillede, sædvanlig en Orchidé — der for Tiden er Modeblomsten, som engang Tulipanen var det — og af tynde Krystalhinder, lagte udenom hverandre, gjengiver han da en saadan. Men mellem disse Lag lægger han andre af farvet Krystal, snart med stærke, snart med svage Farver; han frembringer derved de forskjellige Skatteringer, og det lykkes ham paa denne Maade at give sine Vaser, Kander, Skaale, Glas o. s. v. Farver og Toner, der kappes med Ædelstenenes i Rigdom og Glans. Og dog er det maaske uretfærdigt at ville tildele ham alene Æresprisen, naar der er Tale om Farver og Skjønhed; thi naar man gaar hen til den nærstaaende Opstilling, hvori de lyonske Silkevævere have udstillet deres pragtfulde Arbejder, saa ser man her Skjønheden under en ny Form og maa erkjende, at hvad her er præsteret, hæver sig saa højt over Væverstolens sædvanlige mekaniske Arbejde, at det bliver til virkelig Kunst.

Allevegne i det store Palads, som den franske Industri næsten udelukkende har taget i sin Besiddelse, faar man det samme Indtryk af dens overvældende Højde. Franskmændene have lagt Beslag paa Rigdommen og Smagen ikke blot i deres eget Land, men ogsaa hos alle andre Nationer, for derved at skabe sig de Naturbetingelser, paa hvilke deres Kunstindustri, stærk ved gamle Traditioner, medfødt Smag, Iderigdom og stor Dygtighed, har udviklet sig til sit nuværende Højdepunkt. Naturligvis have de Konkurrenter rundt om i Verden, snart i et Fag, snart i et andet. Selvfølgelig kunne de ikke i Alt hævde deres Supremati, og ligesaa selvfølgelig vil man finde Omraader, hvor man synes, at de maatte kunne naa højere eller ikke have gjort Fremgang. Men som Helhed taget er der ingen Nation i Verden, der vil kunne præstere, hvad Frankrig her har præsteret. Den Dom bekræfter Udstillingen i 1889 som den øverste Domstol, at Franskmændene ere og blive det første kunstindustrielle Folk i Verden.

DE NATIONALE FABRIKKER.

Gobelinsvæverier og Mosaikker.

Lykkelige Frankrig, der er rigt nok til at kunne bevare sine *manufactures nationales!* Hvad dets pragtelskende Konger skabte til Forherligelse for sig selv, har den franske Stat under skiftende Regeringer og Systemer bestandig opretholdt. Økonomer have der som andetsteds paavist, hvor lidet disse Statsfabrikker betalte sig; Udgifterne til dem ere snarere stegne end aftagne i Aarenes Løb. Smaa Revolutioner indenfor den Verden, de udgjøre i sig selv, have afstedkommet Forandringer i Ledelsen og undertiden endog i de Principper, hvorefter de styredes. Men man har dog altid fastholdt, at Landet var rigt nok til at bevare disse Luxusindustrier, hvis væsentligste Tilvirkning gaar til Udsmykningen af Landets egne Paladser eller til Hædersgaver til fremragende Personer,

disse Industrier, som aldeles ikke betale sig, men hvis Indflydelse er saa betydelig, baade fordi de ere Læreanstalter, hvori der uddannes dygtige Kræfter, og fordi de give hele den franske Industri et Exempel paa Kunstens og Haandværkets intime Samarbejde med det Formaal at opnaa et saa fuldkomment Produkt som muligt.

Hvad der først og fremmest giver disse Fabrikker deres Betydning i Fransk-mændenes Øjne er, at de ere *nationale*. Derfor finder man dem sjeldent betegnede som Statsfabrikker, men selv i deres officielle Titler føre Sèvres, Gobelinsværerierne og den yngre Mosaikfabrik Ordet »national«. Deres Arbejder ere en stadig Gjenstand for Publikums Interesse, som holdes vaagen for dem, ikke blot gjennem deres Udstillinger, men derved, at deres Tilvirkning er Gjenstand for jevnlig Omtale saavel i selvstændige Skrifter som i Tidskrifter og i Blade. Og den stadige Kritik, som øves, tager ikke Ordet for, at disse Anstalter skulle nedlægges, fordi de ikke betale sig, men den gaar ud fra, at netop fordi de udgjøre en Bestanddel af Nationens Liv, skulle de naa saa højt som vel muligt.

Fig. 7. Kunst og Videnskab i Oldtiden *(Les Gobelins)*.

Kritikken har i de senere Aar i Særdeleshed havt travlt med Sèvres, paa hvis Liv den derved har øvet en betydelig Indflydelse. Men ogsaa de berømte Væverier *les Gobelins* og *Beauvais* have i det siden Udstillingen 1878 forløbne Tidsrum undergaaet vigtige Forandringer. Derfor er disse Fabrikkers Optræden paa Udstillingen iaar af særlig Interesse, og man mærker da ogsaa der paa mange Maader Dønningerne af den Storm, som har hjemsøgt Sèvres.

De to nationale Anstalter gjorde oprindelig Krav paa en Særstilling. De vilde have en Pavillon for sig selv, hvori de kunde udstille, adskilte fra alle Konkurrenter i den franske Privat-Industri. Man synes først at have været tilbøjelig til at indrømme dette, men senere blev Spørgsmaalet løst paa en anden Maade. De blev ikke alene, og dog kom de ikke sammen med de andre. I Dôme central, før Opstillingen i *Galerie de trente mètres* tager sin Begyndelse, fik de deres Plads. Tilhøjre og tilvenstre for Rotunden med Indgang fra denne ligger der to Saloner. Høje Marmorsøjler med forgyldte Orna-

menter begrænse Indgangene, og mellem Søjlerne, ud mod Rotunden, er der som en Udsmykning af selve denne anbragt paa hver Side et mægtigt Gobelin. Sèvres deltager i Rotundens Udsmykning med nogle af sine største Vaser, medens det forøvrigt benytter Salonen tilvenstre, som det har fyldt med sin righoldige Udstilling. I Salonen tilhøjre findes Arbejderne fra *Basse-lisse*-Fabrikken *Beauvais*, medens de egentlige *Gobelins* have deres omfattende Udstilling i et Galleri, der løber rundt om Rotunden. Endelig har *Manufacture nationale de mosaïque*, der oprindelig var knyttet til Sèvres, men nu, hvis jeg er rigtig underrettet, staar under Ledelse af Direktøren for Gobelinsværerierne *Gerspach*, faaet Plads ved Indgangen til *Galerie de trente mètres*. Der er her opført en Portal, hvis Sider ere beklædte med Mosaikarbejder, to legemsstore Figurer udførte paa blaa Bund efter Tegninger af *Olivier Merson*. De ere en Slags Kompliment til de ældre Søskende. Den ene Figur forestiller en Kvinde i antik Dragt, der betragter en græsk Vase, og den fører Navnet *Céramique*. Den anden forestiller en Kvinde ligeledes i antik Dragt, som holder en Spole, og dens Titel er *Tapisserie*. Jeg tilstaar, at disse Arbejder ikke have gjort noget stærkt Indtryk paa mig, og at der i de ikke faa private Værksteders Udstillinger fandtes Arbejder, som tiltalte mig nok saa meget.

Det er tydeligt, at Gobelinsværeriet er i Tilbagegang i Europa. Det er nylig blevet oplyst af Direktøren for de franske Statsfabrikker *Gerspach*, at denne Industri ialt beskæftiger 8—900 Personer. Deraf er atter Hovedmængden sysselsat i Frankrig. Der findes nogle ganske smaa Gobelinsværerier i Rom og Madrid; Dronning Victorias Søn, Hertugen af Albany, gjorde i 1876 et Forsøg paa at forplante Industrien til Windsor ved Indkaldelsen af franske Arbejdere, men efter hans Død ophørte Virksomheden. Endelig er der, som bekjendt, Gobelinsfabrikker i Belgien. Men alle disse Værerier udenfor Frankrig beskjæftige ialt kun 50—60 Personer. Heller ikke den private Virksomhed i Frankrig udenfor Statsfabrikkerne, som har sit Sæde i Departementet la Creuse, er betydelig, og Hovedmængden af Arbejdere falder saaledes paa *les Gobelins*, der er et Haute-lisse-Væveri — det eneste, der existerer — og *Beauvais*, hvortil Anstaltens Basse-lisse-Væveri henlagdes i 1825.

Er der saaledes Tilbagegang i Antallet af Arbejdere, som denne Industri benytter, er der uheldigvis Fremgang paa et andet Punkt, nemlig i Udgifterne. Det er andetsteds blevet oplyst af *Gerspach*, hvor langt dyrere et vævet Tapet nu er Anstalten end tidligere, og maaske er dette Forklaringen paa, at dens Afsætning er saa overordentlig ringe. Privatfolk kunne nemlig med Ministeriets Samtykke gjøre Bestillinger hos Fabrikkerne, men i Løbet af de sidste 20 Aar er der paa denne Maade ikke afsat mere end for 50,000 Francs.

Og dog veed man, at de store rige Samlere hele Verden over ere villige til at betale fabelagtige Summer for gamle Gobeliner. Der fortaltes jo endog herhjemme, at en fransk Rigmand efter Arveprinsesse Carolines Død var villig til at kjøbe hele hendes Palais i Bredgade blot for at komme i Besiddelse af de i en enkelt Sal af dette anbragte Gobeliner. Dette hænger vel noget sammen med den almindelige Tilbøjelighed til nu at samle paa »gamle« Ting, selv om det maa erkjendes, at Nutidens Industri er istand til at præstere ligesaa smukke Arbejder, men tillige med den Dom, man ofte hører udtalt om de moderne Gobeliner, at de paa ingen Maade kunne maale sig med de gamle. Og dog har man vanskeligt ved at tro dette, naar man seer de udstillede Arbejder.

Den væsentligste Betydning, som de iaar udstillede Arbejder have, er imidlertid den, at de vise et nyt Stadium i Fabrikkernes Udviklingshistorie. Over et Aarhundrede have de maattet kæmpe for at komme ud af et falsk Spor, hvori de vare blevne førte ind. *Gerspach* betegner endogsaa hele det Tidsrum, de tilbagelagde, medens dette stod paa, som en Krise for Fabrikkerne. Faren laa deri, at man ikke vilde gjøre

Gobelinsvævningen til en Kunst for sig, virkende med sine egne Midler paa en selvstændig Maade. Man stillede den saavelsom Tilvirkningen i Sèvres og Mosaikfabrikken den Opgave væsentlig at kopiere Malerier. Man søgte paa denne Maade at opnaa en dobbelt Fordel. Man sparede Udgiften til selvstændige Tegnere til Fabrikkerne, og man fik derigjennem de bedste Kunstneres Arbejder bevarede i et uforgængeligt Materiale. Med 1775 — under *d'Angiviller* — begynder denne Periode af Gobelinsfabrikkernes Historie, hvori man væsentlig af Sparsommelighedshensyn forlangte, at de skulde indskrænke sig til at kopiere berømte Malerier, og først i Nutiden er Fabrikken, som sagt, bleven løst fra dette Baand. Selvfølgelig nægter den sig ikke at kopiere et eller andet berømt Kunstværk, hvis den synes, at dette ligger indenfor dens Maal og Midler, men den Kunst, som den dyrker, skal først og fremmest være sig selv, virke ved sine egne Midler paa den Maade, hvorpaa disse ere istand til at udfolde sig selvstændig, og med de Opgaver for Øje, som Kunstnere, der forstaa og kjende dens Virkemidler, give den.

Det vil efter det Foregaaende ikke undre, at hvad Gobelinsfabrikkerne udstille, næsten Alt er Arbejder, som ere bestemte til offentlige Bygninger i Frankrig. Der stilles jo i Henseende til Udsmykningen af disse ganske anderledes Fordringer i Frankrig end i de fleste andre Lande, og paa Grund af den bekjendte Langsomhed, hvormed Gobelinsfabrikkerne arbejde, tager det Tid at faa Arbejderne udførte. To store Panneauer fra Væverierne: *le Manuscrit* — en Kvinde, der læner sig til en Pult og tænker over, hvad hun har læst — og *l'Imprimerie* — en Kvinde, der med den ene Arm støtter sig til en Bogtrykkerpresse, medens hun holder et færdigtrykt Blad i den anden Haand — begge efter Tegninger af *Hermann*, har man saaledes været fire Aar om at udføre. De største Arbejder, Fabrikkerne udstille, ere de to store Tapeter, der, som før omtalt, vendes ud mod Centraldômens Rotunde. Det, der sidder paa Væggen mod Sèvres Sal, er efter *Ehrmann* og forestiller *les lettres, les sciences et les arts* (Fig. 7) og er bestemt til Nationalbibliotheket i Paris. Paa den modsatte Væg findes et Arbejde af den for ikke længe siden afdøde *Mazerolle* — der ogsaa var repræsenteret i Kjøbenhavn ifjor — betitlet *la filleule des fées;* ogsaa det er bestemt til Nationalbibliotheket. I den elegant udstyrede Salon indenfor har *Beauvais* sine Arbejder, medens man paa det omkring Rotunden løbende Galleri dels finder Elevarbejder fra Fabrikkernes Skoler, dels de øvrige Arbejder fra *les Gobelins*. Her er f. Ex. det store Billede af Henri IV, bestemt til *Galerie d'Apollon* i Louvre, fire Landskaber til den store Trappe i Senatets Palais, sexten Panneauer til Præsidentens Bolig i *Palais Elysée* osv. Man ser, at det ialtfald ikke mangler Fabrikkerne paa Opgaver.

Sèvres.

Manufacture nationale de Sèvres staar der over Indgangen til den verdensberømte Fabriks Udstilling med Aarstallet 1669 paa den ene Side, 1889 paa den anden. Til enhver Tid har Sèvres været Franskmændenes Stolthed, Yndlingen mellem dets Statsanstalter, men paa intet Tidspunkt har den Interesse, hvormed man har beskjæftiget sig med Sèvres, været større end nu. Med sand Spænding har man imødeset dets Optræden paa Udstillingen iaar, og efterat det har aabnet sin Sal — omtrent en Maanedstid efter selve Udstillingens Aabning — er den Kamp, der har staaet om Anstalten i det sidste Par Aar ikke bleven formindsket.

Spørgsmaalet, hvorom der kæmpes, er heller ikke her, om Anstalten skal bestaa eller ikke. Det gjælder kun, om Sèvres løser sin Opgave, som den skal, eller, rettere sagt, om det er den første Anstalt i Verden; thi det og intet Mindre forlange Franskmændene af de Statsindustrier, som de med saa store Ofre vedligeholde. Sèvres har et Verdensnavn, den har i lange Tider staaet som den ledende Porcellænsfabrik, den er udrustet

med alle de tekniske og kunstneriske Hjælpemidler, som hertil behøves, men saa forlanges det ogsaa til Gjengjæld — maaske lidt for fordringsfuldt — at den skal vedblive at være Nummer Et. Men denne Strid om Sèvres's Stilling har selvfølgelig ogsaa sine personlige Sider, og man har paa Udstillingen Lejlighed til ligeledes at lære dem at kjende.

Spørgsmaalet, om Sèvres vedblivende stod i første Række, blev egentlig aktuelt ved Pariserudstillingen 1878. Paa den ene Side viste Fajancen her for første Gang de glimrende Fremskridt, den havde gjort, og som for hele den paafølgende Aarrække skulde

Fig. 8. Vase saïgon, fond celedon, gravure et relief (Sèvres).

give den en saa dominerende Stilling i den keramiske Industri. Paa den anden Side havde de engelske Porcellænsfabrikker, særlig *Minton,* taget et saadant Opsving, at de efter mange Kjenderes Mening, om ikke overgik Sèvres, saa dog ialtfald præsterede Arbejder, som stod i Højde med dennes. Naturligt vendte Misfornøjelsen sig mod Sèvres's ledende Mænd.

Krisen kom dog først til Udbrud i 1887. En indre Strid i Anstalten, et Spørgsmaal om Opfattelsen af de medvirkende Kunstneres Stilling som Arbejdere i Anstaltens Tjeneste, antog efterhaanden saadanne Dimensioner, at det blev Aarsagen til, at den hidtil værende Direktør *Ch. Lauth* fjernedes eller tog sin Afsked. Istedetfor ham valgtes *Théodore Deck*, et Valg, der vakte megen Opsigt, men ogsaa megen Tilfredshed.

Sèvres har til »Administratorer« — saaledes lyder den officielle Titel — afvexlende havt fremragende Teknikere eller ansete Kunstnere. Med *Deck* kom den forhenværende Arbejder, der ved sin Dygtighed har hævet sig til en selvstændig og anerkjendt Stilling, til Roret. Man fortæller, at ved et Besøg, som Deck gjorde i den danske Afdeling af Udstillingen, blev en dansk Fajancefabrikant forestillet for ham. Beskedent sagde denne da, at han egentlig kun var en simpel Ovnmager. »Jeg selv er ogsaa begyndt saaledes«, var Decks Svar, og der er over den undersætsige kraftige Skikkelse med det af en Løvemanke omgivne Hoved og det tilbageholdne Væsen Noget, der ogsaa nok betegner ham som en af det legemlige Arbejdes Mænd. Men var det allerede i og for sig mærkeligt, at man i Frankrig — der ikke i alle Forhold er saa demokratisk, som det undertiden har Udseende af — valgte en Mand udenfor den Kreds, hvorfra Lederne af Anstalten som Regel toges, saa var det dobbelt opsigtvækkende, at Valget faldt paa en privat Fabrikant, om hvem det ikke engang kunde siges, at han havde faaet sin Uddannelse i Anstalten. Men Sagen var den, at Deck var Frankrigs første Navn paa det keramiske Omraade, rigtignok dog kun som Fajancefabrikant. Den Ære, Frankrig havde høstet paa dette Omraade i 1878, skyldtes Decks dejlige dekorative Arbejder, store pragtfulde Fajancevægge, hvormed han, som tidligere omtalt, havde beklædt Byen Paris's Pavillon. Hans Bog *la Faïence* anses ogsaa som et Hovedværk i denne Gren af Literaturen, om han end, som i Reglen Franskmændene, kun veed nøje Besked med, hvad der præsteres i hans eget Land.

Med Decks Ansættelse var Striden i Fabrikken øjeblikkelig bilagt, og ogsaa det store Publikum syntes at modtage Budskabet om hans Ansættelse med Tilfredshed. Spørgsmaalet var nu, om han, der navnlig er Fajancens Mand, var istand til at hæve den egentlige Porcellænstilvirkning til en ny Højde og derigjennem den Fabrik, for hvilken han var stillet i Spidsen. Med Forventning imødesaa man Udstillingen, fordi man der ventede Svar paa dette Spørgsmaal.

Dette er egentlig for fordringsfuldt. Knap i to Aar har Deck været *administrateur*, og selv om han i dette Tidsrum har kunnet foretage vigtige Reformer el. Lgn. i Anstaltens Drift, kan man ikke forlange, at han i Løbet af saa kort Tid skal kunne vise nye Resultater af omfattende Betydning. Ialtfald maa man huske, at en Anstalt som Sèvres forbereder sig, naar den er ledet som den skal, gjennem mange Aar til sin Deltagelse i en Udstilling som den nærværende, og dens »Salon« maa derfor for en væsentlig Del komme til at indeholde Arbejder, der allerede ere paabegyndte under Forgængeren.

Saaledes forholder det sig ogsaa. Hvad der iaar er præsteret af Nyt i Sèvres, det saa meget omtalte »nye Porcellæn«, er i Virkeligheden forberedt gjennem lange Tider. I den Beretning, som Anstaltens Tilsynsraad, en Slags Censurkomite, afgav i Anledning af en lille keramisk Udstilling, der afholdtes i 1887 i Paris, og hvori adskillige af Sèvres's Arbejder kritiseredes ret alvorlig, pegede det allerede hen paa de nye Opfindelser, som vare gjorte af Kemikerne, og om hviike det udtaltes, at disse i Forbindelse med de kunstneriske Talenter i Fabrikken vilde give Keramikken nye Impulser og lod haabe en hel ny Æra for Sèvres. Denne Bestræbelse for at finde det nye Porcellæn hænger sammen med den Bevægelse, der for Tiden er oppe paa det keramiske Omraade.

Intet Land har havt en saa mægtig Indflydelse paa Porcellænstilvirkningen i Europa som Kina. Ligesom det er derfra, at de Impulser udgik, som fremkaldte Fabrikationen i Europa, saaledes synes det i Nutiden at skulle give Anledning dels direkte, dels indirekte til en Gjenfødelse af Porcellænsindustrien. Da Plyndringen af Sommerpaladset havde bragt Masser af kinesisk Porcellæn til Europa, da Bekjendtskabet til Kina og Japan blev intimere, og man derved i Europa lærte at kjende ikke blot disse Landes moderne Handelsvarer, men ogsaa Pragtstykkerne fra tidligere Tider, da var det, ligesom der faldt Skjæl fra Europæernes Øjne. De forlangte nu noget Andet og Mere, end de hidtil havde fordret

af deres Porcellæner. Først og fremmest vilde man have disse dybe, stærke, skjønne Farver, »Oxeblod« og »Hestelunge«, der høre til den kinesiske Keramiks ældgamle Hemmeligheder, og da samtidig Fajancen viste, hvad den formaaede at præstere i Retning af Farverigdom, maatte Porcellænsfabrikanterne anstrenge sig for ikke at give tabt.

Derfor se vi rundt om i Landene, at der paa forskjellig Maade arbejdes mod det store Maal. *Den kgl. Porcellænsfabrik i Kjøbenhavn* nøjes ikke med sine smukke Underglasursfarver, men henter tillige Forbilleder for selve Dekorationen hos Japanerne.

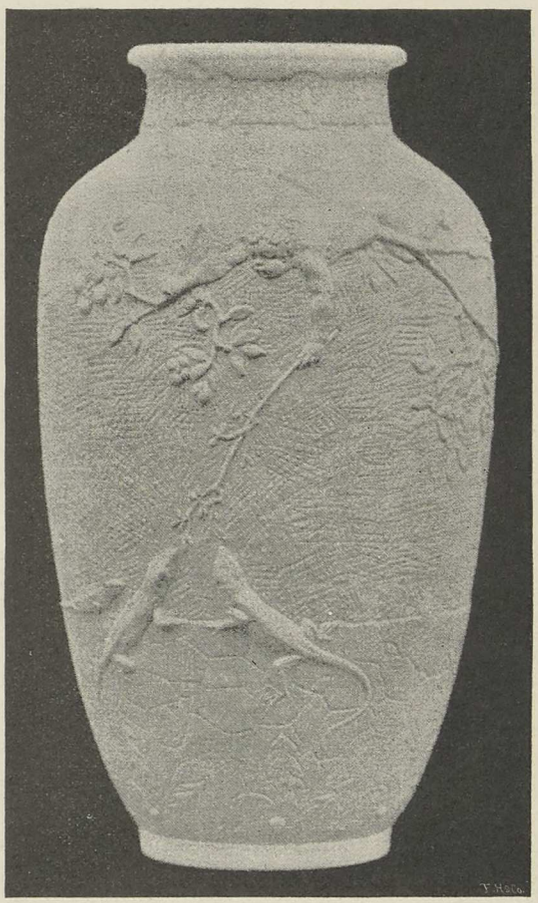

Fig. 9. Vase saïgon, fond celadon, gravure et relief (Sèvres).

Ved den kgl. Porcellænsfabrik i Berlin lykkes det Forstanderen for dettes teknisk-kemiske Forsøgsanstalt i Charlottenburg, Professor *Seeger,* at naa nogle af Kinesernes Farvevirkninger i det efter ham opkaldte »Seeger-Porcellæn«, hvoraf vi saae Prøver i den tyske Afdeling paa vor Udstilling ifjor. Den private franske Fabrikant *Chapelet,* om hvem der senere vil blive nærmere Tale, sætter et helt Liv ind paa at opnaa et lignende Resultat. Og for Sèvres har det i en Række af Aar været Opgaven at naa det samme Maal. Det er stadig Kinesernes Farvestyrke og Farvepragt, man vil efterligne, men som Betingelse derfor maa man kunne fremstille en Porcelænsmasse lig deres.

Der arbejdes derpaa i Sèvres lige fra det Øjeblik, *Brogniart* efter 47 Aars Regering

nedlagde sit Scepter. For ham, den højtfortjente Kemiker, var Porcellænet kun et Grundlag, der skulde benyttes til Dekorering. Saa megen Dekoration som mulig syntes at være hans Valgsprog. Massen selv burde ikke ses eller kjendes, men ganske vist skulde den være saa fortrinlig og navnlig saa haard som mulig, thi den skulde tage Konkurrencen op med Marmoret og byde for Malerens Pensel et Materiale, der var langt varigere og uforgængeligere end dette. Under ham forsøger man sig derfor ogsaa paa kolossale Opgaver: Templer og Søjler f. Ex. af mægtige Dimensioner. Det er Eftervirkningen af denne Tendens, man finder i den kæmpemæssige Paafugl, siddende paa en Skaal, en flere Alen høj Gruppe, modelleret af *Caïn* og bestemt til *Palais Élysée*, der paa Udstillingen staar for Midtervæggen i Sèvres's Salon. Skjøndt den førnævnte Komité, som i 1887 bedømte Sèvres's Arbejder, udtrykkelig fraraadede Fabrikken at indlade sig paa slige store Biskvit-Grupper, har man dog ikke kunnet modstaa Fristelsen til at vise, hvad man kan præstere i den Retning, og den tekniske Dygtighed, der er udfoldet i dette Stykke, fortjener selvfølgelig al Anerkjendelse.

Men da Sèvres i 1847 fik en ny Direktør efter Brogniart, opgav man det af ham indtagne Standpunkt. Man var naaet saa vidt, man kunde, i Dekoreringen af Porcellænets Overflade; man trættedes herved og ønskede noget Nyt, hvorved Porcellænets sande Natur kunde komme til sin Ret. Thi det er det haarde Porcellæns, det »ægtes« Ejendommelighed, at man gjennem Glasuren ligesom skal kunne se ind til den rene hvide Masse. Farverne maa ikke sidde uden paa Glasuren som et Overtræk, en Skal, der dækker denne og berøver den dens Gjennemsigtighed. De maa selv være translucide, som Franskmændene kalde det, for at Lyset ligesaavel kan trænge gjennem dem som gjennem Glasuren.

Ved et mærkeligt Tilfælde modtog Sèvres netop samtidig fra to forskjellige Sider Prøver af Kinas Porcellæn og af de dertil benyttede Raamaterialer. Derved faldt det som Skjæl fra Øjnene, at her var netop, hvad man ønskede. Kineserne forstod at opnaa de Virkninger, man søgte. Og saa begyndte den Søgen, der er bleven fortsat lige til Nutiden, og som paa Udstillingen har ført til saa mærkelige Resultater.

Allerede undervejs havde man Held med sig. Man indførte Brændingen med Stenkul og opnaaede derved betydelige Besparelser. Endel af Opgaven blev endvidere løst, idet man førte Fremstillingen af Underglasurfarver frem til en større Fuldkommenhed, end man tidligere havde opnaaet. Netop derved fik man endel af den Gjennemsigtighed og Dybde i Farven, som man ønskede. Iaar møder Sèvres med et *Bleu royal* af ukjendt Skjønhed, og dets Celadonfarver paa Udstillingen roses ligeledes. Men endnu var der svære Vanskeligheder tilbage at overvinde, før det egentlige Maal var naaet. Det haarde Porcellæn, Fabrikkens berømte Tilvirkning, vilde ikke lade sig bruge som Undergrund for de Farver, man ønskede. Forgjæves prøvedes alle Veje, forgjæves forsøgte man at udrøre Mineralfarver i Massen og derpaa male med denne for ad denne Vej at naa det ønskede Resultat. Dette udeblev stadig, og tilsidst var der ikke Andet at gjøre end at forlade det hidtilværende haarde Porcellæn og slaa ind paa den Vej, Kineserne fulgte; med andre Ord: finde et Porcellæn, der i sin Sammensætning var ligt deres.

Det er det, *Seeger* i Charlottenburg har gjort. Det er ogsaa det, som *Sèvres* har gjort. Derfor er Hovedsagen i dets Udstilling iaar, det, hvorom Alt drejer sig, naar man besøger denne eller der tales eller skrives om Fabrikken: »Det nye Porcellæn«, *la nouvelle pâte*, den Masse, som hverken er *pâte dure* eller *pâte tendre*, men et Tredie, der ikke har nogen af de andres Mangler. Det er — for at tale med Alkymisterne — det nye »store Magisterium«, om Æren for hvis Opfindelse to Mænd strides, den forhenværende Direktør Lauth og den nuværende Direktør Deck.

Medens man hidtil for at give transparente Farver den fornødne Dybde og Skjønhed har søgt at faa Farver, som kunne brændes under Glasuren, behøves dette ikke ved det nye Porcellæn. Her kan man ligesom tidligere male ovenpaa denne, men

rigtignok ikke med tykke, uigjennemsigtige Farver. Allerede nu er Smagen mærkelig forandret. Det Nye har saa hurtig vundet Indgang, at man i mange Tilfælde med Utilfredshed vender sig bort fra det sædvanlige »dekorerede« Porcellæn, disse med Prospekter, Bygninger eller Portrætter bemalede Fade, Tallerkener eller Kopper, paa

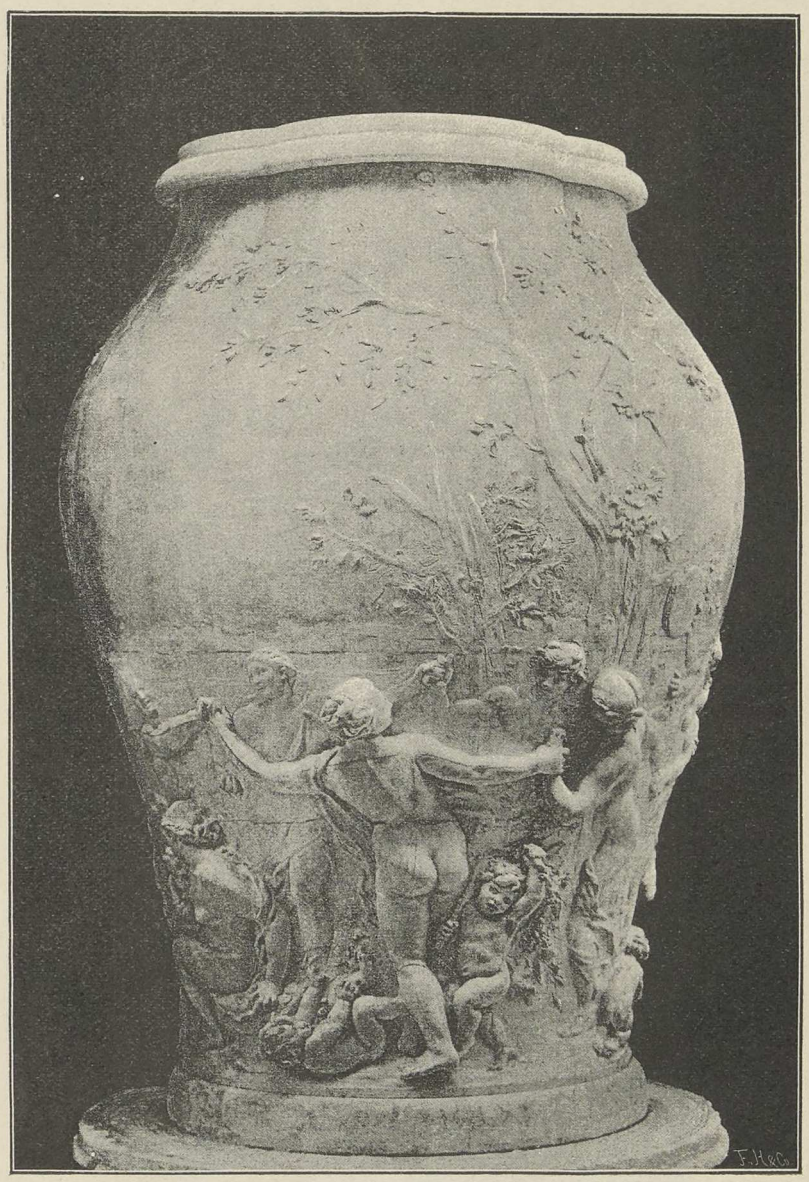

Fig. 10. Vase Dalon, grosse porcellaine, figures en relief (Sèvres).

hvilke man ligesom kan se Penselstrøgene, der ere førte ovenpaa Glasuren. Nu vil man have Gjennemsigtighed og Dybde i Farverne; de skulle minde om Ædelstenenes ejendommelige Glans, og dette opnaas for det nye Porcellæns Vedkommende ved Anvendelsen af farvede Emailler; thi disse kan man i Brændingen faa til at hefte paa det nye Porcellæn.

Da jeg en Dag af Deck blev indbudt til at bese Sèvres's Udstilling, før denne endnu var aabnet for Publikum, bad jeg ham vise mig de Arbejder, Fabrikken havde udført i den Tid, han havde været dens Leder. Han førte mig da hen til et stort Skab, anbragt paa en fremtrædende Plads i Salen, og pegede paa en Række Vaser, der stod

Fig. 11. Vase étrusque, pâte tendre, peinture polychrome, décor en or (Sèvres).

paa den øverste Hylde. Der var omtrent en halv Snes Stykker eller maaske et Par flere, alle af ens Form, vel henved halvanden Fod høje, og uden at der var lagt Vægt paa at give dem nogen særlig kunstnerisk Udsmykning. Hver Vase var af forskjellig Farve; det var en hel Skala af forskjellige Farver, man havde for sig, naar man oversaa Rækken:

Lapis, Jade, Gult, Celadon, Malakit, Camelia og flere andre Farver, hvis Navne kun ere kjendte af Specialister. Men Hovedsagen var Farvernes Skjønhed og Liv, deres Dybde og Fløjlsblødhed. Hver Vase havde saa at sige sine specielle Egenskaber, der lod dens Farve fremtræde med en sjelden Fuldkommenhed. Det forekom mig næsten, som om der tindrede et Udtryk af Faderglæde i Decks Øjne, da han saae paa dem.

Han maa ogsaa have Berettigelse hertil, thi hvad enten han nu er den første Ophavsmand eller ej, saa har han sin store Andel i det opnaaede Resultat. Han har allerede i 1875 som Medlem af Fabrikkens Tilsynsraad peget paa den Vej, der skulde følges: *Remplacer les pâtes de couleur par des émaux colorés et créer une porcellaine analogue à celle de la Chine, propre à être recouverte par des couleurs de fond demi grand feu.* Det nye Porcellæn, der i sin Sammensætning staar »det engelske Porcellæn«, *pâte tendre*, nærmest, var maaske allerede fundet i sine væsentlige Bestanddele af hans Forgænger, men Decks Fortjeneste bestaar særlig i de nye Farver, *les émaux colorés*, der anvendes til det, og at han maa være sikker i sin Prioritetsret, fremgaar af den iøvrigt ret mærkelige Omstændighed, at man i hans Udsalg bag den store Opera, som han har bevaret fra sin private Virksomhed, ogsaa finder et Par Exemplarer af disse Varer udstillede.

Sèvres's Udstilling er iaar meget omfattende. Medens Fabrikken i 1878 kun var repræsenteret ved 175 Numre, møder den iaar med 7—800. Det er naturligt, at der herimellem findes en Mængde Repræsentanter for de ældre Arbejds- og Smagsformer, thi selvfølgelig er det ikke Meningen, at Fabrikken skal opgive de Maader, hvorpaa den hidtil har virket, fordi man haaber at have fundet noget Nyt, hvorpaa der lader sig bygge i Fremtiden. Frankrig vilde vel endog netop være det sidste Land, hvori Sligt var tænkeligt; dertil holdes der i det altfor stærkt paa Traditionen. Sèvres's omfattende Udstilling iaar er derfor netop en Slags Prøvekort paa det udstrakte Omraade, hvorover det spænder. Man finder, kan man gjerne sige, Alt her, de Former, de Farver, hvormed det i tidligere Tider vakte Beundring, og hvori det saa ofte har været den øvrige Verdens Læremester, de smaa Biskvitfigurer og Statuetter, der engang vare saa yndede; det har udstillet de fineste Smaagjenstande saavel som mægtige Vaser paa indtil 9 Fods Højde, og det lægger overalt for Dagen, hvilken Sum af Dygtighed og dekorativ Sans det raader over. Der er maaske private Udstillere, som i en eller flere Retninger staa ligesaa højt som Sèvres; men der er Ingen, som naaer højere.

Af de nye Arbejder, der ere udførte til Udstillingen, er det ved Decks Velvillie blevet muligt at bringe de hosstaaende Afbildninger (Fig. 8—11).

DEN PRIVATE KERAMISKE INDUSTRI.

Keramiken er en af Tidens Yndlinge. Det er, som om Mennesket, der selv er dannet af Ler, har en særlig Glæde af at se, hvorledes dette Ler kan formes og drejes, brændes og dekoreres, saa at det, alt efter sin Art og den Kunst, som er anvendt paa det, kan antage forunderlige eller skjønne Former. Samlere kaste sig med brændende Iver over fordums Tiders Frembringelser; de dele det rige Materiale imellem sig, og Stentøj, Fajancer og Porcellæner fra alle Perioder og alle Lande tjene til Tilfredsstillelsen af deres Lyst. Dechifreringen af Mærker forsyner deres Tilbøjelighed med et særligt lille Krydderi; »Mærkebøgerne« blive deres Bibel, ved hvilken de sværge, og kun altfor ofte glemme de, hvor stor Kunst og Kundskab der hører til at udtyde Mærker ret, og hvor usikker vor Viden endnu er — saa usikker, at en Autoritet har kunnet erklære, at i det Mindste en Fjerdedel af de bekjendte Mærker ere galt læste. Til den virkelige Forstaaelse af Fortidens eller fjerne Landes Frembringelser paa det keramiske Omraade

hører der saavel Smag og Skjønhedssans som et indgaaende Kjendskab til de historiske og tekniske Forudsætninger for deres Tilbliven. Det er i de enkelte Tilfælde næsten en Videnskab for sig. Men nu er Keramiken bleven Mode, og det viser sig ikke mindst i de uægte Samleres Kjærlighed til »gamle« Ting og den Overlegenhed, hvormed de se ned paa moderne Frembringelser.

Heldigvis have disse dog ogsaa deres Venner, hvis Antal tilmed er stort. Man behøver ikke at gaa saa vidt i sin Begejstring for de keramiske Frembringelser som den tidt nævnte *Lauth,* naar han erklærer, at Kunsten at behandle og tildanne Leret er den første af alle saavel kronologisk taget som fra et teknisk Standpunkt. *C'est le plus puissant, le plus délicat et le plus solide,* siger han, idet han derved tænker paa de utallige Anvendelser, der kunne gjøres af Lervareindustriens Frembringelser, fra tarvelige Brugsgjenstande og til de fineste og skjønneste Kunstværker, fra simple Brolægningsmaterialer og til de moderne polykrome Byggematerialer. Der er intet Sted, hvor man, som paa en Verdensudstilling har Lejlighed til at se, hvad der præsteres paa det keramiske Omraade; thi netop der naaer Kappestriden sit Højdepunkt, og Medbejlerne fra de forskjellige Lande anstrenge sig til det Yderste for at vise, hvor højt de ere naaede i den skjønne Kunst.

Paa Udstillingen i Paris fornyes atter Kampen mellem Frankrig og England paa dette Omraade. Der er næppe nogen anden Gren af Kunstindustrien, hvori de to Medbejlere have saa god Lejlighed til at maale sig med hinanden. Engelske Møbler og franske Møbler kunne — i Almindelighed taget — vanskelig sammenstilles, engelske og franske Guld- og Sølvarbejder ligesaa lidt! Men naar som iaar Wedgewood-Fabrikkerne, mærkeligt nok, blive helt borte, saa har man væsentlig engelske Udstillere tilbage, hvis Frembringelser netop særlig egne sig til Sammenligning med franske Udstilleres. Fra begge Sider har man havt sine bedste Kræfter i Ilden. England møder med Arbejder fra nogle af sine første Fabriker, Frankrig tildeler blandt de private Udstillere *Haviland* i Limoges Ærespladsen i det store Galleri og stiller ham derved op som det franske *poterie's* første Mand.

Den engelske Afdeling har ogsaa givet sine Porcellæner en fremtrædende Plads. I den Fællesramme, som omslutter hele den engelske Afdelings ellers saa forskjelligartede Frembringelser, har man i et langt Galleri ud mod Hovedindgangen anbragt de keramiske Udstillere. Uheldigvis møde Fabrikerne ikke som selvstændige Udstillere, saaledes som de gjorde i 1878. De ere hovedsagelig repræsenterede ved de to londonske Handelshuse, *Goode* og *Daniell,* som forhandle deres Produkter, og som Følge deraf træffer man dels den enkelte Fabriks Arbejder spredte hos flere Udstillere, dels findes de enkelte Fabrikanters Arbejder sammenblandede, hvad der gjør Undersøgelsen noget vanskelig. Man mærker herpaa som paa saa mange andre Maader, at de fremmede Landes Deltagelse i Udstillingen som oftest ikke er officiel, men skyldes privat Initiativ.

De engelske keramiske Arbejder ere af meget forskjellig Art. Der er en langt større Uniformitet over den tilsvarende franske Afdeling, en Egenskab, man i det Hele maa være forberedt paa at finde i de franske Gallerier. I Englands keramiske Afdeling træffer man et Uhyre som den store Opsats fra *Brownfield and Sons* i Cobridge i Staffordshire. Det er en Slags »Kæmpetyr«, hvis Mage ikke hidtil skal være forevist. En stor Globus, forestillende Jorden, som af den frugtbare Natur modtager dens Gaver i en Overflod af Blomster, Frugter og Korn. Paa Globens Sider findes store Figurer, forestillende de fire Aarstider, og paa dens Fod ser man et stort Relief med omtrent 60 Figurer, forestillende en Procession af Arbejdets forskjellige Repræsentanter. Hovedfarven i Opsatsen er celadongrøn, Figurerne derimod ere hvide, idet de dels ere Biskvit, dels forsynede med hvid Glasur. Det Interessanteste ved Stykket er, at man har kunnet lave det saa stort, og naar man har erfaret dette, gaar man glad videre med sin saaledes erhvervede Viden.

Der er ogsaa meget store Stykker i den franske Afdeling, saaledes — foruden de tidligere nævnte Arbejder fra Sèvres — en mægtig Vase fra *Gien*. Men der er, om man saa tør sige, mere Mening i dem end i den engelske Kæmpepræstation. De ere nøjere i Slægt med de almindelige Bestræbelser, der udfoldes i Landet paa dette Omraade, medens man derimod i den engelske Afdeling kan træffe de mærkeligste Ting, forbavsende at se fra et Land, hvor andre Udstillere i samme Fag kunne naa saa højt. Saaledes kan nævnes de saakaldte *Bretby-Fajancer*, et Fantasinavn, som Forhandleren har opfundet. Det er en Forretning, som faar sine Varer fra Fabriker i Stoke upon Trent, og som udelukkende søger at spekulere i det store Publikum, og derfor varierer Karakteren af sine Frembringelser saa meget som muligt. Der findes endnu i den nogle Rester af flammede og lustrede Vaser, af Heimburger Majolika m. m., men alt dette er ikke mere Mode. Til Udstillingen iaar har man maattet finde paa noget Nyt og møder i den Anledning med en Række forøvrigt fortrinlig udførte Kopier af — japanske Broncevaser. De gjøres i Haanden og sælges for halvhundrede Francs Stykket.

Fig. 12. »Paafuglevase« fra Royal Worcester Works.

Vil man have Prøver paa, hvad man kan kalde national engelsk Keramik, maa man — siden der ingen Wedgewoodvarer findes — gaa til *Doulton* fra Lambeth og til *Copeland*. Den Førstnævnte har inde i den engelske Afdeling en stor Opstilling, foran hvilken han har anbragt en Terrakotta-Statue af South Kensingtons bekjendte Direktør, Sir *Philipp Cunliff-Owen*, og i hvilken der findes en betydelig Samling af det bekjendte blaa og graa engelske Stentøj. Men hans Hovedudstilling findes ligesom Copelands i den Hovedgang, der ligger foran den engelske Afdeling. Her er der en Række af rigtig gode engelske *Stonewares*, af Fajance-Ovne og Kaminer og ogsaa af Terrakottaer, f. Ex. en stor og smuk Døbefont af dette Materiale lig den, der findes i den engelske Kirke i Kjøbenhavn, og som er en smuk Prøve paa en Specialitet, for hvilken Doulton er berømt. *Copeland* i

Stoke upon Trent udstiller store Fajancearbejder, nærmest i en Slags Empire-Stil, f. Ex. Trefødder og mægtige Jardiniere-Kasser. Disse sidste ere maaske lidt plumpe med deres storladne Former og Knapperne paa Hjørnerne, de hvide Rammer til den ægte engelske vandgrønne eller dybe blaa Bund, fra hvilken store hvide Ornamenter hæve sig op, men de ere ganske karakteristiske alligevel for engelsk Produktion.

Copeland er imidlertid ogsaa repræsenteret paa anden Maade i Afdelingen, og sammen med *Minton* og *Royal Worcester Works* danner han det store Triumvirat, hos hvem man kan hente den rette Forestilling om, hvorledes Englands Keramik staar i Øjeblikket. Det er da ogsaa ganske interessante Resultater, man kan læse sig til hos disse Tre. De vise, at, naar saadanne Specialiteter som de foran nævnte undtages, gaar den engelske Keramik, repræsenteret af de største Firmaer, ingen selvstændige Veje for Øjeblikket. Den henter sine Impulser — ligesom i 1878 — andetsteds fra, og da fornemmelig fra Frankrig. Dens Forbillede er især Sèvres, men den har selvfølgelig ogsaa andre Mønstre: Limoges, Japan — der dog er stærkt paa Retur — og Persien. Den savner meget et originalt Præg; men hvad den har laant hos Andre, det tilegner den sig og udfører med en Dygtighed, der i flere Tilfælde endog overgaar Forbilledets. Særlig gjælder dette, efter hvad det forekommer mig, om de fra *Minton* udstillede *Pâtes sur Pâtes*. Man veed, at allerede i 1878 stod Minton saa højt heri, at Mange mente, at denne Fabrik overgik Sèvres. Grunden dertil var vel væsentligt den, at Fabriken, der i det Hele ofte anvendte franske Kunstnere, havde forskaffet sig den dygtigste Kunstner i dette Fag *Marc Solon*, som under den fransk-tyske Krig forlod Paris. Iaar synes man i Sèvres at være halvvejs kjed af denne langsomme og besværlige Kunst, der minder Noget om Tilvirkningen af de japanske Lakarbejder. Man veed, at *Pâten* maa lægges lagvis paa og tørres hver Gang, forinden der paaføres et nyt Lag. Man har derfor i Sèvres det Mundheld, ar naar der skal fremstilles *Pâte sur Pâte*, saa giver man Gjenstanden *un coup de pinceau*, spaserer til St. Cloud, og naar man kommer tilbage derfra, saa er det Tid at lægge det næste Lag paa. Englænderne ere maaske et taalmodigere Folkefærd end Franskmændene. Vist er det, at de holde ved endnu med Kunsten, og at der i denne Genre er udstillet fuldendt dejlige Arbejder. Man vil næppe kunne naa videre end til, hvad her er præsteret.

Forresten er det karakteristisk for de tre her nævnte engelske Udstillere, at medens de saaledes alle give det samme Totalbillede af en Række forskjellige moderne og importerede Stilarter, har hver af dem en Specialitet, hvori han er særlig fremtrædende paa Udstillingen, og som endog er forskjellig for den enkelte Fabrikant, alt eftersom han udstiller hos den ene eller den anden Forhandler. *Worcester Works* have saaledes en Række forskjellige Arbejder, nogle fortrinlige, andre kun jævnt gode, men derhos findes der fra dem et Skab, helt fyldt med Limoger: Vaser, Kopper, Kander osv. samt en Plade efter *Boucher*, Alt aldeles fortrinligt. Hos *Copeland* er det et stort Service, komponeret over »En Skjærsommernatsdrøm«, der er Pragtstykket. Figurerne ere i Reglen hvide og bedækkede med den bløde Fajanceglasur, der er saa almindelig i England, hvor vi bruge Biskuit. Dekorationen anvendes paa Figurernes Drapperier, de Blomster og Blade, hvoraf de omgives, osv. Man har her været mere eller mindre heldig, alt eftersom man har dekoreret lidt eller meget. Jo stærkere Dekoration der var anvendt paa et Stykke, desto uheldigere fremtraadte i Reglen den hvide Figur. Derfor var Hovedstykket ogsaa det mindst vellykkede. Det fremstillede Titania drømmende i Skoven paa et Blomsterleje. Over hende hævede der sig et Skræppeblad, og paa dette havde Puk taget Plads. Mærkeligt nok finder man derimod hos *Copeland* kun meget Lidt af Parian, hvori han ellers excellerer.

Hos den store londonske Forhandler *Goode* har *Minton* som sin Produktions Perler henstillet et Par mindre Gjenstande. Det er en Kande og en Æske, begge Kopier af

Henri II-Fajancer, eller Oiron-Fajancer, en Genre, hvori han alt havde udstillet i 1878. Kunstneren skal være en Mand ved Navn *C. Toft,* der har forpligtet sig til kun at levere Unica, og de to Arbejder vare fortrinlige. Selvfølgelig er Prisen meget høj, Kanden skulde koste 22 1/2 Pd. Sterl., medens Æsken var noget billigere. Men de vare efter min Mening endda ikke det Bedste af, hvad Minton iaar har præsteret. Naar man veed, hvor udstrakt det Omraade er, hvorover han spænder — Noget, som Udstillingen ingenlunde giver den rette Forestilling om — vil man ikke forundres ved at høre, at han ogsaa tilvirker dette lidt gullige engelske Porcellæn, der er i Slægt med Parian, og som man paa Grund af dets Lighed med Elfenben betegner som *Ivory-ware.* Det Højeste, han har naaet i denne Genre, fandtes imidlertid ikke hos Goode, men hos den anden londonske Forhandler Daniell.

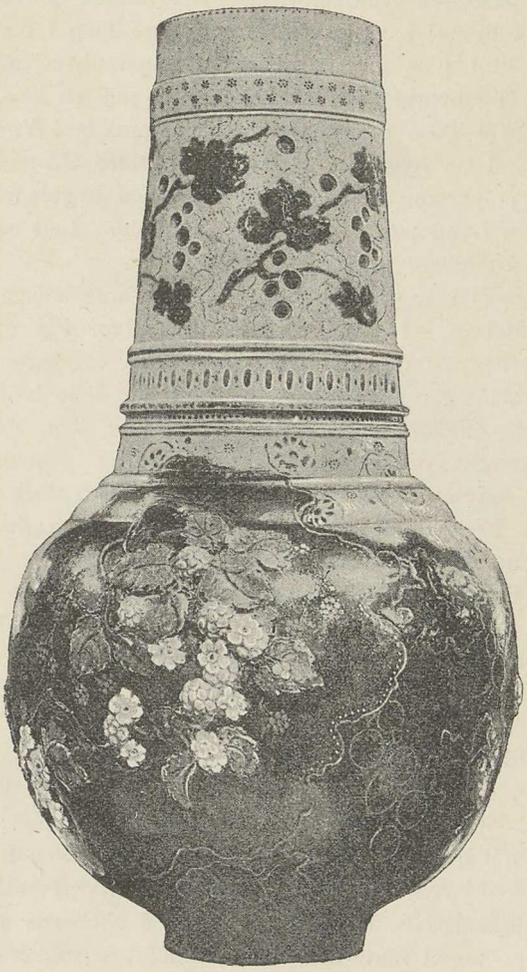

Fig. 13. Vase fra Haviland & Cie.

Den i Fig. 12 afbildede Paafugle-Vase giver kun en ufuldkommen Forestilling om et af Pragtstykkerne i denne Genre. Man maa tænke sig Vasen selv med den lidt sygelige gullige Tone, der er ejendommelig for Massen, og dertil Paafuglen straalende af Farver, særlig dens Hale glitrende af Guld og Blaat. I det samme Materiale og med lignende Dekorationer har han endvidere udført en Række tekniske Kunststykker, der ere overmaade vanskelige. Han fremstiller saaledes fine flettede Kander og gjør ovenikjøbet Kineserne det Kunststykke efter, inden i disse lukkede, med snævre Halse forsynede Beholdere at anbringe en Terning. Hans Hovedstykke i dette Materiale er et Par Kopper, der ere stillede paa Hædersplads en i Skabet, lige foran Paafuglevasen. For at give en Forestilling om dem kan det anføres, at Underkoppen bestaar af en hvid Midterplade; derpaa udenom den en Ring i perlemoersskinnende Farver, og derpaa følger atter den ydre Ring, bestaaende af Fletværk, hvis Masker blive mindre og mindre fra Randen og indadtil.

Den samme Forkjærlighed for den elfenbensagtige Farve, som findes i dette Porcellæn, er forøvrigt ogsaa kommen til Orde i de engelske Glasvarer. Det store Firma *Th. Webb* i Stourbridge, der i det Hele har præsteret udmærkede Arbejder af Glas, møder med en Række Arbejder, der fuldstændig ligne Ivory-Porcellænet. I teknisk Henseende er Præstationen fortrinlig, og dette er formodentlig Grunden til, at *Musée des arts décoratifs* har kjøbt en hel Suite af det.

Naar man i sit Hjem efter endt Udstillingsbesøg gjennemlæser sine Notitser og søger at sammenfatte sine Indtryk, saa synes

man, at den Taalmodighed, hvormed man i den store franske Afdeling er gaaet fra Udstiller til Udstiller og samvittighedsfuldt har gjennemgaaet de enkelte Stykker, i Grunden ikke har lønnet sig. Der er saa Meget, om hvilket man i det Højeste kan sige, at det er godt gjort, men at man har set det samme mange Gange før, sommetider noget bedre, sommetider ikke fuldt saa godt. Og i dette store Hav af Keramik, hvori Franskmændenes medfødte Smag og Dygtighed, hjulpen paa saa mange Maader, har fundet Afløb, drukne næsten de øvrige Indtryk. Man begynder at ræsonnere over, at Englænderne dog ikke have et Sèvres, der arbejder for dem og gratis meddeler dem sine Erfaringer, at de store engelske Fabriker række over næsten alle Keramikens forskjellige Afskygninger, og at de alligevel have præsteret ypperlige Ting i de foran nævnte Genrer. Men husker man saa blot paa, hvorledes *Sèvres* staar, hvad *Haviland* formaar i sin omfattende Virksomhed, og hvorledes *Chapelet* arbejder paa sit lille begrænsede Virkefelt, saa kan man aldrig være i Tvivl om, hvilken Rolle Frankrig i Virkeligheden spiller paa det keramiske Omraade. I de Bygninger, hvori det i større Udstrækning end nogensinde før har proklameret de polykrome Fajancers Anvendelse i Bygningskunsten, der residerer det ogsaa som det første Land paa Keramikens Omraade. Lad os da blot holde os til, hvad de to sidstnævnte Udstillere præstere.

Haviland i Limoges har, som før berørt, faaet Ærespladsen i Galleriet foran den egentlige keramiske Afdeling. I den store Pavillon, han har opført der, finder man næsten alle Genrer repræsenterede og som oftest med overlegen Dygtighed, Her er Vieux Sèvres, Limoges, *Pâte sur pâte,* men han efterligner ikke blot, han gaar ogsaa sine selvstændige Veje. Som Exempel herpaa kan nævnes en stor, fortræffelig gjort Gruppe i hans Opstilling, der minder om Bronce, ligesom den er kommen fra Støbningen. Af større Interesse er det imidlertid at se, at ogsaa i denne Fabrik experimenteres der — og med Held — paa Fremstillingen af de tidt omtalte farvede kinesiske og japanske Glasurer, hvorover Keramiken nu synes at have kastet sig. For det egentlige, til praktisk Brug bestemte Porcellæns Vedkommende synes han mig at have naaet højest i et Par Servicer, det ene med drejede Rande, udførte med overordentlig Dygtighed; det andet helt hvidt, hvorpaa der i Randen var lagt ganske fine tynde Ornamenter, som vare blevne let forgyldte. Det var to virkelig smagfulde og med stor Kunstfærdighed udførte Arbejder.

Naar man forlader *Haviland* for at begive sig ind i Afdelingen, passerer man den særlige Portal til denne, tilvejebragt ved en Forening af alle Udstillerne efter Tegning af Arkitekten *Deslignières.* Opgaven var, efter hvad der er sagt, her at vise, hvilke Anvendelser Arkitekturen kan gjøre af Keramiken, og Arkitekten har jo i saa Henseende havt Nok at raade over. Murværket er væsentlig holdt i rød Terrakottafarve, men derpaa er der saa anbragt Majolikareliefs, Mosaikfriser o. L. I Nicherne staa Majolikastatuer, og der er i det Hele næppe noget Materiale, som indbefattes under det omfattende Begreb »Keramik«, der ikke har ydet sit Bidrag til denne Portal (jvfr. Fig. 6).

Den originaleste Udstiller inde i Afdelingen er den før nævnte *Chapelet.* Det er ikke nogen stor Montre, han har, ej heller staar den paa nogen iøjnefaldende Plads, men har man Interesse for Keramik, vil man hurtig faa Øje paa den. De mest ansete Samlere og Kjendere have der aflagt deres Visitkort og skyndt sig at erhverve nogle af disse smaa Vaser, Krukker, Kander o. desl., beskedne i deres Former, som Chapelet har bedækket med saa skjønne Glasurer. Maaske det her maa være mig tilladt at indskyde en Bemærkning af almindelig Natur. Paa Verdensudstillingerne erfarer man først ret, hvor stort et kunstforstandigt og kjøbelystent Publikum Verden i Virkeligheden besidder. Saasnart en Udstilling frembyder Arbejder af høj Rang og selvstændigt Kunstværd, blive de opdagede, hvor de saa findes skjulte, og strax erhvervede. Jeg mindes, at paa

Udstillingen 1878 vare Italieneren *Luigi Frullini's* dejlige Træskærerarbejder som revne bort, og iaar har jo vor *kongelige Porcellænsfabrik* gjort lignende Erfaringer. Prisen spiller ingen Rolle, forudsat at Arbejdet virkelig er skjønt og dygtig gjort — en god Lære for et lille Land, hvis Kunstindustri vil søge ud paa det store udenlandske Marked.

Men tilbage til *Chapelet* og hans Montre. Vare hans Arbejder interessante, saa var Manden det ikke mindre. Den høje, lidt forover bøjede Skikkelse med den skaldede Pande og det hvide Skjæg opholdt sig næsten hver Dag ved sin Vitrin. Det var umuligt at forvexle ham med den almindelige Klasse af Sælgere, der fandtes rundt om i de forskjellige Udstilleres Boxer. Den sorte, ham lidt uvante Klædning, hvori han optraadte, tydede paa Arbejderen, der ikke plejer at være pyntet til daglig, men først og fremmest var det dog den usigelige Interesse, som strax lyste af hans Blik, naar man spurgte ham om hans Arbejde, der vakte Opmærksomhed. Den var saa langt fra den sædvanlige Sælgers Forekommenhed som vel muligt; det var, som om Manden strax fik Interesse for den, der viste blot den flygtigste Lyst til at lære hans Arbejder at kjende. Thi denne Mand er en Illuminat, han har kun een Ide, og for den ofrer han Alt i Verden: den at fremstille de skjønne farvede Glasurer i hele deres Ædelhed og Dybde. For den har han, det gamle franske

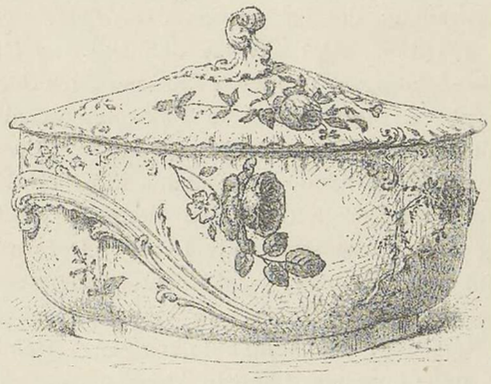

Fig. 14. Terrin fra Haviland & Cie.

Pottemageris Tradition tro, forladt den betydelige Plads, han havde hos Firmaet Haviland, og nedsat sig i Choisy le Roi, hvor han ved Forsøg paa Forsøg har stræbt at naa det Maal, han har sat sig. Der er Noget af en *Bernard Palissy* i ham, og som Palissy stræber han kun at naa Maalet for Sagens egen Skyld. Helt kan det vel ikke siges, at han har gjort det; jeg underskriver gjerne en Landsmands Udtalelse, at »det er lige ved at være helt godt, men det er det endnu ikke ganske«, skjønt forøvrigt et Par af de udstillede Gjenstande virkelig synes mig at have naaet det satte Maal. Den ene af disse er en lille grøn Krukke, der har det iridiserende Spil af Farver, som f. Ex. Glas faar, naar det har henligget i Jorden.

Der er nok af keramiske Arbejder ogsaa fra de andre Lande paa Udstillingen. Det vilde kun være en betinget Ros for det danske Porcellæn at sige, at det indtager den første Plads blandt dette. Det har sin Særstilling og kan i fornem Overlegenhed tage imod den Hyldest, der er bragt det. I Danmark veed man fra Udstillingen ifjor, ved hvilke Egenskaber det har gjort sig fortjent til den Opsigt, det har vakt paa Pariser-udstillingen, og her vil det altsaa være Nok at notere den Lære, som deraf kan drages for vor Kunstindustri, naar denne sætter sig virkelige Opgaver.

I den østerrigsk-ungarske Afdeling findes der saadanne Masser af den saakaldte »ungarske Majolika«, at man kan have god Grund til at beklage sig derover. Det er en

Artikel, der maa nydes med stor Maade, og efterat man nu i nogle Aar er bleven overmættet med den, er det lidt ufordøjeligt at skulle have saa Meget af den paa een Gang som det, der bydes paa Udstillingen. Det er ogsaa omtrent den eneste Art af Keramik, der findes i denne Afdeling; en af de store Fabriker, der have udstillet disse Varer, har desuden et Par Kopier af store kinesiske Vaser, der ere ualmindelig slet udførte, og fra det bekjendte Porcellænslager, tilhørende *Ernst Wahliss* i Kärnthnerstrasze i Wien, hvor Façaden er dekoreret med Fajanceplader, findes der et nydeligt, i japanesisk Stil udført Service til et Lavabo af rosenrød Farve, dekoreret med Guldblomster. Det er bestemt til Dronningen af Portugal og er udført af *Zsolnay* i Fünfkirchen, den berømte Fabrik, som tilvirker de ejendommelige Fajancer med blyfri Glasur, man i Frankrig kalder *demi-porcelaine.*

De ungarske Majolikaer kunne se sig i Spejl hos deres schweiziske Navne. Kun ved en fortsat Udvikling og Bestræbelse for at præstere noget virkelig Godt have saadanne Specialiteter en Fremtid. Den schweiziske Bondemajolika, der paa Udstillingen i 1878 gjorde saa stormende Lykke, er iaar outreret og har fuldstændig udspillet sin Rolle. Dengang pristes den overalt som et Exempel paa, hvorledes man i Nutiden ved en hensigtsmæssig Transfusion kunde bringe nyt Liv i gamle hensygnende Industrier. Den ejendommelige Lervaretilvirkning, der har sit Sæde i *Heimburg* ved Thun i Kanton Bern, kan føres langt tilbage i Tiden. Det skyldes den tidligere Direktør for Kunstindustriskolen i Karlsruhe, *Keller-Leutzinger,* at den i Nutiden blev ført ind i et nyt og bedre Spor og blev udviklet til en større Grad af Fuldkommenhed. Første Gang man fik Lejlighed til at se Resultaterne af Virksomheden i dens nye Form, var paa Udstillingen i München 1876, men dengang udstilledes der endnu kun faa Gjenstande. I Paris 1878 nk det store Publikum først ret Lejlighed til at se denne originale og vellykkede Industri i hele dens Friskhed, og den gjorde stormende Lykke. Der var arrangeret en Kollektivudstilling af tre Forretninger i Heimburg, og Publikum valfartede formelig til den. Hele Samlingen blev gjennemsnitlig solgt fra 5—10 Gange; der var enkelte Stykker, som solgtes 30—40 Gange, og snart var hele Befolkningen i Heimburg ifærd med at lave Majolika. Maaske har den tarvelige Landsbyskjønhed ikke kunnet taale saaledes at komme til Ære og Værdighed. Den har i alle Tilfælde kulmineret, og de Ruiner, hvormed den endnu søger at fængsle Publikum, vække kun Ynk. Atter og atter prædiker Udstillingen den Lære, at paa det dekorative Omraade er man sikrest paa at vinde Publikum ved at stræbe saa højt som muligt.

MØBELKUNST.

Den franske Møbelkunst paa Udstillingen har givet de franske Forfattere, som have beskjæftiget sig med den, Noget at tænke paa. Der er virkelig Anledning dertil.

Det Samme er ogsaa Tilfældet med os Andre. Hvor forskjellig er ikke denne Afdeling af Udstillingen fra, hvad en tilsvarende dansk vilde være. Der er for det Første lagt langt mindre Vægt paa Rummets Udstyrelse, end man i lignende Tilfælde vilde gjort hos os. Naar det i det Foregaaende er sagt, at Udstillerne i de forskjellige Afdelinger have forenet sig om at tilvejebringe fuldstændig ens Installationer og gjøre disse saa smukke og hensigtsmæssige som muligt, saa gjælder dette naturligvis ogsaa i Møbelafdelingen. Men dette udelukker selvfølgelig ikke, at man i enkelte Afdelinger har gjort Mere ud af Lokalernes Indretning og Udstyrelse end i andre. Saaledes er der f. Ex. i Juvelerafdelingen og i det i Fortsættelse af Møbelgalleriet liggende Galleri for Dekoratørarbejder anvendt Betydeligt paa Lokalernes Indretning. Men man maatte være daarligere

Arrangører, end Franskmændene ere, for ikke at passe paa, at Installationen underordnede sig de udstillede Gjenstande og ikke kom til at gjøre sig gjældende paa deres Bekostning. Det har man sørget for i den keramiske Afdeling, og ganske det samme Hensyn har man taget for Møblernes Vedkommende.

Derfor er Installationen i denne Afdeling forholdsvis tarvelig, og derfor finder man heller ikke de »Kabinetter« og »Køjer«, hvori det i de senere Aar er blevet Skik i Tyskland og hos os at anbringe Møbler i Udstillings-Interiører. Paa begge Sider af Møbelgalleriet strækker der sig en lav Forhøjning, afdelt ved Vægge i Rum af passende Størrelse, der ere blevne fordelte mellem de forskjellige fremtrædende Udstillere, og i disse Lokaler ere saa Møblerne henstillede. Men det er meget sjældent, at den samme

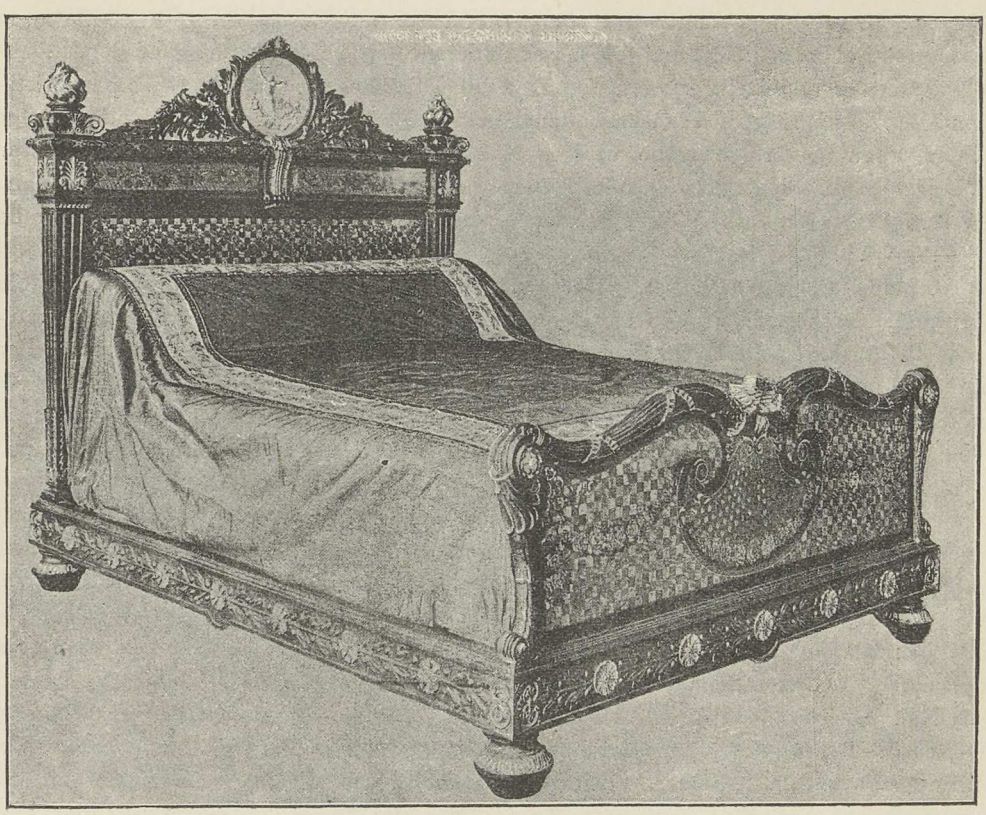

Fig. 15. Seng fra Ch. Jeanselme.

Udstiller har leveret et komplet Møblement til eet bestemt Værelse; i Reglen møder han med Møbler, der ikke passe til at anbringes i samme Værelse, men selv naar det Førstnævnte undtagelsesvis er Tilfældet, anvendes der ikke noget specielt Arrangement for at skabe en Helhed. Gulvet belægges ikke med Tæpper, Væggene dækkes ikke med Drapperier, der hænges ingen Lysekroner i Loftet, og der opstilles ikke Bibelots paa Møblerne, saaledes som man i lignende Tilfælde vilde gjøre hos os eller paa tyske Udstillinger.

Men dette er kun ydre og underordnede Forskjelligheder. Hodvedforskjellen er, at, hvad der findes i den franske Møbelafdeling, gjennemgaaende er Pragtstykker. Det er Møbler, som danske Formuer i Reglen ikke vilde kunne betale og danske Hjem ikke vilde have Plads for. Heller ikke i Frankrig selv er der forholdsvis Mange, for hvem de

egne sig. Den store velhavende Klasse, der ønsker smukke og kunstnerisk udførte Møbler, vil heller ikke der have Brug for disse Udstillingsnumre, som kræve en Plads, optræde med Pretensioner og koste Summer, der ikke passe for det almindelige velhavende Publikum. Den overvejende Del af disse Pragtmøbler kunne knapt nok nøjes med Godser, men kræve Slotte som deres Hjem. Det er da ogsaa et af de Forhold, som franske Forfattere, der have undersøgt denne Afdeling, ikke have kunnet lukke Øjet for. Hvorfor ere alle disse glimrende og interessante Bestræbelser, som ses paa Udstillingen, kun udfoldede for de Riges og Mægtiges Skyld, spørger en Kjender af Møbelkunst som *Henry Havard*. Og han tilføjer: Den Opgave, som vore dygtigste Snedkere burde løse, er at fremstille gode, smagfulde Arbejder, inspirerede af de bedste Forbilleder, og desuagtet overkommelige for almindelige Formuer. Her var der en smuk Opgave for Udstillingen, og jeg er bleven meget forundret over, at de store Forretninger, som ellers have saa megen praktisk Sans, ikke have forsøgt at finde paa en heldig Løsning af den.

Der er imidlertid endnu en Side af Udstillingens Karakter, som vækker de Fremmedes Forundring og Franskmændenes Betænkelighed. Det er den Ejendommelighed, at Udstillingen henter Motiverne til sine Møblementer alle andre Steder fra end fra vor Tid. Den søger baade til andre Perioder og til fjerne Lande, men der er paa den saa godt som ingen Vidnesbyrd om, at dens Arbejder ere blevne til i vor Tid eller under vore Forhold.

Man forstaa dette ret. Der er naturligvis rent moderne Ting som Stole af praktiske Konstruktioner, paa hvilke der er anbragt Dukker, som vise, hvor rank man kan komme til at sidde ved Hjælp af disse Stoles Konstruktion. Der skal ogsaa findes Pengeskabe med Revolverskud, dækkede af Boule-Arbejder. Men alle disse og lignende Gjenstande have selvfølgelig Intet med Møbelkunst at gjøre. Dernæst er der naturligvis ogsaa adskillige Arbejder, der ligesom i alle andre Lande ere holdte i en bestemt Tidsperiodes Stil, men ere udførte efter moderne originale Tegninger. Men mellem dem, og i saa stor en Mængde, at de dominere, findes der en Række Pragtstykker, der ere ligefremme Kopier af tidligere Tiders, ældre Stilretningers bedste Arbejder, saaledes som de opbevares i Slotte og Samlinger. Man har ikke fundet noget Bedre at anvende Nutidens udviklede Kunstfærdighed paa, end disse *Mobiliers de style*. Det er ikke et enkelt Firma, som dyrker denne Retning, men en hel Mængde, og man holder sig ikke til en enkelt Periode, men benytter hele det store *Mobilier national*, fra Henri II, Louis XIV, Louis XV, Louis XVI og Napoleon I, baade de udskaarne Møbler og de talrige med Marketteri indlagte og med Bronceornamenter besatte Gjenstande, som høre til denne gamle franske Kunstindustris bedste Arbejder. Det er i og for sig forstaaeligt nok, naar man tænker paa den Række ypperlige Kunstnere, som den ældre franske Møbelindustri har havt at opvise, og paa den Tradition, som er en væsentlig Faktor i fransk Kunstindustri, men Forholdet er ikke desto mindre ganske mærkeligt.

Der er f. Ex. *Beurdely*, som lige ved Indgangen til Galleriet tilvenstre har udstillet en Række Arbejder i den Grad overlæssede med forgyldte Bronceornamenter, at man skulde synes, de snarere hørte hjemme i Bronceafdelingen — lutter Kopier. Hos *Drouard* staar der en udmærket Seng med rigt Billedskærerarbejde og smukke broderede Drapperier — det er en Kopi (til 10,000 Francs) efter en Seng af *Du Cerceaux*, som findes i Cluny. Firmaet anfører endog paa sit Adressekort, at dets Specialitet er: *Reproduction des meubles du Musée de Cluny*. Paa samme Vis præsenterer Firmaet *Quignon* — hvis Udstilling jeg dog ikke fik Lejlighed til at se — sig som *Fournisseur du Mobilier national*. Hos *Lexcellent* staar der Bureaux à cylindre, Borde, Boulemøbler — Alt Kopier. *Müller Audoynaud & Cie* har hentet sine Forbilleder i Fontainebleau, saasom til det smukke lille Bord af Amaranthtræ med rød Fløjels Plade og Sidestykker med Indlægning af rødligt Violtræ

samt talrige Bronceornamenter, der koster 1250 Francs. Og saaledes kunde man blive ved. Der er foruden de her nævnte endnu en Række af Snedkere, hvis Virksomhed udelukkende gaar i Retning af Kopier efter berømte Mønstre.

Naar der dernæst er Tale om fremmede Lande, hvis Indflydelse spores paa Møbel-Udstillingen, saa er det egentlig kun et Par enkelte, der kan nævnes: Kina og Japan. Hvad det førstnævnte af disse angaar, da spiller det en saa særegen Rolle, at den fortjener en særlig Omtale, medens Japans Indflydelse er den ikke længere ubekjendte, der ytrer sig dels i en direkte Kopiering, dels — men sjældnere — som en Paavirkning af de japanske Ideer.

Begge Retninger: den, der søger sine Forbilleder i Fortidens Møbelfrembringelser, og den, der henter dem hjem fra det østlige Asien, have samme Ophav. Man ønsker i begge Tilfælde at skabe sig Omgivelser, der henflytte En til en anden Tid eller til et andet Land end der, hvor man i Virkeligheden hører hjemme. Moden kan selvfølgelig have nogen Indflydelse herpaa, men den egentlige Aarsag maa dog ligge dybere. Det er da ogsaa et Spørgsmaal, som netop i høj Grad sysselsætter de franske Forfattere,

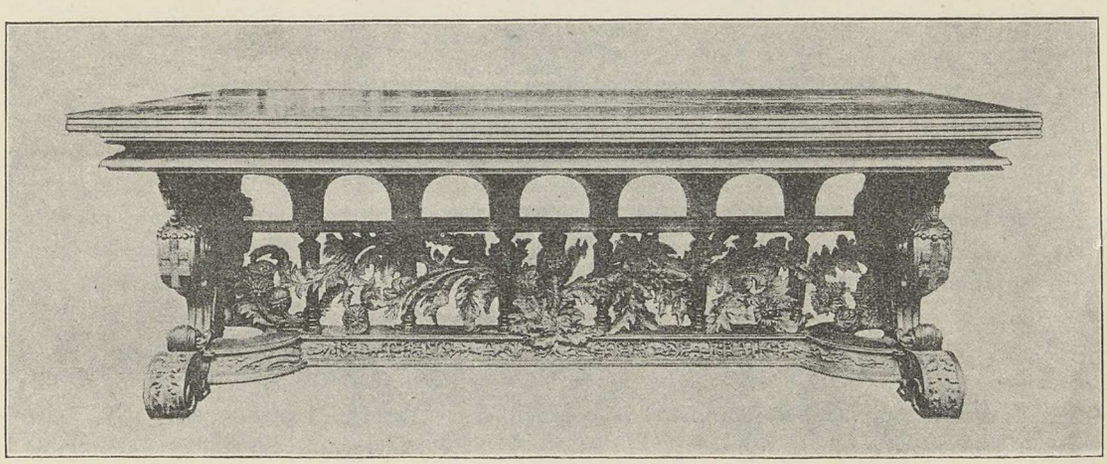

Fig. 16. Indlagt Bord af Nødde- og Blommetræ (Emile Gallé).

hvorfor Møblementet i mindre Grad end de fleste andre Kunstindustrier er et Udtryk for vor Tid. Vore Kunstnere, vore Digtere — siges der — tænke og arbejde jo anderledes end deres Forgængere, Alt omkring os, lige til vor Klædedragt, er jo forandret fra, hvad vore Forfædre havde, hvorfor skulle da vore Møbler vedblive at være som deres? Møblementet fulgte engang med i den almindelige Udvikling og svarede til tidligere Tiders Behov. Direktoriets eller Empiretidens Borde, Stole, Senge osv. passede for den Tids Franskmænd, og det Samme gjælder om Møblementet i Restaurationens første Aar. Men saa standser Udviklingen pludselig, og idet Romantiken med dens Forkjærlighed for Middelalderen og Gothiken kommer til Højsædet i den franske Literatur, gjør Møblementet et Tilbagetog, og Menneskene søge at skabe sig et Hjem, der kan harmonere med de Ideer, hvoraf de leve i Literaturen. Efterhaanden fremkaldes derved i stedse højere Grad Interessen for Fortidens Liv; man erhverver sig et virkeligt Kjendskab til dette, Museer og Samlere yde en væsentlig Støtte herfor, og saa begynder den store Jagt efter »ægte« Sager, *Mobiliers de l'epoque,* efter Renaissancetidens kunstfærdige Billedskærerarbejder som efter det attende Aarhundredes med saa stor Smag og Dygtighed indlagte Arbejder. Tilsidst kan den stedse stigende Efterspørgsel ikke tilfredsstilles, og da begynder *le*

Truquage, den kunstfærdige Eftergjørelse, der navnlig i Frankrig har naaet en saa høj Grad af Fuldkommenhed, men forøvrigt ogsaa trives godt i mange andre Lande, og som vel ogsaa har sin Andel i de her nævnte mærkelige Forhold, som den franske Møbelafdeling opviser.

Men denne Fremstilling — der væsentlig skyldes franske Forfattere — er kun Bidrag til Forklaringer. Som et saadant maa ogsaa opfattes en anden Omstændighed, jeg har set anført. Den franske Møbelkunst — siges der — var for et halvhundrede Aar siden i Forfald. Baade som Billedskærearbejde og som Ebenisteri stod den lavt. Man søgte at bøde paa den manglende Kunstfærdighed ved Anvendelsen af kostbare Træsorter: Palisander, Mahogni og Lign. Men efterhaanden gjorde der sig en Bestræbelse gjældende for atter at hæve Kunstfærdigheden. Man opgav de fremmede Træsorter for at anvende indenlandske: Nøddetræ, Egetræ, sort Pæretræ og Lign. Samtidig opstod der en Skole af dygtige Billedskærere og Ebenister, som uddannede sig efter de gamle Forbilleder. Derfor er Indflydelsen fra disse bleven bevaret, og før Nutidens Dygtighed i disse Grene af Kunsten er naaet op i Højde med Fortidens, kan der ikke være Tale om at skabe noget Nyt, noget for vor Tid Ejendommeligt. Dette Tidspunkt mener man imidlertid nu er kommet, og det mangler derfor ikke paa Opfordringer til de franske Snedkere om at tage fat og skabe et Indbo, der svarer til Tidens Fordringer, som Vest og Benklæder svare til, hvad man i Nutiden ønsker sig af Beklædningsgjenstande.

Det er nemlig ret tydeligt, at Udstillingens stærke Tendens til at kopiere Fortidens Frembringelser — der er langt mere fremtrædende, end den var baade i 1867 og i 1878 — ikke behager. Det mindste Gran af Opfindsomhed vilde have været langt at foretrække, siger *Havard,* og en anden Forfatter, *Philippe Daryl,* erklærer, at man »slæber sig ynkelig hen i en servil Efterligning af Fortiden«. Og dog vilde man efter min Mening have endnu mere Grund til at klage over et andet Forhold, som muligen staar i direkte Forbindelse med det her anførte. Det er Tilbagegangen i rent faglig Henseende.

Det er en bekjendt Sag, at man ikke skal se franske Møbler altfor nøje efter i Sømmene. Den Omhu, der hos os anvendes paa Kehlinger, Gæringer og andre under Træets Behandling henhørende Arbejder, er vistnok i Frankrig temmelig sjælden. Man stiller ikke der de samme Fordringer til et Stykke Snedkerarbejdes almindelige Behandling som hos os. Men det forekommer mig — og jeg støtter mig i saa Henseende til dygtige Fagmænd — at der paa Udstillingen iaar endog er en Tilbagegang i denne Retning. Der findes paa den Vidnesbyrd om stor kunstnerisk Dygtighed, saaledes som denne lægger sig for Dagen i det gode Forhold, der finder Sted mellem Møblernes enkelte Led, i Billedskærerarbejdet, Dekupørarbejdet eller i Broncebeslagene, men dette er ikke det Samme som den faglige Dygtighed i Træets Behandling. Man behøver blot at kaste et Blik paa den pragtfulde Pavillon, som et af Paris's største Firmaer: *Krieger (Damon & Cie.)* har opstillet i Møbelgalleriets Centrum, et baade storartet og kostbart Arbejde, for at forbavses over den Nonchalence, hvormed det er udført. Materialet er væsentlig upoleret Mahogni; en imponerende Dobbelttrappe fører op til Pavillonens øverste Parti, og der er i det Hele anvendt stor Bekostning og meget Arbejde paa denne. Paa Trappens Afsatser er der anbragt store Figurer, udskaarne i Mahogni af *G. Deloye,* men sammenføjede med en Ligegyldighed, som man skal søge om Magen til. En lignende Sjudskethed gjenfindes i mange andre Dele af Arbejdets Udførelse. Og naar man gaar hele den franske Møbelafdeling igjennem for at undersøge den fra dette Synspunkt, vil man kunne gjøre mange mærkelige Erfaringer. Ligesaa megen Vægt, som der lægges paa den kunstneriske Side af Arbejdet, ligesaa ringe synes der i Reglen at lægges paa den faglige. Der findes vel i Paris i det Mindste een Fagskole for Snedkere — hvis Arbejder, da den understøttes af Kommunen, have faaet Plads i en af Byen Paris's Pavilloner — men efter de fore-

liggende Resultater at dømme, synes den ikke at have øvet nogen stor Indflydelse.

Der er dog selvfølgelig ogsaa Firmaer, hvor Arbejdets Udførelse staar fuldstændig i Højde med det kunstneriske Ensemble. Et af Paris's første Firmaer, *Ch. Jeanselme,* glimrer netop i denne Retning. Dets Udstilling har faaet en Hædersplads i Møbelgalleriet tilhøjre ved Indgangen til dette og fortjener det fuldkomment. Det er et overordentlig kostbart og smukt Sovekammermøblement af lyse Træsorter, udført med overlegen Dygtighed i Behandlingen af Træet. Den store Dobbeltseng (Fig. 15) har Fyldinger af lysegult Citrontræ, udført som en Art Marketteri med Tærninger, der vise forskjellige Strukturer, idet de ere fremstillede ved skiftevis at lægge Trætærningerne paa forskjellig Led. I Hovedstykket er der øverst indsat en Medaillon udskaaren i en Buxbom lignende Træsort, og fra denne udgaar der fine forgyldte Baand — med Guldet anbragt paa selve Træet — langs begge Stykkets Sider. Endelig er der tværs over Hovedstykkets Tærningflade lagt en Guirlande af Roser og Blade udførte i Mahogni, og skjønt der dertil yderligere kommer grønne Silkedrapperier, er det dog lykkedes at tilvejebringe en god Harmoni mellem alle disse forskjellige Farver. Møblementet kompletteres med et Toiletbord, en Kanapé og Stole, som svare til den her beskrevne Seng.

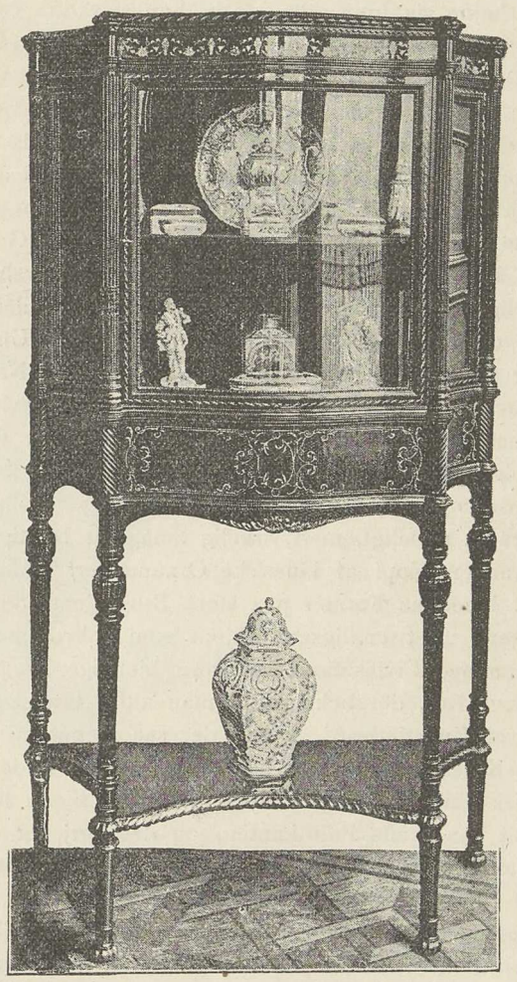

Fig. 17. Kabinetsmøbel fra Graham & Biddle.

Naar der derefter spørges, om Udstillingen slet ikke besidder Arbejder, der vise en virkelig Originalitet, og som ligge udenfor de ovennævnte Genrer, saa kan der ganske vist henvises til den før nævnte *Emile Gallé* fra Nancy. Han er, som allerede fremhævet, repræsenteret baade med Glas, keramiske Arbejder og Møbler. Men det er ganske vist lidt vanskeligt at paaberaabe sig ham; thi vel gaar han i hver af disse Genrer sine egne Veje, men de ere ligesom spærrede for Uvedkommende. Hans Arbejde er nemlig af en helt og holdent personlig Karakter. Han vil netop være anderledes end alle Andre, og skjønt der maaske er Flere end ham, der kunde have Lyst dertil, er Opgaven dog ikke saa let, at han har fundet Efterlignere. Højest er han unægtelig naaet i Krystalglassets Behandling; derimod forekomme hans Arbejder i Træ mig at være mere originale end egentlig tiltalende. Man faar Indtrykket af, at Manden er en Kunstner, der først af Alt vil undgaa at være banal, og derfor søger ad alle mulige Veje at opfinde noget Nyt og Selvstændigt. Han tyer da — saaledes som vi allerede saae det af de japanske Smaaborde, han havde udstillet hos os ifjor — til Ejendommeligheder ved Materialet,

for ved Hjælp af disse at faa nye Virkninger frem. Et stort Skab er saaledes lavet af graableg Moseeg; paa flere Smaaborde var en forvreden Nøddetræes-Maser benyttet til Fremstilling af smaa Alpelandskaber, der derpaa indfattedes i en Ramme af indgraverede Alpeblomster. I Kunstafdelingens Æressalon havde han ligeledes udstillet et Bord, hvis store Plade afgav Grundlag for en figurrig allegorisk Gravering.

Gallé er, som man let vil forstaa, en Specialist, som følger sin egen Smag, og som er saa heldig at leve og virke i et Land, hvor der findes Kjøbere for alle Genrer af Frembringelser. Men han kan ikke anføres som et Exempel paa, at der er noget Nyt, som er ifærd med at arbejde sig frem, tilmed da han selv ofte er kjendelig paavirket af Japan. Hvad dette Land angaar, saa er dets Indflydelse paa fransk Møbeltilvirkning i det Hele i Tilbagegang. Det er som en Mode, man er kommen ud over, og man søger nu efter noget Nyt. Der er naturligvis endnu Møbler i japansk Genre paa Udstillingen, tilmed smukke Sager, men de Huse, som arbejde for at tilfredsstille en tilfældig Smags Lyster, have forladt Japan og gjort det nærliggende Skridt til Kina.

Det lyder underligt, men det forholder sig i Virkeligheden saaledes, at det Nyeste, der findes i den franske Møbeludstilling, er Arbejder i kinesisk Genre. Men endnu forunderligere er det dog at se disse Møbler. To eller tre Firmaer have samtidig faaet den ganske vist ikke fjernt liggende Tanke, at siden Japan var udspillet, maatte det være paa Tiden at gaa til Kina, og de møde derfor med nogle rene Uhyrer, der gjøre et frastødende Indtryk. Jeg mindes en større Udstilling, hvis Ejers Navn jeg dog ikke fandt det nødvendigt at notere, hvor man saae Skabe af de mest fortvivlede Façoner og en stor plump Gjenstand, nærmest lignende et Ottetal, mellem hvis Buer der var anbragt Skuffer. At man anvender kinesiske Former og Ornamenter, er der i og for sig intet Forunderligt i, og selvfølgelig kan der ogsaa i denne Genre faas mange smukke Arbejder. En Udstiller viste mig saaledes et nydeligt, med virkelig Smag og Dygtighed udført Haandspejl, hvis Ramme vistnok var en Kopi af kinesiske Ornamenter. Men noget Andet er det udenvidere at overføre kinesiske Former paa store Brugsgjenstande, der skulle anvendes i vore sædvanlige Boliger. Det er ligsaa uskjønt som enhver anden tankeløs og plump Kopiering af en os fremmed Civilisation paa vore hjemlige Brugsgjenstande. Og naar allerede de Kritikere have Ret, der beklage, at man altfor tankeløst og direkte har villet indpode Japanismen i vor Kunstindustri, saa er der saa meget mere Grund til at beklage sig over det moderne »Kineseri«, der ikke har nogensomhelst anden Grund end et Forsøg paa at byde et ukritisk Publikum noget Nyt. Det har ingen Betydning ud over den øjeblikkelige Fordel, det kan skaffe Fabrikanten, og det fortjener egentlig kun at noteres som et karakteristisk Exempel paa, hvor stort og forskjelligartet et Publikum det franske Marked arbejder for.

Hvad de fremmede Lande havde udstillet af Møbler, var ikke meget og gjennemgaaende heller ikke godt. Højest stod vel nok England, hvor der fra *Graham & Comp.* fandtes nogle meget smukke, men overordentlig sarte Arbejder. Afbildningen (Fig. 110) kan tjene til at give en Forestilling om disse. De efterlignede franske Forbilleder, medens en virkelig fyldig Fremstilling af engelsk Møbelkunst vilde have kunnet vise, hvilken Udvikling de »engelske« Møblers ejendommelige Stil i Nutiden havde undergaaet, og hvorledes de forholdt sig i Landet selv til Paavirkningen fra Japan. Fra Italien var der som sædvanlig Billedskærerarbejder, men *Frullini* var ikke mødt, og det Meste af, hvad der fandtes, stod under, hvad han præsterer. Undertiden var der endog Anledning til at beklage de uheldige Opgaver, Billedskæreren havde stillet sig. Man saae saaledes hos en italiensk Udstiller en i naturlig Størrelse udskaaren Mefistofeles, bag hvilken der var anbragt et stort Spejl. I dette saae man ikke Ryggen af Mefistofeles, men derimod en Margrethe, der viste Publikum et ligesaa yndigt og smilende Ansigt, som Mefistofeles's var djævelsk og

forvredent. Man forstod i Begyndelsen ikke ret, hvor den Margrethe fandtes, hvis Træk man saaledes saae i Spejlet. indtil det tilsidst gik op for Tilskueren, at Mefistofeles og Margrethe vare to Sider af en og samme Figur.

Hvis man skulde dømme efter det Par Udstillere af Møbler, der fandtes i den østerrigsk-ungarske Afdeling, maatte det staa meget slet til med Møbeltilvirkningen i dette Land. Et Mahogni-Sovekammermøblement fra *Aug. Knoblauchs Nachfolger* i Wien var baade fra Tegningens og Arbejdets Side ualmindelig uheldigt. Det er kjedeligt for et Land, hvis Industri er istand til at præstere saa smukke Møbler som det nævnte Monarkis, at være afhængigt af slige Tilfældigheder, og man kan kun være glad over, at den danske Møbeltilvirkning havde saa smukke Repræsentanter som Tilfældet var. Som Helhed maa det imidlertid siges, at de ikke franske Landes Deltagelse paa dette Omraade saa godt som ikke gav nogen Forestilling om deres Møbelkunst.

FRANSK OG FREMMED GULDSMEDKUNST.

Fig. 18. Sølvvase fra Christofle & Cie.

Den franske Guldsmedkunst har faaet en Hædersplads paa Udstillingen. Ligesom Guldsmedene i fordums Tid i Frankrig indtog en anset og betroet Stilling, og deres Lav gik i Spidsen for alle de andre parisiske Korporationer, saaledes have de ogsaa paa Udstillingen faaet Plads foran Udøverne af alle de andre franske Industrigrene. Ved Indgangen fra Centraldômen, hvor *Galerie de trente mètres* aabner sine Sidegallerier tilhøjre og tilvenstre, har den franske Guldsmedkunst taget det første tilhøjre i Besiddelse, medens de beslægtede Fag, hvis Opgave er at fatte Diamanter og andre ædle Stene til de pragtfulde Smykker, som særlig de franske Kvinder elske saa højt, indtage det tilsvarende Galleri tilvenstre.

Det er imidlertid ikke blot ved, at de ere blevne stillede i første Række, at Kunstnerne i det ædle Metal i Frankrig minde om, at deres Kunst bunder i Fortiden. Der er næppe nogen anden Afdeling paa Udstillingen, hvor man i den Grad føler dette som netop hos Guldsmedene. Ja, selv det blaa Fløjel med den lidt falmede Tone, hvormed Salens forgyldte Piller ere beklædte, og som løber i Drapperier langs dens Sidegallerier, bidrager hertil ved at frembringe et Indtryk, som om man befandt sig i et rigt gammelt Hus, der udstillede sine Sølvskatte. Men det er dog først og fremmest selve Karakteren af de udstillede Gjenstande, disse talrige massive og imponerende Sølvarbejder, for en væsentlig Del udførte i ældre Tiders Stilarter, som frembringer dette Indtryk. Man faar her ligesom i Møbelafdelingen ret tydelig og stærkt Følelsen af, hvorledes disse gamle franske Kunstindustrier ere voxede op i Landet selv, hvorledes de have en rig og betydningsfuld Historie at se tilbage paa, og hvorledes man i Frankrig baade kunstnerisk og teknisk set har vanskelig ved at komme bort herfra. Naturligvis ere de moderne Kunstretninger og Impulser langtfra gaaede sporløst hen over de franske Guldsmede, men de ere dog det Underordnede, de ere Moder, som man underkaster sig for at tilfredsstille et tilfældigt

og som oftest vel endog et udenlandsk Publikums Smag. Helst fortsætter man eller vender tilbage til de Stilarter, som franske Konger have givet Navne, som en rig og mægtig Adel og Gejstlighed har baaret oppe, og hvis ypperste Frembringelser, lige udmærkede ved deres Værd og Skjønhed, udgjøre en national Skat, hvori de franske Guldsmede søge deres Forbilleder.

Naar man gjennem den store Portal, dannet af imiterede Stensorter med indlagte — ligeledes imiterede — Ædelstene, baaren af Lapis lazuli-farvede Søjler med forgyldte Kapitæler og omvundne med blaalig grønne Drapperier, træder ind i Afdelingen, vil man maaske forbavses over den tilsyneladende Tarvelighed i dennes Ordning. Paa begge Sider ligge Gallerier, hvis enkelte Rum adskilles fra hverandre ved Piller, tildels beklædte med blaat Fløjel, og langs hvert Galleri løber foroven et blaat Fløjelsdrapperi, i hvilket Navnene paa de enkelte Udstillere ere anbragte over hvers Afdeling. Indvendig ere de enkelte Rum i Reglen betrukne med Rødt baade paa Vægge og Gulv. Midt i Salen staar der desuden en Række forholdsvis lave Vitriner, hvori mindre Samlinger ere udstillede. Men hvor tilsyneladende tarvelig denne Udstyrelse end er, saa opfylder den dog fortrinlig sin Hensigt, idet den først og fremmest lader de udstillede Gjenstande fremtræde og virke ved deres egen Størrelse og Skjønhed. De talrige Sølvarbejder, ofte af betydeligt Omfang eller imponerende ved deres Mængde, skulle netop selv gjøre sig gjældende og kræve i det Højeste kun et Underlag eller en Baggrund, der kan flattere dem.

Man maa tage sit Parti overfor disse Arbejder. Man maa være paa det Rene med, om man af sit Hjertes Tilbøjelighed, sin personlige Smag eller af andre Motiver føler sig mere hendragen til den moderne Udvikling paa Guldsmedkunstens Omraade, om man kræver nye Former, nye Motiver, Benyttelsen af de betydelige Hjælpemidler, som Elektrotekniken har givet ogsaa Guldsmedene i Hænde, eller om man sympathiserer mere med de historiske Forudsætninger, de Traditioner, ud fra hvilke de franske Guldsmede — og ogsaa de franske Møbelkunstnere — i alt Væsentligt holde sig paa den hjemlige Jordbund og de Stilarter og Former, som have slaaet Rod der. Det er et Valg, som helst maa gjøres, — men man maa ialtfald se de franske Guldsmedes Arbejder fra det Standpunkt, de selv have valgt. Man træffer her som paa saa mange andre Omraader den ejendommelige Modsigelse, der er i Franskmændenes Karakter: paa den ene Side deres revolutionære Aand, rig paa nye Ideer, hvad Udstillingen giver tilstrækkelig Lejlighed til at iagttage; paa den anden den stærke Konservatisme, som bringer dem til trofast at holde paa, hvad Landet selv gjennem mange Slægtled har opelsket og udviklet.

For Guldsmedkunstens Vedkommende maa det nu erindres, at der ikke blot i, hvad Fortidens Kunstnere have frembragt af ypperlige og kostbare Sager, findes en rig Anledning for Fagets nuværende Udøvere til ikke at forlade de gamle Spor, men at der ogsaa i Nutiden er stærke Baand tilstede, som holde dem fast til Overleveringen. Udstillingens Indhold falder i to ret skarpt adskilte Grupper: det religiøse og det profane Guldsmedarbejde. Begge stille de Guldsmedene og deres Medhjælpere store og betydelige Opgaver. Trods alle Angreb, der i Nutiden ere blevne rettede mod den katholske Kirke i Frankrig, staar denne endnu saa mægtig, støttet af saa megen Rigdom, at den vel kan give dem, der arbejde for den, anselige Opgaver at løse. Der er endnu betydelige Bestillinger at udføre, hellige Kar at levere, som i Udsmykning og Skjønhed ikke skulle staa tilbage for, hvad Fortiden har præsteret; der er endnu i Frankrig en Adel og et Bourgeoisie, som ere rige og offerberedvillige nok til at skjænke Paven, deres Gejstlighed og deres Kirker kostbare Gaver i Form af Altere, Krucifixer, Helgenbilleder, Kalke, Helgenskrin, Messebøger, Lysestager og alle de mangfoldige andre hellige Kar og Gjenstande, som den katholske Kirke benytter, rigt forarbejdede af Guld, smykkede med kunstneriske Arbejder

og besatte med sjældne og kostbare Ædelstene. Men for alle disse Arbejder er Linien strengt afstukken; de Arkitekter, Kunstnere og Guldsmede, som komponere og udføre disse Værker, have at holde sig til de Former og Forbilleder, som engang ere givne, og det gaar ikke an her at ville forsøge nye Veje.

Man faar paa Udstillingen et stærkt Indtryk af, hvilket stort Omraade alene den kirkelige Kunst byder den franske Haandværker, naar man ser de Rigdomme, som de Firmaer, hvis Specialitet det er at arbejde for Kirken, udstille. Hvad man allerede faar en Forestilling om, naar man passerer Kvarteret i Nærheden af Kirken Saint Sulpice paa venstre Seinebred, hvor de kirkelige Leverandører have deres Butikker, det udfolder sig her i sin Rigdom og Pragt, naar man betragter Udstillinger som dem, der findes alene fra de to Hovedrepræsentanter for den kirkelige Guldsmedkunst: *Poussielgue-Rusand* i Paris og *Armand Calliat* i Lyon, og endda ere de ikke de eneste Udstillere i denne Retning.

Fra *Poussielgue* er det mægtige forgyldte Alter, henved 35 Fod højt og 18 Fod bredt, som staar ved Indgangen til *Galerie de trente mètres*, umiddelbart efter Mosaikfabrikkens Portal, og altsaa har den forreste Plads blandt de private Udstillere i Galleriet. Det er et Hovedalter, udført efter Arkitekten *Sauvageot*'s Tegning og bestemt til Kirken Saint Ouen i Rouen. Men det er ikke det eneste Alter, som dette Firma har udført; inde i dets Afdeling i Galleriet staar der endnu et andet, mærkelig nok ligeledes bestemt til Rouen, en Gave fra Erkebiskoppen af Cahors til Kirken Roc Amadour. Alene to saadanne samtidige Bestillinger vise, hvor frodig en Jordbund den kirkelige Kunst byder de franske Guldsmede, og endda ere disse to ikke de eneste Altere, som ere udførte paa Bestilling og findes paa Udstillingen. Men hertil kommer saa hele den lange Række af andre Opgaver, større og mindre Bestillinger, som de have faaet at udføre. For blot at holde os til de her nævnte To, der ingenlunde ere de eneste kirkelige Guldsmede paa Udstillingen, kan det anføres, at hos *Poussielgue* finder man foruden mange andre Arbejder: et Ostensoir, paa hvilket der er anbragt for over 100,000 Francs Ædelstene, et Vievandskar, Kopi efter et, der har tilhørt Maintenon, en Kalk, udført efter Forbillede af en saadan, der findes i Domkirken i Reims, en Bønnebog i Henri II's Stil, besat med ædle Stene, et stort Kors, forskjellige Vievandskar af massivt Guld, hvori er anbragt Emailler, foruden mange andre beslægtede Gjenstande. *Armand Calliat* i Lyon, en Kunsthaandværker i gammeldags Stil, af hvis Liv *Melchior de Voguë* giver en saa sympathetisk Skildring i *Revue des deux mondes*, naar han fortæller, hvorledes *Calliat*, omgiven af sine Elever og Medhjælpere, fører et tilbagetrukket Liv, fordybende sig i og hentende sine Inspirationer fra gamle kirkelige Legender, har udstillet en Række af Arbejder, udførte til Guds og Kirkens Ære. Hovedstykket blandt dem er vel det store Relikvieskrin, bestemt til den Kirke i Karthagena, som den i den sidste Tid saa meget omtalte Kardinal *Lavigerie* lader opføre paa det Sted, hvor Ludvig den Hellige døde. To knælende Engle, den ene med Hjelm paa Hovedet og Scepter i Haanden, formodentlig som Repræsentant for *l'église militante*, den anden med Diadem og en Tornekrone i Haanden som Repræsentant for den lidende Kirke, bære i deres højt opløftede Hænder en Kopi af den Kirke: Sainte Chapelle, som den nævnte Konge lod opføre, og hvori der nu skal indesluttes det Eneste, der er tilbage af hans jordiske Levninger, efterat Revolutionen havde strøet dem for alle Vinde. Det er hans Hjerte, som er blevet opbevaret i den sicilianske Kongefamilie, og som Kongen af Neapel har skjænket Kardinal *Lavigerie*. Paa Fodstykket, hvorpaa Englene knæle, og som selv bæres af otte Drager, ses i Relief Fremstillinger af Kongens Liv.

Der er her dvælet ved den kirkelige Kunsts Frembringelser, og endda kun ved nogle af dens Hovedstykker, for derigjennem at vise, hvilke Betingelser den byder for det her omtalte Kunsthaandværks Blomstring, og hvilke Forudsætninger den giver dette ogsaa i Nutiden. Betragter man derefter den profane Kunst, vil man finde, at Forholdet

ikke er meget forskjelligt. Atter her ser man som paa saa mange andre Omraader, hvor langt rigere og større de Opgaver ere, der findes for den franske Guldsmed fremfor hans Kolleger i de fleste andre Lande. Fra alle Verdens Egne samles de største Kjøbeevner i Paris, og det er da ikke forunderligt, at man der finder Værker og Arbejder, som man kun faa andre Steder faar Lejlighed til at frembringe. Men dertil kommer for Guldsmedkunstens Vedkommende et særligt Forhold. Fra gammel Tid af have Hof, Adel og Gejstlighed været Guldsmedenes bedste Kunder. Det første findes ikke mere i Frankrig, men ved Siden af Gejstligheden spiller endnu Adelen en stor Rolle som Kunde, og med den følger ogsaa hele det rige og store Bourgeoisie, som holder sig nær op ad den, og hvis Døttre ikke blot i Romanerne bringe deres Millioner i Medgift til Opforgyldning af de gamle Adelsskjolde. Men som Helhed holder Faubourg St. Germain og Adelen rundt om i Landet vistnok fast ved de gamle Traditioner, ialtfald for Sølvarbejdernes Vedkommende, og den er rig og talrig nok til at kunne gjøre store Bestillinger. Det vilde være interessant at se en Fortegnelse over, hvor mange af de store Sølvarbejder paa Udstillingen, der ere bestilte af adelige Familier, eller hvor mange af disse der efter at være blevne

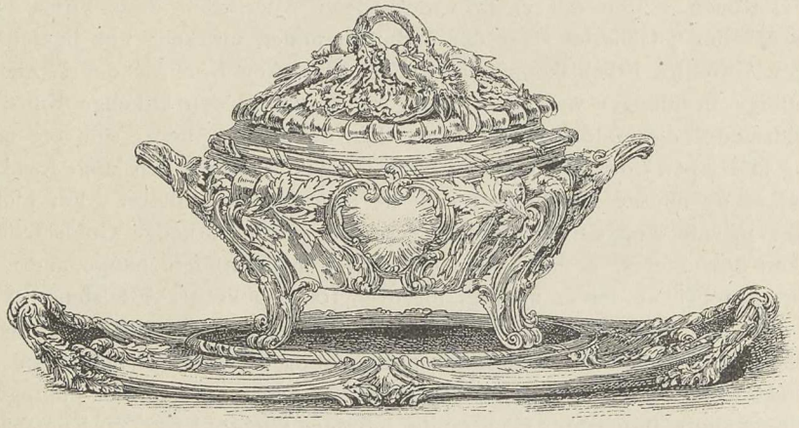

Fig. 19. Sølvterrin fra Christofle & Cie.

udstillede have faaet et med en Greve- eller Marquiskrone prydet Visitkort anbragt ved Siden af sig for at betegne, at de ere blevne erhvervede af adelige Kjøbere. Listen vilde sikkert blive lang og vise, hvor stor en Rolle denne Art Kunder spille for de franske Guldsmede, hvilke anselige Arbejder de give dem Lejlighed til at udføre, og hvilke Fordringer de stille til Arbejdets Karakter.

Tag engang en Udstiller som f. Ex. *Odiot,* der har sin Samling lige ved Indgangen til Guldsmedenes Galleri. Man finder der et enormt Bordservice med en anselig *Surtout de table,* mangegrenede Kandelabre osv., Alt kunstnerisk forarbejdet, Pris: 120,000 Francs. Tæt ved staar et Juvelskrin i Renaissancestil, paa hvis Sider der findes en Fremstilling i Relief af de syv Dødssynder: Pris 20,000 Francs. Dernæst findes der i Samlingen en Mængde andre store Servicer: nye Bordopdækninger, Thestel, Toiletservicer — alle bestaaende af en Mængde enkelte Stykker — og alle til meget høje Priser. Og hvad Tilfældet er hos den her nævnte Udstiller, gjentager sig endog i forøget Grad hos de store Firmaer *Froment-Meurice, Boin-Taburet* og mange andre. For blot at tage et eneste Exempel, kan det anføres, at der hos den Førstnævnte af disse findes en Sølvvase af saadanne Dimensioner, at den er bleven sammenlignet med de Kasser, hvori Orange-

træerne i Versailles ere plantede. Det er væsentlig »store Stykker«, som der er lagt an paa saavelsom paa dertil svarende store Priser. Man forstaar derigjennem yderligere Arten af det Klientel, de franske Guldsmede tør paaregne.

Naar der da herved paatrykkes Guldsmedenes Arbejder en væsentlig Del af deres Karakter, maa det ikke overses, at Tilbøjeligheden til at forme de anselige og kostbare Metalmasser i de Former, foregaaende Slægtled have benyttet, desuden bestyrkes ved andre Omstændigheder. Den ene af disse er den moderne Sans for at samle paa saadanne Gjenstande, der tilhøre Fortiden, en Tilbøjelighed, som i Frankrig næres af de store private Samlere, hvis Samlinger ere Gjenstand for jævnlige Beskrivelser, som naar de komme under Hammeren — og tidligere eller senere sker dette jo dog med de fleste Samlinger — beskrives udførlig i Bladene og ved Auktionen i Hotel Drouot hidlokke et talrigt kjøbelystent Publikum. Der er franske Blade, der have faste Kronikører til at skrive om disse Ämner, de »berømteste« Auktioner over kunstindustrielle Arbejder, der have fundet Sted i de senere Aar, ere skildrede i et Værk af *Paul Eudel,* som selv har været en betydelig Samler, navnlig af Sølvarbejder, og man kan sige, at det hører til god Dannelse i Frankrig at have visse kunstindustrielle Forudsætninger. Den anden Omstændighed, som bidrager til at holde de franske Guldsmede fast paa den nævnte Vej, er den Sikkerhed, hvormed de kunne bevæge sig paa denne. Her gjør den stærke Tradition, der er en af Franskmændenes Fordele, sig i høj Grad gjældende. Den er forplantet gjennem mange Slægtled, maaske lige fra de Kunstnere, der have arbejdet i det 16de, 17de og 18de Aarhundrede, thi de store franske Kunsthaandværkere vare Mestre, der dannede Skole, og hvis Elever forplantede Traditionen videre. Man føler denne Traditionens Magt ogsaa i Behandlingsmaaden af de udstillede Arbejder. Disse store Sølvarbejder — thi det er væsentlig Sølv, hvormed den profane Guldsmedkunst arbejder — ere behandlede med en Virtuositet, der røber en gammel, nedarvet Kunst, ligesom de franske Digteres Behandling af deres Sprog har til Forudsætning den stærke Gjennemarbejdning, dette har været Gjenstand for. Det kan da tilføjes, at det ogsaa kun er rent undtagelsesvis, at Sølvet i disse Arbejder præsenterer sig som det blanke hvide Metal, det er, naar det kommer ud af Smeltediglen. For med mere Værdighed at kunne iføre sig Fortidens Dragt har det antaget graalige, mørke Farver, der give det en passende Ælde. Niello eller ialtfald et mat Graat ere de fremherskende Farver.

Der er, naar man gjennemgaar de franske Guldsmedes righoldige Udstillinger, næppe nogen af de ældre Stilarter, som ikke findes repræsenteret. Hyppig vil man hos de større Firmaer kunne faa enhver Smag i disse Retninger tilfredsstillet. Alligevel er det blevet paastaaet fra sagkyndig Side, at den Stil, som de franske Guldsmede for Øjeblikket særlig dyrke, er Louis XV. *Falize,* der paa forskjellige Steder har skrevet om den franske Guldsmedudstilling, hævder dette med stor Styrke; han paastaar endog, at Maintenon og Dubarry, hvis de kom paa Udstillingen, af den Grund vilde føle sig som hjemme der. At Rokokoen, der saa vel egner sig til Bordets festlige Udmykning og ikke mindre godt passer til Materialet, maa spille en stor Rolle, er selvfølgelig, men den er ialtfald ikke eneherskende. Hos *Froment-Meurice* kan man finde alle andre Stilarter lige til Japan, hos *Boin-Taburet,* der betegnes som den, der mere end nogen Anden har dyrket Rokokoen, træffer man tillige baade Louis XIV og Louis XVI, *Boucheron* excellerer i Arbejder, der kunne henføres til Louis XIII, osv. Det er egentlig kun paa disse Omraader og indenfor disse Traditioner, at de franske Guldsmede og de med dem samvirkende Kunstnere føle sig rigtig hjemme, men her bevæge de sig ogsaa med en Sikkerhed som Folk, der føle sig indenfor deres egne Døre. Hvorledes de uvilkaarlig søge at bringe det Nye, der bydes dem, til at falde ind under de givne Formler, derpaa er netop den her afbildede Terrin (Fig. 19) med Plateau, udført af det bekjendte Firma *Christofle,* et lærerigt Exempel.

Den ovennævnte *Falize* havde faaet den Ide til Præmier ved en Havebrugsudstilling at benytte Motiver, hentede fra Gartneriet. Han valgte Køkkenurterne og anvendte disse, ikke som Ornamenter paa de af ham forfærdigede Gjenstande, men i det Væsentlige som Former for disse. Det var altsaa en lignende Tanke som den, der ligger til Grund for den bekjendte Model til et Springvand paa Højbroplads. Hans Ide slog ikke an hos Komiteen, der skulde vælge Arbejderne, men der var dog En, som havde faaet Kig paa *Falize*'s Model, og det var *Bouillet*, Lederen af det bekjendte Firma *Christofle*. Han saae, at her var noget Nyt, og paa Grund af sit Venskab med *Falize* bad han denne om at turde benytte Ideen. Han fik Tilladelsen, og Resultatet er blevet den her afbildede Terrin (Fig. 19), et Arbejde i Louis XV' Stil, udstyret med dekorative Suppeurter. Man forstaar *Falize*, naar han roser Arbejdet og ønsker Forretningen, at den maa sælge det i hundrede Exemplarer, medens han selv vil være fornøjet, naar han kan fremstille den ene Soupière, som han har tænkt sig, og som af ham er bestemt til at være et unique Stykke.

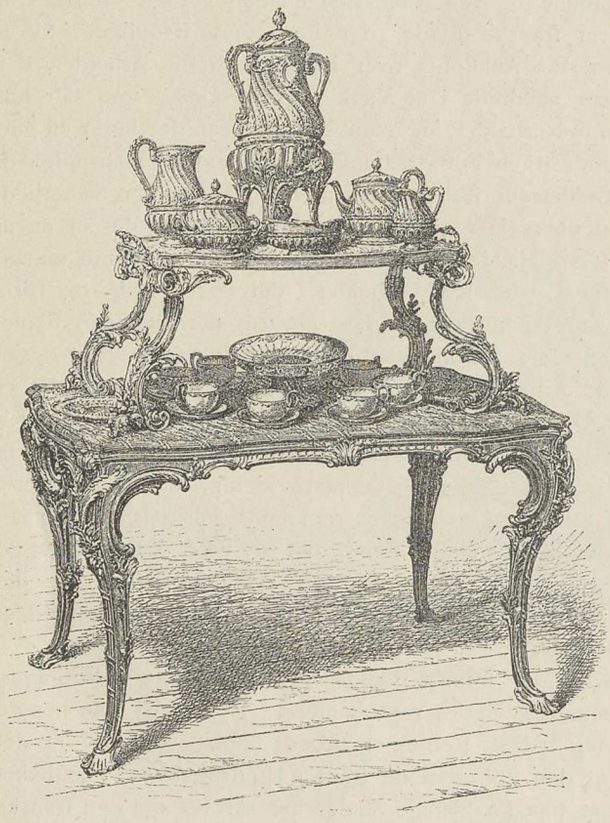

Fig. 20. Sølvservice fra Christofle et Cie.

Det her anførte Tilfælde fører mig ind paa Omtalen af en Art Gjenstande, hvis Talrighed er saa stor, at man allerede af den Grund ikke kan undgaa at lægge Mærke til dem. Det er den Mængde Præmier, som det falder i de franske Guldsmedes Lod at forarbejde. De ere af den mest forskjellige Beskaffenhed: Vaser, Kander, Skaale og Pokaler; man finder Gjenstande til saa praktisk Brug som den nævnte Terrin, og man træffer endelig ogsaa Statuer og Lign. Hos *Christofle* findes der en Række af de sidstnævnte, til hvilke Modellerne ere udførte af berømte Billedhuggere som *Coutan, Gautherin, Falguière, Delaplanche* o. Fl. Hos *Froment-Meurice* findes der en hel Række Arbejder, der ligeledes ere udførte med samme Bestemmelse for Øje, og af hvilke maaske særlig kan fremhæves den tiltalende Sølvstatuette *Pourquoi?* af *Marceau*, der staar foran i hans Udstilling: en Kvinde, der sænker Fanen med den ene Haand som Tilkjendegivelse af, at Væddekampen er forbi, medens hun med den anden peger opad for at angive Kampens Maal. Det er formodentlig en Præmie til et Væddeløb, ligesom det store Bæger med en Neptun paa Laaget, der ogsaa findes hos dette Firma, er Prisen ved en Kapsejlads. Hvis man søger efter, vil man sikkert ogsaa hos andre franske Guldsmede kunne finde adskillige saadanne Præmier, og selv udenfor den specielle Guldsmedafdeling støder man paa saadanne. Ved Indgangen til den store Hal paa Quai d'Orsay,

hvor Agerbrugsudstillingen findes, staar der hele Rækker af Sølvarbejder, der benyttes som Præmier ved Landbrugsudstillinger.

Der er altsaa rig Brug for saadanne Præmier i Frankrig. Man veed, at desuden ogsaa Sèvres-Arbejder og andre Arter af kunstneriske Frembringelser end de, der tillige have Metallets Værdi, benyttes paa denne Maade. Men der er noget Mere. Der er en Lyst til at gjøre disse Arbejder saa kunstnerisk fuldendte som muligt, der har sin Betydning. Der udskrives Konkurrencer om disse Præmier, Kunstnere og Haandværkere i Forening bestræbe sig for at deltage i disse, og det lykkes da at faa Præmier af virkelig kunstnerisk Art, hvorved man ikke blot forøger Værdien af den Belønning, man giver Sejrherren, men tillige bidrager til at sprede Forstaaelse og Kjendskab til smukke Frembringelser ud i vide Kredse. Man kan med dette Forhold for Øje ikke lade være at spørge, hvorfor danske Guld- og Sølvarbejder, der benyttes til Præmier, i Reglen ere saa rædsomme. Det er ingenlunde altid, fordi de skulle være billige, thi netop saadanne Præmier, paa hvilke der anvendes Mest, og som forarbejdes med en bestemt Anvendelse for Øje, ere ofte herhjemme de værste. Man skulde dog synes, at netop i et lille Land, hvor man forholdsvis sjældent har Lejlighed til at kunne virke gjennem Bestillinger, burde man være allermest omhyggelig for at faa saa smukke og fuldendte Arbejder som muligt.

Det er allerede nævnt, at franske Billedhuggere — og Arkitekter — i stor Udstrækning arbejde for Guldsmedene. For at dokumentere, hvor omfattende og indgribende dette Samarbejde er, maatte man gjennemgaa hele den franske Guldsmedudstilling, og Stykke for Stykke kunde det da paavises, hvorledes Tegningen skyldes denne eller hin Kunstner, hvorledes den ene eller den anden bekjendte Billedhugger har modelleret snart en hel Statue, snart et Par Figurer, der danne Hankene paa en Vase, eller maaske endog blot en Guirlande af Frugter og Blomster, der slynger sig om et af de udførte Arbejder. Det er kun undtagelsesvis, at man træffer paa Folk som Grev *Dufresne de Saint Léon,* hvis Skab staar midt i Udstillingen. Det er en Amatør, der driver Guldsmedkunsten; han tegner og former selv de kunstfærdige Vaser og Bægere, hvori Marmor, Agat, Krystal og Ædelstene forene sig med Metallet, de prægtige damascerede Vaaben, de skjønne Renaissancekar med fine Guldornamenter paa den mørke Sølvbund. Som ham findes der naturligvis Flere, ogsaa blandt de professionelle Guldsmede, men Hovedreglen turde dog være den, at der søges kunstnerisk Assistance. Denne indskrænkes da ikke blot til Arkitekter og Billedhuggere. Det er i Anledning af Udstillingen blevet fremhævet, hvorledes Kobberstikkunsten atter er kommen til Ære og Værdighed hos Guldsmedene, der i dens Arbejder søge Motiver, og at ligeledes Malerne i den senere Tid have faaet stor Betydning for Guldsmedene. Dette hænger sammen med den hele Bevægelse i Retning af Anvendelsen af Emailler, der har ført til, at man har gjenoptaget de gamle limousinske Traditioner. Man kan i det Galleri, hvor vi her dvæle, finde adskillige smukke Exempler herpaa, f. Ex. Anvendelsen af byzantinske Emailler i mange af de kirkelige Brugsgjenstande hos *Armand Calliat,* men det er dog hovedsagelig i det lige overfor liggende Juvelgalleri, hvor man finder adskillige Guldsmedarbejder — dette Ord taget i dets strængeste Betydnig — at man ret har Lejlighed til at dømme om de franske Maleres Forsøg paa ligesom at male med Emailler. Det er et nyt Exempel paa dette gjennemførte og udstrakte Samarbejde mellem Kunstnere og Haandværkere, som er en af den franske Kunstindustris Støttepiller. De To have alt for længst fundet hinanden, og der er opnaaet en gjensidig Forstaaelse mellem dem, som man andetsteds knap nok har faaet begyndt paa.

Vi have dvælet ved de to væsentligste Former, hvorunder de franske Guld- og Sølvsmedarbejder præsentere sig. Alligevel vilde det Billede, man faar af dem, blive mangelfuldt, hvis man slap dem hermed. Det er nemlig ikke ganske rigtigt, naar en

Forfatter i *Revue des deux mondes* bliver mismodig over Udstillingens stærke Tendens til at følge i tidligere Tiders Spor og udbryder: Ulykken er, at man kun giver os, hvad Andre allerede forhen have givet os. Der er ogsaa i den franske Afdeling moderne Bestræbelser fremme, og det er interessant at kunne forfølge den Traad, der fra dem fører hen til de fremmede Afdelinger. Man faar derved Lejlighed til at se, hvorledes to saa forskjellige Folk som Franskmænd og Amerikanere forholde sig til den samme Paavirkning.

Det vil ikke forundre Nogen, at denne Paavirkning kommer fra Japan. Man kan tvistes om, hvorvidt den Indflydelse, dette Land i Nutiden har øvet paa den europæiske Industri, ytrer sig stærkest overfor den keramiske Tilvirknings mangeartede Frembringelser eller overfor den store Metalvarefabrikation, hvis Udgangspunkt er de ædle Metaller, men som tildels under denne Paavirkning har draget Bronce, Kobber, Messing og andre ikke ædle Metaller med ind under sit Materiale. Ligesaalidt vil det forundre, at man i Guldsmedenes Galleri kun finder Japan sparsomt optrædende hos de Huse, der arbejde i de ældre Tiders Spor, men det kan dog noteres, at det har afsat sine tydelige Mærker f. Ex. hos et saa gammelt Firma som *Froment-Meurice.*

Vil man have en udpræget Repræsentant for Japan i den nævnte Afdeling, maa vi gaa til Huset *Christofle & Cie.* Det indtager en særlig Stilling blandt de franske Guldsmede. Man skulde næsten tro, at dets Valgsprog var: Intet Menneskeligt er os fremmed; thi der er ikke nogen Side af Faget, som det lader ligge. Det holder sig ikke blot til Fortidens Stilarter paa fransk Grund og viser os dem i store Bordopsatser, mægtige Kandelabre og lignende pompøse Servicer som dets Kolleger, det gjengiver ligesom de Vaser, Statuer og lignende Arbejder, som de franske Billedhuggere komponere for det; det kopierer f. Ex. den gamle Hildesheimer Sølvskat, og det anser sig ikke for at gaa for langt ned ved at fremstille almindelige elektropletterede Brugsgjenstande som Skeer og Gafler. Men samtidig har det adopteret de nye Former, som ere komne frem, det betænker sig ikke paa at anvende de nye Materialer, hvori ædle og uædle Metaller bruges mellem hverandre, og det har til de ældre Tiders Arbejdsmethoder føjet de nye, som navnlig Galvanoplastiken har ydet. Derfor finder man hos det Former, der ere ejendommelige for Kinas og Japans Kander, Skaale og Vaser, man ser store krakelerede Porcellænsgjenstande, monterede i forgyldt Bronce som Fodstykker for Lamper eller Kandelabre, Borde i Cloissonné-Emaille, indfattede i Guld, man finder Broncen indlagt med Guld- eller Sølvornamenter, man træffer Sølv, Bronce, Kobber, Messing anvendt i ejendommelige Sammensætninger, og endelig finder man ikke mindst baade for Sølvets og Guldets Vedkommende en Række Farvetoner, som man ellers forgjæves kan søge om i den franske Afdeling. De smukke hamrede Bakker, paa hvis Sølvflader fine Blade ere ligesom skjødesløst henkastede, spillende i guldgrønne Farver, ere en af Firmaets Specialiteter, men det anvender Guldet i alle Farver lige fra den stærkest skinnende gule til den kobberrøde, og det er ikke, som de fleste andre franske Guldsmede, bange for at sammenstille skinnende blanke Sølvflader som Modsætning til de graalige eller niellerede. Det er i Kraft af disse Ejendommeligheder, som der ogsaa var ret god Anledning til at iagttage paa Christofles Udstilling i Kjøbenhavn ifjor, at dette Firma indtager en Særstilling blandt de franske Guldsmede. Det staar som Repræsentanten for Fremskridtet, som en af dem, der ikke udelukkende vil holde sig til de nedarvede Traditioner, men ønsker at imødekomme den menneskelige Naturs Trang til stadig at faa noget Nyt.

Og dog har *Christofle* iaar kun gjort dette i forholdsvis ringe Grad. Naturligvis er der nye Tegninger, nye Former, forbedrede Methoder — kort sagt hele den Udvikling, som et saa stort Firma, hvis det ikke skal gaa tilbage, ikke kan undlade at have. Men selve det Skridt, som det gjorde, da det første Gang begav sig ud paa den moderne Japanismes fantasirige Veje, synes ligesom at have forskrækket det og gjort det bange

for at gaa videre. Firmaet staar i Hovedsagen, hvor det stod allerede i 1878, og vil man se, hvor langt man kan komme ved at fortsætte ad disse Veje, maa man gaa til den amerikanske Afdeling.

Den bestaar af et langt Galleri med en temmelig tilfældig og derfor ogsaa ret ufuldstændig Fremstilling af amerikansk Industri. Men paa Midten udvider dette Galleri sig til en aaben Plads, et Slags Torv, hvis fire Hjørner bebos af et tilsvarende Antal Repræsentanter for amerikansk Kunstindustri, og her ialtfald faar man en god Forestilling om, hvad Amerika er istand til at præstere. Det ene Hjørne optages af en stor amerikansk

Fig. 21. Sølvvase fra Tiffany & Co.

Krystalfabrik *Hawkes*'s pragtfulde Frembringelser; de tre andre alle af Firmaer, som arbejde i Metal. *Meriden Britannia* beskjæftiger sig væsentlig med galvanoplastiske Arbejder, medens *Gorham Brothers* og *Tiffany* falde mere ind under det almindelige Begreb Guldsmede, dog saaledes, at de langtfra udelukkende holde sig til de ædle Materialer, og at ogsaa de galvanoplastiske Methoder benyttes af dem i stor Udstrækning. Der er et Fællespræg over disse tre Udstillinger, men vi ville her holde os til *Tiffany* som den ældste og betydeligste Repræsentant.

Den Indflydelse, som Japan har udøvet paa den øvrige Verdens Arbejder i Metaller, har, som bekjendt, hidført, at man forlod de strænge klassiske Former, at man

lod Renaissancetidens rige Dekorationer ligge, og at man valgte disse ejendommelige, ofte saa ubestemmelige Linier og de ikke mindre karakteristiske Anbringelser af Dekorationer, som vi alle kjende. Men dernæst har dets Indflydelse i dette Fag maaske ikke været mindre for Materialets Vedkommende. Japan har lært Folk ikke at sætte de to ædle Metaller som det ubetinget Eneste, hvorpaa Kunstneren og Haandværkeren burde øve deres Talenter; det har viist, hvorledes Sammensætninger, Indlægninger af ædle Metaller i uædle og omvendt kunde skabe smukke og betydningsfulde Værker. Lærdommen blev ikke frugtesløs.

Jeg har ikke nogen Erindring om, at jeg paa Pariserudstillingen i 1867 har set Virkningen af denne Indflydelse. Desto stærkere viste den sig paa Udstillingen i 1878. Det Indtryk, jeg da fik af *Tiffany*'s Udstilling, kan kun gjengives ved Ordene: »Japan oversat paa Amerikansk«, medens man saa til Gjengjæld gjerne kan kalde *Christofle*'s Udstilling for »Japan paa Fransk«. Ved Tiffanys Udstilling slog det nemlig, at der ikke var den Sikkerhed og Smag i Anvendelsen af de japanske Former, som fandtes hos Christofle, men det er dog kun den ene Del af det Indtryk, som søges gjengivet ved de brugte Betegnelser. Der var tillige hos Tiffany en Bestræbelse for at benytte Galvanoplastiken og navnlig Udfælding af Guld i forskjellige Lag og derfor af forskjellig Farve til Gjengivelsen af de japanske Dekorationer, som ogsaa vel kunde berettige til Anvendelsen af Udtrykket: Japan paa Amerikansk. Forskjelligheden traadte allerede dengang kjendelig frem mellem de to Firmaer, Christofle og Tiffany, som da stod som Repræsentanter for Indførelsen af japansk Kunst i moderne europæisk-amerikansk Guldsmedkunst.

Det vil være bekjendt, at der senere udbrød en Prioritetsstrid mellem de to Firmaer om, hvem af dem Æren for først at have fulgt i Japanernes Fodspor tilkom. *Christofle* henviste til, at han efter meget Arbejde var naaet til at fremstille den forunderlige Metalblanding Mokoumé, der ligesom den tilsvarende hos Japanerne er sammensat af de forskjelligste ædle og uædle Metaller mellem hverandre, der udhamres eller udvalses, men herimod stillede *Tiffany* sit Moka-Meie, der i alt Væsentligt var en lignende Metalsammensætning, som bearbejdedes paa tilsvarende Maade. Striden fortsattes, og som sædvanlig holder hver Part paa, at han har Ret. Men hvis man skal have et Resultat ud af Striden, saa forekommer det mig at være det, at man derigjennem har erfaret, hvilke Veje Japanismen gaar under sin fortsatte Tilværelse paa europæisk-amerikansk Jordbund.

Det er maaske lidt vanskeligt at ville opstille Kategorier her, men mit Indtryk er dog, at der her kan paavises to forskjellige Fremgangsmaader, som dog ikke kunne holdes skarpt ude fra hinanden. De parisiske Guldsmedbutikker saavelsom Udstillingens Arbejder have bestyrket mig i denne Opfattelse. Den ene Bestræbelse gaar i Retning af, hvad Franskmændene kalde *orfèvrerie martelée*, det er det med Hammeren bearbejdede Metal eller Sammensætninger af forskjellige Metaller, der atter har hidført en stærk Benyttelse af det repousserede Arbejde. Man kan ikke undgaa i Guldsmedenes Vinduer i Paris at lægge Mærke til, hvor stærkt repousseret Arbejde er i Mode, man træffer det hos Fagets franske Dyrkere som hos den amerikanske Guldsmed *Howard* i Avenue de l'Opéra, og gaar man til det store engelske Guldsmedfirma: *The manufacturing Goldsmiths and Silversmiths Comp.* paa Udstillingen, saa ser man det atter der. Hos Amerikanerne finder man det i stor Udstrækning, og det er værd at lægge Mærke til, hvilken Anvendelse det har faaet hos Tiffanys Nabo *Gorham* i den amerikanske Afdeling. Han er naaet til — hvad Tiffany forøvrigt ogsaa tildels har gjort — at benytte indianske Motiver som Dekoration, og man gjør sig vanskelig en Forestilling om, hvor godt disse tage sig ud i repousseret Arbejde.

Den anden Vej, man er kommen ind paa, er den, som Franskmændene betegne som *orfèvrerie polychrome*, og ogsaa her staar Tiffany som Hovedmanden. Han nøjes nu

ikke længere med at anvende ædle og uædle Metaller i deres forskjellige Farvetoner imellem hverandre; han drager sig ogsaa andre Materialer til Nytte som Bjærgkrystal, sjældne Træsorter, Elfenben o. Lign., hvorved jo rigtignok Benævnelsen »Guldsmed« mindre og mindre kommer til at passe paa hans Virksomhed. At Arten af hans Arbejder derved ogsaa maa blive betydelig udvidet, saa at man hos ham baade finder Ure, Revolvere og andre skjønt forarbejdede Gjenstande, som man ellers ikke er vant til at søge i Guldsmedudsalg, bemærkes her kun i Forbigaaende. Og ligeledes kan det maaske paa dette Sted ogsaa strax bemærkes, at man endnu hos ham ikke altid kan være sikker paa at undgaa Extravagancer. Der er vel betydeligt Fremskridt i saa Henseende fra 1878, men et stort Taffelur af Bjærgkrystal, der for mine Øjne tog sig mere ud som et Lykkehjul end som nogetsomhelst Andet i denne Verden, viser dog, at han endnu ikke har opnaaet Franskmændenes Sikkerhed i at gaa afvejen for Smagløsheder.

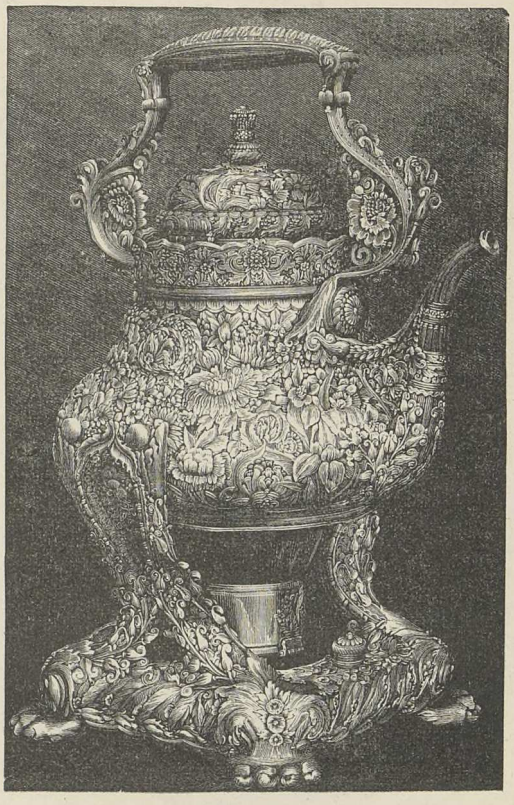

Fig. 22.
Sølvkjedel (repoussée) fra Tiffany & Co.

Men saa er der endnu et Materiale, der hos Tiffany spiller en stor Rolle i hans polykrome Guldsmedkunst. Det er Emaillen. Det er interessant at se, hvorledes han i saa Henseende følger en Retning i Tiden. Allerede ovenfor er der talt om den Tilbagevenden til Benyttelsen af Emailler, som kan iagttages hos de franske Guldsmede. Endnu stærkere ses den hos de franske Juvelerer, og det er værd at lægge Mærke til, at i sine Smykker følger Tiffany de franske Guldsmede lige til som de at anvende Orkideernes Former for de ædelstenbesatte og emailleprydede Smykker. Hvilken Rolle Emaillen spiller hos de russiske Guldsmede, er bekjendt, og det hører med i denne Sammenhæng, at Anvendelsen af Emailler er det nyeste Stadium i den Udvikling, som de norske Guldsmede have givet deres Lands gamle Bondesmykker. Men for Tiffanys Vedkommende maa det endnu tilføjes, at netop Emaillens forskjellige stærke og dybe Farver passe godt sammen med den her karakteriserede polykrome Retning. De to Afbildninger af Tiffanys Arbejder, der ledsage denne Afhandling (Fig. 21 og 22, Vase og Kjedel), ere valgte som Prøver paa de to Retninger i hans Virksomhed; Vasen gjengiver — naturligvis højst ufuldkomment, da Farverne mangle — den polykrome Kunst, Kanden, der er en Del af det store Service, som staar forrest i hans Afdeling, det repousserede Arbejde.

Ved de øvrige Landes Repræsentanter for Guldsmedkunst finder jeg ikke Anledning til at dvæle særlig, hvad der selvfølgelig ikke er ensbetydende med, at de ikke ofte have præsteret noget Fortrinligt. Maaske kunde der dog være Anledning til at notere, at man i Schweiz finder fortrinlige graverede Arbejder, der ere udstillede i Forening med Urene, og disse to Industrier staa vel

ogsaa der i nøje Sammenhæng med hinanden. Hos Spanierne har *Zulago* udstillet Prøver af disse fine damascerede Arbejder, af hvilke der allerede findes en Samling i Kjøbenhavn, bestemt til det vordende Industrimuseum. Og hvad Kina og Japan angaar, kan det her med det Samme bemærkes, at naar disse to Landes egne Frembringelser i det Foregaaende slet ikke have været Gjenstand for Omtale, er Grunden den, at de kun delvis vare færdige, da jeg besøgte Udstillingen, og at det Indtryk, jeg da fik, og som senere er blevet bekræftet, gaar ud paa, at deres Frembringelser der mere og mere falde ind under Kategorien rene Handelsvarer.

Men, inden vi skilles fra den franske Guldsmedkunst og dens Værker, er der en

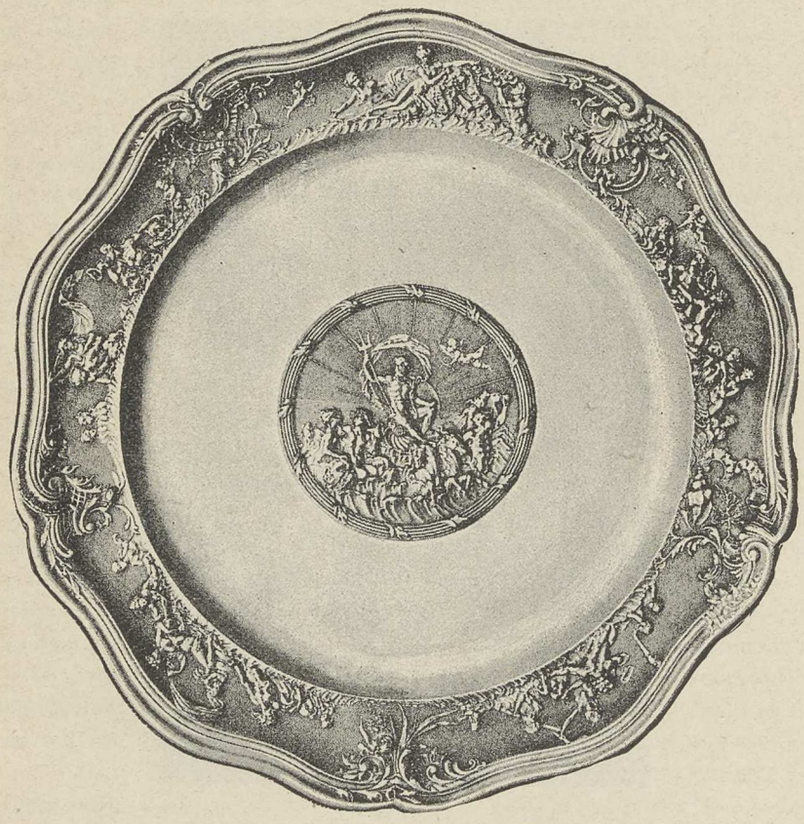

Fig. 23. Tinfad fra Jules Brateau.

Udstiller, som ikke maa forbigaas. Det er *Jules Brateau*. Han har en Hædersplads i de franske Guldsmedes Sal, som han med Rette fortjener, og dog er han ikke Guldsmed. Hans Kunst er *orfèvrerie d'étain*. Ved Siden af andre Arbejder som udskaarne Elfenbensvifter og fint graverede Guldsmedstykker søger han at gjenoplive det smukke gamle Kunsthaandværk i Tin, der blomstrede i det 16de Aarhundrede, og som hvis Mester *François Briot* staar. Hvorledes denne har udført sine skjønne figurrige Arbejder og derved adlet Tinnet til at indtage en fremragende Plads i Fortidens Kongesale og Adelsborge, har længe været en uopklaret Gaade, indtil nu endelig *Germain Bapst* synes at have fundet Løsningen. Men i den lave Vitrin ved Indgangen til de franske Guldsmedes Galleri, hvor *Jules Brateau* har udstillet sine Kander, Bægere og Plateauer, kan man se Sidestykker

dertil; thi Brateau — der forøvrigt betegnes som *Sculpteur* — arbejder i alt Væsentligt i samme Spor som Briot. Det er udelukkende *pièces uniques*, han fremstiller, og hans fine rige Ciseleringer i det graalig mørke Metal, der snart har antaget Renaissancetidens, snart Rokokoens Former, ere stærkt søgte trods de høje Priser. De ere næsten alle solgte, og Kjøberne repræsentere de fineste Navne.

Det kunde være fristende endnu til Slutning at kaste et Blik ind i Juvelgalleriet, hvor dels de store Værker, dels de smagfulde Smykker og dels endelig — og ikke mindst — de i Ordets egentlige Forstand fuldendte Guldsmedarbejder samle Tilskuere i Massevis. Lejlighedsvis er jo imidlertid allerede Karakteren af disse Arbejder bleven angiven, og lad os da nøjes med blot til Slutning at kaste et Blik paa den Installation, som de franske Juvelerer have givet deres Afdeling, og som er en af de fineste og smagfuldeste, der findes paa Udstillingen. Den er ensartet som i alle den franske Afdelings Gallerier og bestaar af en Hovedgang, som fører midt igjennem Galleriet, og som i dettes Centrum udvider sig til en stor aaben Plads, paa hvis fire Hjørner de berømteste Firmaer i Faget have udstillet deres Arbejder indenfor store Spejlglasruder. Fra Pladsen, som fra Hovedgaden, føre Tværgader til Siderne og ud til de to Rækker Butikker, som ligge langs Salens Endevægge, og Ordningen er tillige saa praktisk foretagen, at hver Gren af Faget: *la joaillerie*, *la bijouterie* og *la fausse bijouterie* har faaet sine specielle Gader anviste i dette Kvarter af Udstillingens store By. Men Ordningen er ikke blot, som man heraf vil se, i høj Grad praktisk; den er tillige ualmindelig smuk, idet Bygningerne i Gaderne ere hele Pavilloner, udførte i Egetræ med smukke, beherskede Rokokoornamenter, hvis kapriciøse og smidige Former passe fortrinlig til Karakteren af de i dem udstillede Arbejder. At disse Pavilloner ere saaledes sammenbyggede, at Udstillerne i deres Indre kunne have deres Kontorer og Jernpengeskabe, ja, at de endog afgive hele smaa Saloner, i hvilke man f. Ex. ved Præsident Carnots Besøg i Udstillingen kunde servere en Dejeuner for ham, er et nyt Bevis til de mange andre paa den lykkelige Maade, hvorpaa de franske Udstillere have forstaaet at indrette sig hensigtsmæssig og smagfuldt i deres Afdelinger.

Den Redegjørelse for Udstillingens Karakter og nogle Sider af dens Indhold, som det har været Hensigten at give, er hermed afsluttet. Det skulde være mærkeligt, om den i alle Punkter havde truffet det Rette, og om der ikke ogsaa mod dens Opfattelse lod sig fremsætte berettigede Indvendinger og modsatte Anskuelser. Men i eet Punkt fejler den ikke. Det er i den ubetingede Anerkjendelse af det store Værk, Franskmændene her have skabt, og af den Livskraft og Dygtighed, de derved have lagt for Dagen. Om denne Opfattelse er der fra alle kompetente Sider kun udtalt een Mening.

Udstillingen i Paris 1889 har været en Overraskelse for Mange. Man var saa vant til at høre, at Verdensudstillingerne nu havde udspillet deres Rolle, at man er bleven ikke lidet forbavset ved her at se det Modsatte. Det viser sig først og fremmest derved, at aldrig har en Verdensudstilling været større og mere storartet end denne, aldrig har Besøget været saa talrigt som ved den. Men hvor Meget dette end har at betyde, vilde det dog ikke være Nok til at faa dem til at tie, der mene, at denne enestaaende Tilslutning væsentlig skyldes det Præg af Forlystelse, som Udstillingen saa aabent bærer tilskue. Hvor megen Andel dette end kan have i Succes'en, er Sagen dog ikke dermed afgjort. Det erkjendes fra alle Sider, at Udstillingen er bleven en stor og betydningsfuld Velstandskilde for hele Frankrig. Den har ikke alene gavnet alle de utallige Erhverv, der ere knyttede til den; den har ikke blot tilført Paris en Guldstrøm, saa rig, at de Klagesange, som i Begyndelsen lød fra Byens Næringsdrivende, forlængst ere forvandlede til Fryde-

raab, men den har gavnet den franske Handel og Industri ved at knytte deres gamle Forbindelser fastere til dem og erhverve dem mange nye. Den har belært Verden om den Magtstilling, som den franske Industri endnu vedblivende hævder, og en stærkere Anerkjendelse af, at dette forholder sig saaledes, kan man ikke forlange end den, at Begjæringerne om en kommende Verdensudstilling i Berlin netop motiveres med Nødvendigheden af at tage denne Konkurrence op, for at ikke Frankrig skal komme til at staa som den altfor overlegne Konkurrent i Handelssamkvemmet mellem Landene.

Det er Anerkjendelsen af denne Frankrigs Magtstilling, som de ved Eiffeltaarnets Fod samlede Nationer have ydet det, der er Landets betydningsfuldeste Udbytte af Udstillingen. Den har fundet et saa meget desto stærkere Udtryk, som vistnok kun de Færreste havde ventet at se Frankrig saa stærkt. Hvilken uafladelig Uro har dette Land ikke levet i, siden Nederlagene i 1870 indledede det seneste Afsnit af dets Historie? Fortsatte indre politiske Kampe og Stridigheder, jævnlige større og mindre økonomiske Kriser syntes i Forening at maatte have fortæret en stor Del af Landets aandelige og materielle Livskraft. Og saa er Frankrig dog istand til at præstere saadanne Ideer og Arbejder som dem, hvorom Udstillingen med dens Bygninger og disses Indhold bære Vidnesbyrd, det er pekuniært istand til paa Forhaand at realisere de 25 Millioner Francs, som Udstillingen forudsættes at skulle give i Indtægt, foruden de mange andre Millioner, der ere nedlagte i forskjellige af dens Foretagender — og endda har det Raad til paa mange andre Maader at lægge sin Rigdom og sin Styrke for Dagen. Enhver, der med Opmærksomhed har iagttaget, hvilken glimrende Udfoldelse af fransk Dygtighed og Livskraft denne Sommer har bragt, vil i Udstillingen se Fundamentet herfor. Franskmændene ville sikkert herigjennem have faaet den Tillid til egen Kraft og Dygtighed, der er fornøden for at udrette noget virkelig Stort; andre Nationer ville heraf kunne lære, hvilken mægtig Grundpille et Lands Industri kan blive for dets Udvikling.